

mu a . c a s . c z

Zpravodaj Masarykova ústavu
a Archivu Akademie věd ČR, v. v. i.

2017

Masarykův ústav a Archiv AV ČR v „novém“

Z vědeckého života

Výzkumná činnost

Archivní činnost

Výzkum, zpřístupňování a popularizace díla TGM

Rozhovor

Výběrová anotovaná bibliografie

Časopisy a ediční řady

Obsah

Masarykův ústav a Archiv AV ČR v „novém“	2
Z vědeckého života	
<i>Konference a semináře</i>	5
<i>Výzkumné semináře</i>	8
<i>Prezentace</i>	10
<i>Výstavy</i>	12
<i>Ocenění</i>	15
<i>Nekrology</i>	17
Výzkumná činnost	
<i>Výzkumné projekty</i>	19
<i>Strategie AV21</i>	24
Archivní činnost	26
Výzkum, zpřístupňování a popularizace díla TGM	
<i>Rozhovory s historičkami/historiky a editorkami/editory</i>	28
Rozhovor s Miroslavem Hrochem	38
Na výletech	41
Výběrová anotovaná bibliografie	42
Časopisy a ediční řady	53
Konference, workshopy a výstavy pořádané v roce 2018	55

Masarykův ústav a Archiv AV ČR v „novém“

Luboš Velek

Uplynulý rok 2017 představuje v rozvoji Masarykova ústavu a Archivu AV ČR (MÚA) důležitý mezník. Symptomaticky právě v roce 80. výročí úmrtí T. G. Masaryka a v předvečer 100. výročí vzniku Československé republiky se o notný kus kupředu posunula realizace někdejší Masarykovy idey o existenci a podobě vědeckého ústavu, který by pečoval o jeho osobní, vědecký a politický odkaz a dále ho rozvíjel. Ačkoliv Masarykův ústav (dnešní MÚA) začal pod křídly Akademie věd ČR působit již v roce 1995, jednalo se jen o částečné naplnění Masarykových záměrů a představ z počátku třicátých let 20. století. Po různých provizoriích se ústav nakonec na řadu let usídlil v pronajatých, ale také čím dál více kapacitně nevyhovujících prostorách v ulici Na Florenci 3. Rozsáhlé osobní archivy prezidentů Masaryka, Beneše a jejich spolupracovníků se sice podařilo z nevyhovujících suterénních prostor Na Florenci přestěhovat do moderních archivních depozitářů v Gabčíkově ulici 10 (do areálu někdejšího Archivu AV ČR, dnes součásti MÚA) již krátce po povodních 2002,

ale v ulici Na Florenci nadále zůstávala část Knihovny TGM a především velká část pracovníků ústavu. Knihovní depot v posledních letech několikrát do roka trpěl vytopením přívalovými dešti a částečně nefunkční klimatizací. Další část tohoto rozsáhlého a unikátního knihovního fondu se pak nacházela v centrálních depozitářích AV ČR v Jenštejně a byla pro naše knihovníky, zaměstnance i badatele těžko dostupná. Díky pochopení a podpoře vedení AV ČR se již v roce 2016 celkovým nákladem cca 18 milionů Kč podařilo zrekonstruovat v akademickém areálu v Gabčíkově 10 (v objektu pronajatém od sousedního Ústavu struktury a mechaniky hornin AV ČR) rozsáhlou depotní halu, a to výlučně pro potřeby Knihovny TGM. V prvních měsících roku 2017 se pak podařilo přestěhovat všech 160.000 svazků (cca 4,8 km) do tohoto nového depozitáře, který je vybaven výkonnou klimatizací i zhášecím zařízením. Knihy prezidenta Masaryka jsou tak nově uloženy nejen na jednom místě, ale především v čistém a suchém prostředí s konstantní teplotou a vlhkostí.

V únoru 2017 se tak naplnil základní předpoklad pro budoucí zkatalogizování tohoto mimořádně cenného knihovního fondu a jeho možné zpřístupnění veřejnosti.

Paralelně v letech 2016 a 2017 probíhala stavba nové administrativní budovy MÚA v též akademickém areálu. Na místě někdejšího parkoviště MÚA, a též na části přikoupeného pozemku, vznikla podle projektu ing. arch. Jany Kletenské nenápadná, leč elegantní čtyřpatrová novostavba, která vhodně ladí se starším objektem někdejšího Archivu AV ČR (administrativní budova integrovaná s budovou s archivními depozitáři). V tomto novém administrativním křídle našli od listopadu 2017 zázemí všichni pracovníci MÚA, kteří do té doby působili v objektu Na Florenci. Výstavba této pěkné, moderní a ke svým zaměstnancům přívětivé budovy byla umožněna rovněž díky podpoře Akademie věd ČR, která během uvedených let do této stavby investovala cca 41 milionů korun! Po 85 letech od Masarykova založení Ústavu TGM, jednoho z předchůdců MÚA, a 80 let od smrti „prezidenta Osvoboditele“ se tak konečně naplnilo Masarykovo přání z roku 1932, aby jeho ústav disponoval vlastní budovou. I z našeho pohledu tak konečně nastal ideální stav, kdy všichni naši zaměstnanci pracují na jedné adrese a mají zde k dispozici veškeré zázemí, tj. zejména všechny námi spravované archivní fondy a sbírky, ale též všechny knihovny včetně té nejcennější – Knihovny TGM (KTGM). Bez zmínky nelze přejít ani fakt, že MÚA se stal prvním a zatím i jediným ze všech tří historických ústavů AV ČR, který kompletně sídlí ve vlastním objektu. A to s přihlédnutím ke všem politickým a hospodářským turbulencím od roku 1989, resp. 1995 není rozhodně málo. Vedení Akademie věd ČR za to patří náš upřímný dík, a to tím více, že obě uvedené stavební investice – knihovní depozitář a novostavba ústavu – byly realizovány v letech doznívající hospodářské krize.

Slavnostní otevření novostavby MÚA i depozitáře KTGM proběhlo 6. listopadu 2017 za velké pozornosti akademické i širší veřejnosti, českých i slovenských médií a rovněž řady ústavních činitelů. Pro náš ústav veledůležitý den začal slavnostním shromážděním představitelů AV ČR a jejích orgánů, zástupců dalších společenskovedních ústavů AV ČR, partnerských institucí a v neposlední řadě též ústavních činitelů v čele s místopředsedou Senátu Parlamentu ČR Jiřím Šestákem. Hostem nad jiné vzácným pak byla paní Charlotta Kotíková, pravnučka T. G. Masaryka, která mezi nás přijela ze Spojených států amerických. Důležitou se pak stala i přítomnost Jeho Magnificence prof. Tomáše Zimy, rektora Univerzity Karlovy. Rektor Zima totiž v loňském roce po jednání s vedením AV ČR a představiteli Ústavu T. G. Masaryka, o.p.s. (ÚTGM; instituce založené T. G. Masarykem v roce 1932, která je přímým

Rektor UK a ředitel MÚA podepisují smlouvu o převedení části Masarykovy knihovny do správy MÚA

vlastníkem archivu a knihovny TGM a pro kterou MÚA tyto fondy a sbírky spravuje) vyslovil souhlas s převedením poslední dochované části někdejší Masarykovy knihovny do správy MÚA. Jedná se cca o 24.000 svazků tzv. profesorské části knihovny TGM, kterou v době komunistické diktatury spravoval Ústav marxismu-leninismu a která byla po roce 1989 vládou České republiky mylně převedena do vlastnictví Univerzity Karlovy, a nikoliv obnoveného prvorepublikového ÚTGM. Léta zablokovaný stav, pocívaný ze strany ÚTGM jako křivda, se tak podařilo posunout do nové roviny a díky velkorysosti vedení Univerzity Karlovy dojde po desítkách let ke scelení původní Knihovny TGM. Tyto knihy, které jsou zatím uloženy v univerzitním depozitáři v bývalém důlním objektu v Lešetických u Příbrami, budou podle uzavřené smlouvy předány do správy MÚA v průběhu roku 2018. Místo svého uložení pak naleznou v dalším aktuálně rekonstruovaném knihovním depozitáři v areálu v Gabčíkově ulici. Jeho renovaci v hodnotě cca 15 milionů korun umožnila zvláštní dotace vlády ČR z konce roku 2017 udělená přímo za tímto účelem.

Vedoucí knihovny Jana Dvořáková představuje předsedkyni AV ČR svazky z Masarykovy knihovny

Luboš Velek s paní Charlottou Kotíkovou

Výbudování vhodného uložení knih je však pouze jednou stranou mince, tou druhou je jejich zpřístupnění badatelské i širší čtenářské veřejnosti. Zpracování víceméně nez katalogizované Knihovny TGM od roku 1990 naráželo na nedostatek finančních prostředků. V souvislosti s přípravami oslav 100. výročí vzniku Československé republiky proto MÚA v roce 2016 prostřednictvím Akademie věd ČR požádal vládu České republiky o přiznání zvláštní dotace na projekt Zpřístupnění Knihovny TGM. Tento projekt byl ve svém návrhu rozvržen na dobu čtyř let s rozpočtem 27 milionů korun. V rámci projektu měla být z katalogizována nejen Masarykova knihovna (zmíněných 160.000 svazků ve správě MÚA), ale i dokončeno zpracování a zpřístupnění Masarykova osobního archivu, které jsme ze skromných prostředků zahájili již v minulosti. Vláda premiéra Bohuslava Sobotky předložený záměr přijala (v rámci vládního usnesení č. 353 ex 2017), ale požadované prostředky uvolnila zatím jen na dobu dvou let, a to ve výši 13,5 mil. Kč. Tato dílčí dotace,

kteřá snad bude v budoucnu prodloužena na původně plánované čtyři roky, umožnila, aby od září 2017 bylo přijato do pracovního poměru 13 knihovníků a další tři archiváři. Byla tak konečně zahájena práce odkládaná po celé generace! Věříme, že se nám konečně podaří splatit prastarý dluh nejen vůči české veřejnosti, zvláště pak té odborné, ale především vůči samotnému T. G. Masarykovi, neboť po dlouhých osmi desetiletích od jeho smrti dojde snad naplnění jeho někdejší vize.

Uvedený výčet investičních akcí ve prospěch rozvoje Masarykova ústavu a Archivu AV ČR v uplynulém roce je nepochybně impozantní a nebude se v takové míře nejspíše již nikdy opakovat. Je to jistě dáno magickou silou obou kulatých výročí (80 let od smrti TGM, 100. jubileum vzniku ČSR), ale nejen jí. Ocenění hodný je pak nejen projevený zájem Sobotkovy vlády o péči o odkaz zakladatele naší moderní státnosti, ale především setrvalá ochota a připravenost Akademie věd ČR investovat z vlastních zdrojů nemalé prostředky do péče a rozvoje mimořádného kulturního dědictví, které ovšem není jejím vlastním majetkem, ale které pouze – a na své náklady – již více jak dvě desetiletí spravuje. Akademie věd se tak v posledních letech více než aktivně a účinně přihlásila k ideovému dědictví první republiky a jejích tvůrců a o své vůli velkoryse suplovala a doplňuje to, o co se v civilizovaných státech zpravidla kontinuálně starají státní orgány. Akademii za to patří velký dík a doufejme, že odměnou bude nejen dokončení všech stále běžících investičních akcí, ale i realizace dalších projektů a záměrů, které náš ústav v jubilejním roce 2018 chystá veřejnosti.

O některých z nich čtenáři najdou informace na dalších místech tohoto Zpravodaje MÚA, který především tradičně shrnuje činnost předchozího roku. Dočtete se v něm o uspořádaných konferencích, přednáškách, prezentacích nebo výstavách. Kvalitu práce reflektují ocenění, která obdrželi kolegyně a kolegové našeho pracoviště. Vzpomínáme také na naše bývalé spolupracovnice Luboše Nového a Stanislava Poláka. Oproti loňskému Zpravodaji jsme rozšířili rubriku výzkumné činnosti ústavu a přidali přehled aktivit programů Strategie AV21, která následuje po části o nových, řešených a ukončených víceletých výzkumných projektech (GA ČR, TA ČR, NAKI). Představujeme zde také archivní činnost. V souvislosti s loňským osmdesátým výročím úmrtí T. G. Masaryka zařazujeme rozsáhlejší blok věnovaný mnohostrannému masarykovskému bádání a jeho výsledkům. Rozhovor jsme tentokrát vedli s renomovaným historikem komparativních dějin nacionalismu Miroslavem Hrochem. Z mimopracovních akcí informujeme o výletech po méně známých místech středních Čech a do Krkonoš. Zpravodaj uzavírá přehled nejvýznamnější publikační činnosti a akcí plánovaných na rok 2018.

Z vědeckého života

Konference a semináře

■ Přelomové události v Rakousko-Uhersku v roce 1917 a reakci české politické a kulturní reprezentace na ně zpřítomnila po sto letech vědecká konference **Manifest českých spisovatelů. Naděje a obavy jara 1917**, kterou 16. května 2017 v Lannově vile uspořádal Masarykův ústav a Archiv AV ČR ve spolupráci s Badatelským nadačním fondem Anny a Jaroslava Krejčích. Její tematický svorník představovala historie apelu českých spisovatelů na české poslance říšské rady v květnu 1917, jednotlivé příspěvky i diskusní vstupy ovšem pokrývaly širší problematiku dějinného rozcestí české politiky v předposledním roce první světové války, rozchodu s rakousko-uherskou monarchií a postupně nastoupené cesty k samostatnému československému státu.

V dopoledním bloku byly proneseny tři zásadní referáty: Martin Kučera připomněl vztah politiky a kultury v novodobých českých dějinách a účast české umělecké fronty v domácí rezistenci za první světové války; Luboš Velek nastínil peripetie obnovy parlamentarismu v Předlitavsku v květnu 1917 a zamyslel se nad legitimitou nátlaku kulturní obce na tehdejší poslance; Jiří Brabec zasvěceně shrnul historii vzniku manifestu i jeho „druhý život“ v národní tradici. Následovala podnětná diskuse, v níž se konfrontovaly různé názory na českou politiku a kulturu a jejich protagonisty v závěru rakousko-uherské éry. V odpoledním bloku zazněly referáty věnované vybraným českým literátům, významně angažovaným v domácím odboji za první světové války: Jan Hálek připomněl Jaroslava Kvapila, Lucie Merhautová J. S. Machara a Josef Tomeš Viktora Dyka. V posledním příspěvku se Bohumil Jiroušek zabýval politickými aktivitami historiků Jaroslava Golla a Josefa Pekaře v roce 1917 a jejich prorakousky vlasteneckými postoji.

Konferenci uzavřelo působivé dramaticko-hudební pásmo *Ať žije naše česká republika!, voláme stále z plných plic*, komponované z dobových básní a písní, v podání souboru Ostravská bandaska (recitátor Milan Cimerák, hudebníci Vojtěch Konečný, Tomáš Kura a Martin Pančocha a moderátor a režisér Viktor Velek).

■ V rámci bilaterálního, česko-rakouského projektu (GA ČR – FWF) byl ve spolupráci Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, Univerzity v Salzburku a Rakouského státního archivu ve dnech 3. a 4. října 2017 uspořádán workshop **World War I Veterans in Central Europe**, jehož cílem bylo úvodní setkání historiček a historiků věnujících se problematice válečných veteránů v meziválečné Evropě. Jednotlivé příspěvky se věnovaly rozličným aspektům veteránské problematiky v různých středoevropských státech (Československo, Rakousko, post-habsburská část Itálie, Polsko, Německo a Maďarsko). Po úvodním zahájení vedoucích obou částí česko-rakouského výzkumného týmu (Laurence Cole z Universität Salzburg a Rudolf Kučera z MÚA) se věnoval Václav Šmidrkal (MÚA) právní konstrukci statusu meziválečného veterána v Československé republice a z ní vznikajících dělicích linií v rámci veteránského

kolektivu. Julia Walleczek-Fritz (Universität Salzburg) pak představila obsáhlou pramennou základnu, z níž lze čerpat pro výzkum veteránské problematiky v meziválečném Rakousku, kde je příslušný pramenný materiál rozset zejména po archivech jednotlivých spolkových zemí. Adam Lupták (University of Oxford) představil vlastní výzkum týkající se válečných invalidů v Československu a Joanna Urbanek (Varšavská univerzita) seznámila účastníky s problematikou vztahu státu a válečných veteránských organizací v Polsku do roku 1926.

Druhý jednací den zahájil Thomas Rohringer (Max Planck Institut für Bildungsforschung, Berlin) analýzou možností integrace válečných veteránů do meziválečných společností Rakouska a Německa. Karen Bähr (Universität Erfurt) následně navázala rozbořením německojazyčných literárních děl, která tematizovala osobní zkušenost návratu z fronty do nových, mírových podmínek. Program následně uzavřela dvojice příspěvků, v prvním z nich Tamás Revész (Universität Wien) představil výsledky své analýzy mechanismů remobilizace, ke které docházelo mezi rakouskými a maďarskými válečnými veterány těsně po konci války v letech 1918 a 1919, ve druhém příspěvku Alessandro Salvador (University of Siena) naskicoval různé cesty radikalizace a fašizace rakousko-uherských veteránů v rámci severních italských provincií v letech 1918–1923.

Celý workshop tak poskytl vhled do aktuálně běžících evropských projektů, které se tematicky kryjí se záměrem česko-rakouského týmu, a pomohl tak tento tým a jeho výzkumy ukotvit v aktuálně probíhajících diskusích. V září 2018 se v návaznosti na tento vídeňský workshop uskuteční větší konference v Praze, kde budou již prezentovány ucelenější výsledky celého bilaterálního projektu.

■ U příležitosti 150. výročí uzavření tzv. rakousko-uherského vyrovnání, které výraznou měrou upravilo

státoprávní poměry v habsburské monarchii, proběhla 29.–30. června 2017 na Zámku Liblice mezinárodní vědecká konference **1867 and the Formation of Austria-Hungary. Political Culture and Democratic Traditions in Central Europe**, jejími organizátory byly Masarykův ústav a Archiv AV ČR (Luboš Velek) a University of Nottingham (Jonathan Kwan). Konference proběhla s podporou Strategie AV21 (výzkumný program *Evropa a stát: mezi barbarstvím a civilizací*). Vyřešení státoprávního postavení Uherského království sice po dvou desítkách let na straně jedné stabilizovalo vnitřní i vnější postavení monarchie, na straně druhé však nechávalo otevřeným podobný neuralgický bod v podobě postavení zemí Koruny české, resp. Českého království. Obdobně nechávalo otevřeným i postavení či míru autonomie dalších korunních zemí v rámci obou nových státních celků společného mocnářství, tzn. zemí s více či méně spornou státoprávní tradicí (např. Halič, Sedmíhradsko, Chorvatsko aj.). Těmto otázkám se na konferenci věnovalo 21 odborníků na dějiny habsburské monarchie 19. a počátku 20. století z celkem 11 států (Česká republika, Chorvatsko, Maďarsko, Německo, Nizozemí, Rakousko, Rumunsko, Slovensko, Spojené státy americké, Ukrajina, Velká Británie).

■ V Konírně Toskánského paláce na Hradčanském náměstí v Praze se 26. září 2017 uskutečnila konference s mezinárodní účastí **Masaryk: Politik na evropské úrovni**, která se konala u příležitosti připomínky 80. výročí úmrtí Tomáše Garrigua Masaryka. Konference, na jejímž běhu se podílel Masarykův ústav a Archiv AV ČR ve spolupráci s Masarykovou demokratickou akademií a Friedrich-Ebert-Stiftung, zastoupení v ČR, se v prvním panelu věnovala práci TGM ve vybraných evropských státech a jeho reflexi v místních společnostech. Ve druhém panelu se vystupující zaměřili na Masarykovy texty a jejich reflexe, které mu byly věnovány. Konferenci pod záštitou ministra zahraničních věcí Lubomíra Zaorálka zahájil úvodním slovem ředitel MÚA

Luboš Velek. V panelech vystoupili za moderace Radky Šustrové a Jaromíra Mrňky Ladislav Hladký, Vratislav Doubek, Dušan Kováč, Thomas Oellermann, Jiří Štaif a Swen Steinberg. Nahrávky jednotlivých příspěvků lze nalézt na mixcloud.com/masarykova_akademie.

■ Dne 16. listopadu 2017 v prostorách vysoké školy CEVRO Institut proběhla mezinárodní konference **Úředník sluhou mnoha pánů? Nacionalizace a politizace veřejné správy ve střední Evropě 1848–1948**,

pořadatelem bylo Centrum středoevropských studií (společné pracoviště Masarykova ústavu a Archivu AV ČR a vysoké školy CEVRO Institut) společně s Archivem hlavního města Prahy. Úvodní referát o postavení okresního hejtmana mezi národem a státem přednesl emeritní pracovník Rakouské akademie věd Peter Urbanitsch, další referáty se věnovaly jak otázce nacionalizace v Čechách na příkladu mnohonárodnostní monarchie, tak i postavení státního úředníka v krizové periodě Velké války a jeho roli coby představitele státní moci na periferii říše, kde vyšly najevo i snahy politických stran o proniknutí do struktur státní správy. Další panel se věnoval otázce přestavby státního organismu po vzniku Československa a jejího postupného rozkladu v podmínkách Protektorátu Čechy a Morava a následně poválečné tzv. třetí republiky.

■ Konferenci **Vědci a „třetí země“ v 60.–80. letech 20. století**, která se konala ve dnech 23.–24. listopadu 2017 ve vile Lanna v Praze, organizoval Masarykův

ústav a Archiv AV ČR. Konference se věnovala období, kdy docházelo k velkým politicko-hospodářským změnám v tzv. třetích zemích. Proces dekolonizace, vznik samostatných států z bývalých kolonií a mandátů OSN, a snaha dalších států vymanit se ze závislosti na západních velmocích, znárodnování průmyslu, ať již ropných polí na Blízkém východě či Suezského průplavu v Egyptě, přinášely změnu v politické orientaci rozsáhlých oblastí Asie a Afriky. Specificky se vyvíjela situace na Kubě. Nově vzniklé samostatné státy se ocitaly v sevření mezi sovětským a americkým vlivem.

Okruhy pro přednášející byly pojaty velmi široce. Příspěvky měly sledovat především oblasti, které se přiklonily k zemím sovětského bloku, což v konečném důsledku přineslo nejen velké hospodářské investice, zakázky zbraní a továrních celků, ale též možnost zajistit vědecké kontakty, stipendijní pobyty, účast na vědeckých kongresech, stejně tak i nutnost zajistit v těchto zemích kvalitní vzdělání vysíláním odborníků na vybrané univerzity.

Akce se zúčastnilo 16 přednášejících z 9 států (evropských a asijských). Přednášky se dotkly tří hlavních okruhů. Největší pozornost byla věnována „exportu“ vědců ze socialistických zemí, ale též z Izraele a Portugalska do subsaharské Afriky. Dva příspěvky zkoumaly možnosti a podmínky studia studentů ze „třetích zemí“ v Československu se speciálním zaměřením na kurzy českého jazyka. Třetí okruh se věnoval užšímu profilu práce vědce či jedné instituce v určité zemi. Příspěvky se dotkly i otázky demografických průzkumů ve „třetích zemích“, plánování rozvoje vztahů vůči této oblasti či proměny etnografických přístupů ke zkoumání afrických států.

Na konci prvního konferenčního dne zazněl koncert Sedláčkova kvarteta a následně se další diskusní fórum volně přesunulo na večerní raut. Významným hostem, který vyprávěl o svém pobytu v Ghaně na Cocoa Research Institute v letech 1966–1968, se stal Jan Krekule z Ústavu experimentální botaniky AV ČR.

■ V přednáškovém sále Ústavu pro českou literaturu proběhl 1. a 2. prosince 2017 workshop **Workplace Redesign: Spaces of Work and Transformation of Industrial Modernity in a Globalizing World**, jehož pořadatelem byl Masarykův ústav a Archiv AV ČR. Workshop se zabýval významem prostoru pro dějiny práce, resp. vlivem prostoru na utváření pracovních vztahů, ekonomických nerovností, sociálních rozporů a mocenských hierarchií v Evropě a Indii od poloviny 19. století do současnosti. Během dvou dnů se devět účastníků a účastnic z Evropy, Spojených států a Indie zabývalo širokou paletou témat, která zahrnovala na-

příklad přesun textilní výroby z domácnosti do továren, proměnu uměleckých dílen v průmyslové pracoviště, vznik obchodních kanceláří u globálních oděvních firem, vyhlidňování zemědělského venkova a růst průmyslových měst. Nemenší pozornost získalo prostorové uspořádání pracovních profesí na železnici nebo místa, na kterých účinkovali hudebníci věznění v koncentračních táborech. Nezápadní perspektivu nabídl příspěvek o pracovním prostředí počítačových specialistů v Indii. Většina příspěvků zdůraznila kontinuitu a koexistenci různých vývojových modelů, vzorů a trajektorií, z nichž se nakonec prosadily pouze některé.

Výzkumné semináře

V průběhu celého kalendářního roku 2017 Masarykův ústav a Archiv AV ČR pokračoval v tradici pondělních seminářů, které mají za cíl prezentovat aktuální výzkum pracovníků ústavu, zahraničních hostů, stipendistů a pracovníků, resp. doktorandů spřátelených institucí a současně vytvářet prostředí pro sdílení badatelských zkušeností a otevřenou diskusi. Na jaře 2017 probíhal seminář ve spolupráci s Fakultou sociálních věd UK, od podzimu výzkumné semináře pořádáme v novém konferenčním stále v budově v Gabčíkově ulici plně ve vlastní režii.

■ Cyklus výzkumných seminářů zahájil 20. února 2017 **Michal Frankl** (Masarykův ústav a Archiv AV ČR) s přednáškou na téma tehdy připravovaného grantového projektu *Občané země nikoho. Židovští uprchlíci, zavřené hranice a proměny občanství ve středovýchodní Evropě, 1935–1939*, který je od roku 2018 nově podpořen Grantovou agenturou ČR, má za cíl zkoumat reakce na uprchlíky v době radikalizace pronásledování Židů v Německu a v Rakousku, ale také v kontextu politiky národních států na východ od Německa a teritoriálních změn roku 1938. Poprvé by měl v souvislostech ukázat spojitost mezi odmítáním vypovídáných či prchajících Židů a rozsáhlými revizemi občanství z let 1938–1939.

■ Dne 6. března 2017 představila svůj výzkum **Hana Kubátová** (Institut mezinárodních studií FSV UK) s názvem *Obete verus kolaboranti: Židia, Slováci a tí druhí vo verejnej mienke na Slovensku, 1938–1989*. Narativ o dvojích Slovácích, kdy jedni reprezentují většinovou společnost tvořenou udatnými hrdiny a druzí malou skupinu „fašistických pomahačů“, kteří do národa vlastně ani nepatří, má kořeny už v období druhé světové války. Po jejím skončení získal nové podněty a kolaboranty se v této době stali také slovenští Židé. Jak se z oběti stane kolaborant? A do jaké míry to souvisí s tím, že holokaust hraje ve slovenském historickém povědomí tak malou úlohu? Kubátová představila tyto otázky v kontextu mýtu oběti, podle kterého velikost „slovenského člověka“ spočívá v jeho vytrvalosti snášet útrapy.

■ Také další březnové prezentace se ujal pracovník Fakulty sociální věd. **Jakub Eberle** (Institut mezinárodních studií FSV UK) představil 20. března 2017 projekt *Češi ve Skleněném pokoji: Geopolitika, identita a touha po Západu*. Jak si Češi představují svůj vztah k Západu? Jakou roli zde hrají historické narativy, popkultura a touha po pevné identitě? Román britského spisovatele Simona Mawera *Skleněný pokoj* funguje jako zrcadlo, od něž se českému čtenáři odráží představy o vlastní „západnosti“, která mohla být dočasně ztracena, ale zároveň je stále na dosah – jak má dokazovat tradice první republiky i Mawerův obdiv vůči ní. Podle Eberleho román vyjadřuje touhu po uznání české identity jakožto identity bytostně západní. Současně ale ukazuje, že tato touha nemůže být nikdy zcela naplněna, což vede k další a další frustraci.

■ **Klaus Richter** (University of Birmingham) přednesl 3. dubna 2017 přednášku s názvem *The forerunners*

of contentment. *State assessment and the East Central European post-war order, 1918–1926*. Navzdory budouvatelskému optimismu většina ekonomických prognóz nových států po první světové válce byla extrémně ponurá. Předpovídaly bídu vycházející z nemožnosti zmírnit efekty rozvratu infrastruktury, které mohly být napraveny pouze reintegrací do teritorií jejich sousedních větších států. Richter ve své prezentaci argumentoval příkladem Polska a Baltskými státy. Ačkoli tyto nové státy byly produkty rozpadlých impérií, aktivně hledaly cestu, jak transformovat svá území do podoby živých ekonomických jednotek. Zvláštní pozornost Klaus Richter věnoval infrastruktuře, populačním politikám a majetkovým změnám.

■ Přednáška uskutečněná 22. května 2017, kterou přednesl **Christoffer Leber** (Ludwig-Maximilians-Universität München), se také vztahovala k počátku 20. století. V prezentaci s titulem *Apostel des Fortschritts – Die Monismusbewegung in der wilhelminischen Öffentlichkeit zwischen Inszenierung und Abgrenzung (1906–1915)* si Leber pokládal otázku, s jakými strategiemi se monistické hnutí pokusilo distancovat od křesťanské církve a do jaké míry se stylizovalo do role pokrokového hnutí. V tomto kontextu přednášející argumentoval tím, že Německý monistický svaz založený v roce 1906, se snažil monismus zobrazit jako alternativu k náboženství. Kritiku náboženství vyjadřovali monisté v souvislosti s ultramontanismem.

■ Dne 29. května 2017 přestavil svůj výzkumný projekt **Jan Vondráček** (Bergische Universität Wuppertal) s názvem *Státní moc, politická správa a každodennost. Prosazování řízeného hospodářství v politickém okrese Kladno za Protektorátu Čechy a Morava*. Zavedení řízeného hospodářství v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939 přineslo strukturální změny ve způsobu každodenního hospodaření obyvatelstva a Vondráček tuto změnu demonstroval na případové studii politického okresu Kladno. Konkrétně se zajímal, jakým způsobem byla tato implementace nových zákonů, nařízení a vyhlášek prováděna úředníky okresního úřadu Kladno. V této souvislosti představil historiografii doposud neprobádané instituce a jejich kontrolní mechanismy a těmito institucemi nejčastěji zjištěné přestupky páchané obyvatelstvem na poli produkce, distribuce a konzumu. Přednášející se dotkl také aspektu, jakou roli sehrála vlastní iniciativa českých úředníků v řízeném hospodářství.

■ Závěrečná přednáška letního semestru patřila 5. června 2017 **Johnu Paulu Newmanovi** (Maynooth University, Ireland) a jeho prezentaci *The Burden of Victory: Yugoslav and Czechoslovak War Volunteers, Sacrifice and Symbol 1918–1941*. Newman se zabýval rolí

československých legionářů a jugoslávských dobrovolnických divizí jako symboly nových států v kontextu multinárodních společností Československa a Jugoslávie. Přednášející ve své prezentaci přistupoval k tématu z perspektivy vítězných států a „kultury vítězství“ založené na (minimálně částečném) mýtu jejich účasti na vítězství Spojenců v první světové válce.

■ Podzimní semestr zahájilo 23. října 2017 představení projektu *Papežství, kurie a katolická církev v českých zemích 1820–1938* v podání **Miroslava Kunštáta** a **Tomáše W. Pavlíčka** (Masarykův ústav a Archiv AV ČR). Prezentace představila probíhající projekt, který se zabývá vztahy katolicismu v českých zemích k papežství a fenoménu ultramontanismu. Zvláštní pozornost jeho řešitelé věnují recepci katolicismu v českých zemích a ve střední Evropě, zejména jeho vlivu na vznik moderních národních katolicismů a na proměny náboženských praktik a kněžských identit.

■ Dne 20. listopadu 2017 prezentoval **Niklas Zimmermann** (Ludwig-Maximilians-Universität, München) svůj doktorandský projekt s názvem *Vertriebene Katholiken zwischen „sudetendeutscher Volksgruppe“ und deutsch-tschechischer Verständigung. Die Ackermann-Gemeinde von 1946 bis 2004*. Cílem projektu je diskuse o působení organizace Ackermann-Gemeinde nejen v politických a nábožensko-historických souvislostech, ale i v kontextu německo-českých vztahů. V centru analýzy let 1946–2004 stojí Zimmermannova otázka, jak se ideje, strategie a transnacionální spolupráce

vyvíjela s ohledem na silně se proměňující vnější podmínky, za jaké označuje např. novou „Ostpolitik“. Kromě toho se přednášející zajímal o to, do jaké míry se Ackermann-Gemeinde stal na poli německo-českého dialogu aktérem „společenské diplomacie“ doplňující státní zahraniční politiku.

■ Závěrečná přednáška kalendářního roku 2017 se uskutečnila 11. prosince a byla věnována grantovému projektu *Maffie – mýtus a realita. Formování obrazu domácího protirakouského odboje v meziválečném Československu*, jehož řešiteli jsou **Jan Hálek** a **Boris Moskovič** (Masarykův ústav a Archiv AV ČR). Již krátce po říjnovém převratu roku 1918 začalo ve veřejném prostoru docházet k postupnému formování a etablování narativu „československé revoluce“ ohraničené

válečnými roky 1914 a 1918. Vedle stěžejních událostí, které lemovaly dramatickou cestu k samostatnému státu, se přirozenou součástí tohoto obrazu „československé revoluce“ měla kromě Masarykovy zahraniční akce a válečného angažmá legionářských jednotek stát i domácí protirakouská rezistence, zpětně označovaná jako Maffie. Hálek s Moskovičem se pokouší zachytit stěžejní faktory, jež se podílely na výsledné konstrukci paměti českého odboje v prvorepubliko-

vé společnosti. Propagace Maffie jako vlivné, jasně vymezené a programově jednotné organizace od počátku narážela na celou řadu limitů, které nakonec vedly k tomu, že se její aktivita z let 1914–1918 stala předmětem marginalizace či upozadování. Projekt se zaměřuje na rozbor těchto konkrétních protichůdností a nejasností, které provázely celkovou reflexi maffistické legendy.

■ Poslední prezentace podzimního semestru, která se uskutečnila 8. ledna 2018, patřila **Andree Talabér** (Masarykův ústav a Archiv AV ČR). Její původně dizertační projekt, na jehož přepracování do podoby monografie momentálně pracuje, má titul *Protests and Parades. National days in Czechoslovakia and Hungary, 1918–1989*. Jak už název napovídá, jedná se o komparaci státních svátků a jejich oslav v Československu a Maďarsku v krátkém 20. století. Talabér věnuje hlavní zájem způsobům, jakými jednotlivé režimy měnily souřadnice státních svátků a novým rolím, které jim přisuzovaly.

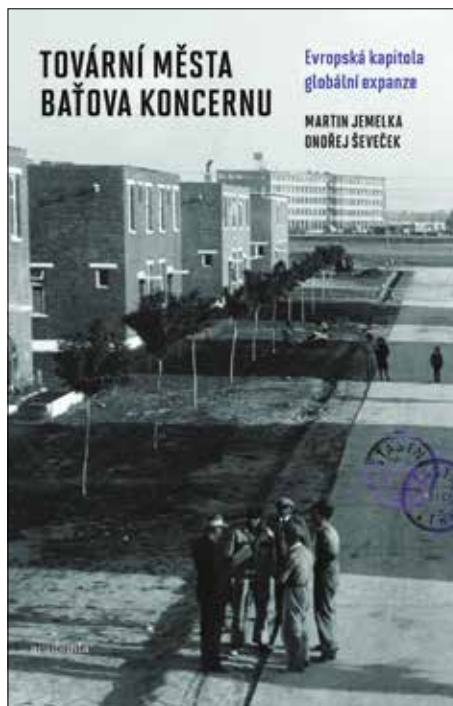
■ Vedle výzkumných seminářů byl Masarykův ústav a Archiv AV ČR také jedním ze spoluorganizátorů *Seminářů k moderním židovským dějinám*. Konají se ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, CEFRES a Židovským muzeem v Praze a jejich cílem je představit současné interdisciplinární výzkumy zabývající se dějinami židovského obyvatelstva a dalších menšin. V loňském roce na semináři vystoupili Stephan Stach z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Wolfgang Schellenbacher z Universität Wien a European Holocaust Research Infrastructure, Ilana Miller z University of Chicago, Clara Royer z CEFRES, Istvan Pal Adam z CEFRES, Éva Kovács z Wiesenthal Institute for Holocaust Studies ve Vídni, Michala Lónčíková z Komenského univerzity v Bratislavě, Benjamin Frommer z Northwestern University v Evanstonu a Olga Sixtová z Karlovy Univerzity v Praze.

Prezentace

■ Před Vánocemi 2016 byla na knižní trh vydavatelstvím Academia uvedena takřka tisícistránková kniha **Tovární města Baťova koncernu** autorské dvojice Martin Jemelka a Ondřej Ševeček, sledující osudy šestnácti baťovských firemních měst na evropském kontinentu. Autoři sami ji veřejnosti představili v pondělí 6. února 2017 během podvečerního setkání v Literární kavárně Academia v Praze na Václavském náměstí. Kmotrem publikace byl Pavel Baran, místopředseda

Akademie věd ČR a vysokoškolský pedagog obou autorů, který knihu přivítal jako zásadní a ambiciózní příspěvek baťovským bádáním.

Slova se ujali rovněž autoři: Ondřej Ševeček knihu prezentoval jako výsledek společných cest Evropou a mnohahodinových diskusí na evropských dálnicích, Martin Jemelka dal přítomným nahlédnout i do zákulisí vzniku podobně objemné publikace, když k jejímu rozsahu připočetl ještě pět dětí, které se autorům narodily

v době práce na publikaci. Hudební doprovod obstarali baťovskému podvečeru flétnisté Jan Ostrý a Sylvie Schellingerová z Pražské konzervatoře a Akademie České filharmonie, kteří k listování publikací lákali ukázkami z hudebního odkazu Ludwiga van Beethova a Wolfganga Amadea Mozarta.

■ Dne 13. února 2017 se v přednáškovém sále Parlamentní knihovny v Praze uskutečnila přednáška Martina Klečackého k roli a postavení českého ministra a českých poslanců ve Vídni v době habsburské monarchie. Přednáška byla spojena s prezentací edice korespondence Antonína Rezka a Bedřicha Pacáka nazvané **Český „konzul ve Vídni“** a následovala po ní diskuse k české politice v mnohonárodnostní říši.

■ V Literární kavárně knihkupectví Academia proběhla 7. března 2017 prezentace knihy **Jiřího Šoukala Slasti a strasti letních bytů**. Autora a publikaci představili Josef Tomeš a Martin Franc.

■ Pod názvem **Edvard Beneš im magischen Dreieck: Historiker-Archivar-Editor. Bilanz einer Quellenedition** proběhla 19. dubna ve Vídni v Rakouské akademii věd prezentace pětisvazkové edice Edvard Beneš, Německo a Němci, která je výsledkem stejnojmenného výzkumného projektu. Edici za tým editorů představil Miroslav Kunštát v rámci pravidelné konference českých, rakouských a německých archivářů na téma „Normen und Ethos. Schreiben Archivarinnen und Archivare die Geschichte? Gemeinsame Frühjahrstagung der österreichischen, tschechischen und deutschen Wissenschaftsarchive 2017“.

■ V Českém centru ve Vídni se 20. června 2017 konalo představení publikace **Krise, Krieg und Neuanfang. Österreich und die Tschechoslowakei in den Jahren 1933–1948** (editorů Miroslava Kunštáta, Jaroslava Šebka a Hildegarda Schmollera) pořádané Stálou konferencí českých a rakouských historiků ke společnému kulturnímu dědictví. Autoři a vydavatelé diskutovali v panelové diskusi o klíčových tématech publikace.

■ Dne 23. června 2017 proběhl v Městském muzeu v Sedlčanech křest knihy **Sedlčanské paměti ze 17. století** autorem Šárky Maškové Janotové a Marie Tošnerové věnované dějinám města Sedlčan a edici nejstarší sedlčanské kroniky. Křest proběhl za účasti senátora a starosty města Sedlčan Jiřího Buriana, ředitele Městského muzea Sedlčany Davida Hrocha, ředitele Státního oblastního archivu v Praze Daniela Doležala, ředitelky Státního okresního archivu Příbram Věry Smolové a ředitele Hornického muzea Příbram Josefa Velfla. Akce, která byla součástí sedlčanských městských slavností Rosa, byla bohatě navštívena.

■ Na začátku léta 2017 vyšla edice **Korespondence T. G. Masaryk a J. S. Machar, Svazek I (1893–1895)**, kterou připravili Helena Kokešová, Petr Kotyk a Irena Kraitlová. Publikace byla několikrát představena v médiích a formou prezentací. Například ČT art se jí věnovala 14. září v pořadu Události v kultuře a 18. října v pořadu ASAP. ČRo Vltava vysílal od 31. července do 11. srpna 2017 v rámci pořadu Rakouský rok desetidílný seriál komentovaného čtení z dopisů, na kterém se podíleli V. Doubek, H. Kokešová, P. Kotyk a L. Merhautová. V rámci akcí spojených s 80. výročím úmrtí prvního československého prezidenta proběhlo 21. září 2017 uvedení korespondence v zaplněném sále Knihovny Václava Havla. Večer moderoval Petr Kotyk, který nejprve představil takřka romaneskní historii objevu Masarykových dopisů, jež byly dlouho pokládány za ztracené a byly po léta uschovány u paní Evy Kru-

pičkové, jejíž matka se přátelila s dcerou J. S. Machara Jiřinou. O „koženém kufříku“ s dopisy vyprávěla sama paní Krupičková. O významu edice promluvil literární historik Jiří Brabec, o vztahu Masaryka a básníka Machara a dobových kontextech jejich působení Petr Kotyk, Helena Kokešová, Lucie Merhautová a Vratislav Doubek, následovala diskuse. Již komornější představení publikace proběhlo 11. října 2017 v Národním muzeu, které představovalo doprovodnou akci výstavy Fenomén Masaryk.

■ Dne 14. listopadu 2017 proběhlo v dejvické kavárně Alibi uvedení antologie **Čtení o T. G. Masarykovi. Literatura – člověk – svět (1910–1938)**, která vyšla jako desátý svazek řady antologie vydávané Institutem pro studium literatury, tentokrát ve spolupráci s Masarykovým ústavem a Archivem AV ČR. Uvedení

zahájil ředitel IPSL Michal Topor, knihu představili její editoři Lucie a Luboš Merhautovi, ukázky z textů Jindřicha Vodáka a Jana Patočky přečetla Libuše Heczková.

■ 4. prosince 2017 se konala prezentace knihy **Výchova kněží v Čechách**, její autor **Tomáš W. Pavlíček** zvolil místo s příhodným názvem i zázemím: Božskou lahvi, novou literární kavárnu a vinárnu na Vinohradech. Mezi regály knih poezie a literární teorie si monografie o životním světě kněží našla patřičné místo. Atmosféru setkání doprovodily Telemannova, Händlova, ale také Bartókova dueta v podání houslového dueta Šárky Petříkové, Michala Sedláčka a hoboisty Lukáše Pavlíčka. Knihu uvedl autorův spolužák z doktorského studia Jan Heller, ředitel Nakladatelství AMU; autora představil jeho školitel Luboš Velek.

Výstavy

V roce 2017 se pracovníci a pracovníci Masarykova ústavu a Archivu AV ČR podíleli na přípravě tří výstav. Jejich vernisáže sice připadly na počátek roku 2018, ale největší část přípravné práce odvedli organizátoři v uplynulém roce. Představujeme zde výstavy, jejichž společným jmenovatelem bylo úzké propojení českého a zahraničního kontextu. První dvě expozice prezentovaly unikátní fotografické sbírky pořízené v Tichomoří a v oblasti Blízkého východu českými vědci či fotografy na konci 19. století, resp. ve dvacátých letech 20. století. Třetí výstava nabídla kulturně-historický pohled na vnímání Čechů v polské společnosti v polovině 19. století.

Živel

J. V. Daneš a Tichomoří

31. leden – 4. březen 2018
GAMU (Galerie AMU),
Malostranské náměstí 12, Praha 1

Vernisáž: 30. ledna 2018

Pořadatelé: Katedra fotografie Filmové a televizní fakulty Akademie múzických umění v Praze; Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

V roce 1966 odkoupil tehdejší Ústřední archiv ČSAV velkou část fotografické pozůstalosti předního českého geografa Jiřího Viktora Daneše. Soubor obsahoval více než 6000 fotografií různého typu (pozitivы na papírové podložce, skleněné negativy a diapozitivy), více než polovina skleněných desek byla bohužel v roce 2002 nenávratně poškozena povodní. Voda představuje

pro archiválii jedno z největších rizik, pro fotografický materiál to platí dvojnásob. Působením vody se urychluje proces chemické degradace, kontakt se znečištěnou vodou způsobuje napadení diapositivů plísněmi a bakteriemi. Na záchraně cenného fondu proto již pátým rokem spolupracuje tým archivářů a restaurátorů.

Kurátorky výstavy Štěpánka Borýsková a Petra Tomsová představily celkem osmdesát snímků, reprodukcí originálních skleněných diapositivů. Na části z nich je viditelné poškození (ztráty obrazu, migrace barviv nebo výskyt plísní), kontrast k nim pak tvoří fotografie, které povodeň nezasáhla. Jiří Viktor Daneš byl uznávaným geografem, zajímal se o Balkán, ale procestoval také Severní Ameriku, Austrálii a ostrovy v Tichomoří. Tato exotická místa českému čtenáři zprostředkoval slovem i obrazem. Je autorem cestopisu *Tři léta při Tichém oceáně* a řady fotografií se specifickými náměty i kompozicemi. Největší pozornost věnoval krajině a přírodním živlům, inspirovaly ho sopky, gejzíry, mořský příboj. Kládl důraz na dokumentární hledisko, ale výstava dokládá, že mezi Danešovými fotografiemi nechybí ani atraktivní náměty. K unikátním můžeme počítat záběry mořského ptactva na pobřeží Austrálie, surfující Havajce nebo portréty domorodců. Naopak jen okrajově jsou zastoupeny záběry městských aglomerací a turistické cíle.

Jako doprovodný program výstavy se 21. února 2018 konala konference *Cestovatelské fotografie – péče o fotografie ve fondech a sbírkách*. Úvodní referát o genezi cestovatelských fotografií přednesl Jiří Scheyvl z Náprstkova muzea, následovaly příspěvky T. W. Pavlíčka, V. Mádlové a P. Tomsové popisující konkrétní práci s poškozenými fotografiemi a představující výsledky restaurátorské práce.

Výstava vznikla na Akademii múzických umění v Praze v rámci projektu *Zhodnocení a interpretace fotografického fondu Archivu Akademie věd ČR* podpořeného z prostředků Institucionální podpory na dlouho-

dobý koncepční rozvoj výzkumné organizace, kterou poskytlo MŠMT v roce 2014. Projekt probíhá v letech 2014–2018.

Syn pouště Cestovatel a fotograf Alois Musil (1868–1944)

21. únor – 13. duben 2018

Galerie Věda a umění, Akademie věd ČR,
Národní 3, Praha 1

Vernisáž: 20. února 2018

Pořadatelé: Akademie věd ČR; Akademická společnost Aloise Musila, z. s.; Orientální ústav Akademie věd ČR, v. v. i.; Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.; Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.

Výstava *Syn pouště. Cestovatel a fotograf Alois Musil (1868–1944)* představuje unikátní výběr fotografií světoznámého orientalisty, cestovatele a spisovatele prof. ThDr. Aloise Musila, dr. h. c., z přelomu 19. a 20. století. Jeho fotografie z cest po Orientu zasluhují pozornost, jsou totiž osobitým obrazovým zápisníkem vědce, který je pořizoval především pro dokumentační účely; teprve posléze posloužily jako ilustrace jeho četných knih a pojednání. Dílo A. Musila, které plně náleží do vizuální interpretace Blízkého východu, zachycuje daná území na prahu změn 20. století.

Výstava představuje především výběr Musilových fotografií, které prošly úpravami (retuše, adjustování

na hliníkové desky atd.) odborných pracovníků FAMU, ale také originální předměty z jeho cest po Blízkém východě. Výstava zachycuje Musilovy cesty nejen chronologicky, ale také geograficky. Celkové pojetí výstavní expozice tak navozuje procházku pouštní krajinou kopírující mapu Blízkého východu. Západní břeh Jordánu, Sinaj a Negev jsou spjaty s prvními Musilovými cestami po jeho příjezdu do Orientu v roce 1895. Snímky z Jordánska dokumentují jeho nejslavnější objev – pouštní zámek Qusajr cAmra, k němuž poprvé přicestoval v roce 1898. Další výpravy zavedly A. Musila až na území dnešní Saúdské Arábie, Sýrie a Iráku.

Alois Musil se také významně zasloužil o vznik československého Orientálního ústavu. Musilovy poznatky zůstávají pro badatele dodnes nenahraditelným zdrojem informací. Jeho vědecký záběr byl obrovský a stejně rozsáhlé je i zanechané dílo. Své zážitky a odborné poznatky shrnul do více než 70 knih, publikoval přes 1400 odborných i populárních článků.

V sobotu 30. června 2018 si připomeneme 150. výročí jeho narození a zároveň rok 90. výročí zahájení skutečné činnosti Orientálního ústavu. Musilovy fotografie byly od roku 2015 vystavovány v zemích Blízkého východu (Izrael/Palestina, Jordánsko, Saúdská Arábie, Bahrajn) pod záštitou Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Češi a Čechy polským očima (1830–1848)

12. březen – 13. duben 2018

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy,
nám. Jana Palacha 2, Praha 1

Vernisáž: 12. března 2018

Pořadatelé: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.;
Filozofická fakulta UK; Polský institut v Praze

Cílem výstavy je představit, jak Poláci v polovině 19. století vnímali Čechy jako zemi a Čechy jako formující se národ. Nutně tak srovnávali vlastní situaci po listopadovém povstání s činností české národní elity v době předbřeznové. Nejdůležitější kontakty mezi Čechy a Poláky byly navázány, když zavládlo jaro ná-

rodů, na Slovanském sjezdu v Praze roku 1848. Kterí Češi byli zapojeni do této spolupráce? Na polské straně se objevila známá jména A. Mickiewicze, F. Chopina či E. Chojeckého, ale i některé dosud neznámé pohledy.

Klíčovými představiteli byli na obou stranách učenici. Jak a kde vědci navázali kontakty, jaká byla jejich vzájemná spolupráce, v jakých oblastech docházelo ke kulturní výměně? A jakou roli zde sehráli „nositelé ruských řádů“? Šlo nejen o výměnu publikací, ale také o sdílení zkušeností, přenos forem organizace učených společností. V neposlední řadě jde o ocenění a jmenování zahraničních kolegů členy vlastní učené společnosti.

Výstava byla financována z programu Strategie AV21 Formy a funkce komunikace a je zároveň součástí bilaterálního projektu Prostředkování inspirace a vědění v komunikaci českých a polských vědců, na kterém MÚA spolupracuje s Archiwum Nauki PAN i PAU v Krakově.

Ocenění

■ **Jiří Brabec**, emeritní vědecký pracovník MÚA, člen kuratoria Ústavu T. G. Masaryka a šéfredaktor spisů T. G. Masaryka, se společně s **Jiřím Opelíkem** stal laureátem **Ceny Jaroslava Seiferta** za rok 2017. Tato prestižní literární cena byla založena v roce 1986 Fran-

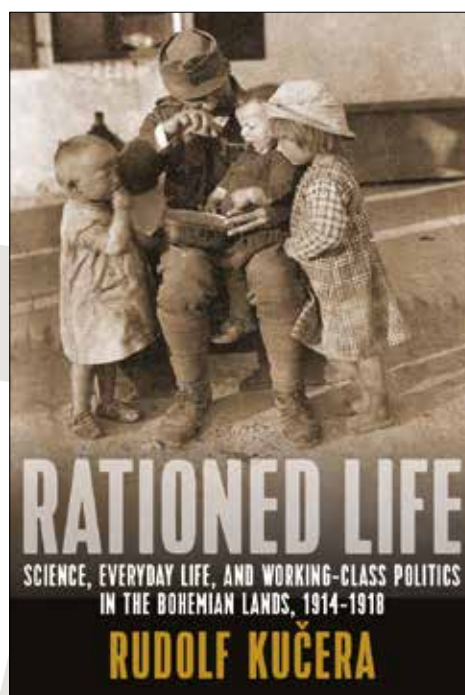
tiškem Janouchem ve Stockholmu, uděluje ji Nadace Charty 77 na základě rozhodnutí nezávislé poroty, která oba literární historiky, kritiky, lexikografy a editory ocenila za jejich celoživotní dílo. Michal Bauer v laudatiu proneseném při slavnostním předávání ceny, které proběhlo v rezidenci primátorky v Městské knihovně v Praze 7. listopadu 2017, mimo jiné zdůraznil: „Jiří Brabec mě stále svým myšlením podněcuje k nespokojenosti s dosaženým věděním, k vědomí toho, že literární dějiny nejsou nějakým obrazem, který nahlížíme, pozorujeme, kopírujeme, popisujeme, nýbrž že je konstruujeme, vytváříme je ze svého přítomného stanoviska, na základě toho, co víme, vkládáme do nich také své chyby i omyly, podněcujeme k uvědomění si toho, že s dílem, historicky ukotveným, sami přítomni v aktuálním okamžiku dějin, vedeme rozhovor, který nikdy nekončí. Tázání pokračuje, chce se mi říci – tápání pokračuje. Je to perspektiva vidění současnosti společnosti, i sebe sama v dimenzích dějin“ (celý projev uveřejnil Institut pro studium literatury na svých stránkách www.ipsl.cz).

■ Akademie věd ČR v roce 2017 udělila **Prémii Otto Wichterleho** určenou vynikajícím vědeckým pracovníkům AV ČR do věku 35 let našemu kolegovi **Tomáši W. Pavlíčkovi**. Tuto prestižní cenu získal díky svým nadstandardním pracovním výsledkům, a to jak v oblasti výzkumu moderních dějin, tak v oblasti organizace vědy a výzkumu na našem pracovišti a v neposlední řadě i jako ocenění za popularizaci vědy, a zvláště pak samotné Akademie věd ČR. Odborné kvality jmenovaného dokládají především jeho četné domácí a zahraniční publikační výstupy. Zejména v roce 2016 obhájená disertační práce (společně vedená na pražské a mnichovské univerzitě) byla českými i německými oponenty hodnocena jako vynikající a následujícího

roku byla též publikována v ediční řadě České moderní dějiny a připravuje se její anglická mutace. Vedle politických a sociálních dějin 19. století se T. W. Pavlíček věnuje též výzkumu dějin vědy a vědeckých institucí. I v této oblasti dosáhl řady významných úspěchů, za zmínku stojí zejména jeho klíčový autorský a organizační podíl na přípravách streetové výstavy *Umění (a) vědy*, která v roce 2015 Akademii věd ČR u příležitosti jejího 125. výročí založení představila v osmi českých a moravských městech. Tomáš W. Pavlíček je již třetím nositelem Prémie Otto Wichterleho z řad zaměstnanců MÚA.

■ The Czechoslovak Studies Association udělila svou knižní cenu **Best Book in the Field of Czechoslovak Historical Studies** kolegovi **Rudolfu Kučerovi** za publikaci *Rationed Life: Science, Everyday Life, and Work-*

ing-Class Politics in the Bohemian Lands, 1914–1918, která vyšla v roce 2016 a představuje anglický překlad původního českého vydání *Život na příděl. Válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918* (2013). Asociace zvolila publikaci nejlepší knihou k dějinám Československa vydanou v letech 2015–2016 pro její neotřelý a originální přístup k tématu. V minulosti tuto cenu obdrželi například James Krapfl, Mark Cornwall, Tara Zahra nebo Pieter Judson.

■ Badatelský nadační fond Anny a Jaroslava Krejčích udělil již posedmé **Cenu Jaroslava Krejčího**, určenou pro talentované vysokoškolské studenty a mladé

vědecké pracovníky v oblasti humanitních věd. V roce 2017 ji získala naše kolegyně **Radka Šustrová** za svou badatelskou činnost v oblasti sociálních dějin Protektorátu Čechy a Morava, prezentovanou řadou článků ve vědeckých časopisech a sbornících, průkopnickou monografií *Pod ochranou protektorátu. Kinderverschickung v Čechách a na Moravě: politika, každodennost a paměť, 1940–1945* (2012) a nejnověji knihou *Rodina v zájmu státu. Populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918–1989* (2016, společně s J. Rákosníkem). Cena byla laureátce slavnostně předána 7. listopadu 2017 v Apollonově sále Lannovy vily. Při této příležitosti pohovořila R. Šustrová o své dosavadní práci i dalších výzkumných a literárních plánech. Svá-

teční atmosféru podvečera umocnil hudební program v podání Vojtěcha Velka (violoncello), Davida Hernycha (housele) a docentky Věry Langerové (klavírní doprovod).

■ Publikace **Tomáše Zouzala**, jejímž námětem je vysídlení Benešovska a Sedlčanska za druhé světové války, byla vyznamenána **prémii Miroslava Ivanova**. Kniha *Zabráno pro SS. Zřízení výchovného prostoru Böhmen v letech druhé světové války* dokumentuje vytvoření největšího vojenského cvičiště na území českých zemí, vystěhování obyvatelstva a zabránění území pro jednotky Waffen-SS. Cena Miroslava Ivanova je každoročně udělována za historickou, případně regionálně zaměřenou literaturu, a to v pěti kategoriích. Kniha Tomáše Zouzala byla nominována v kategorii III – dílo autora do 39 let. Slavnostní předávání cen 17. ročníku soutěže se uskutečnilo v pátek 12. května 2017 v rámci veletrhu Svět knihy na pražském Výstavišti v Holešovicích.

Nekrology

Zemřel RNDr. Luboš Nový, DrSc.

Historik vědy, historik matematiky

Narozen 13. listopadu 1929 v Praze,
zemřel 6. ledna 2017 v Praze

Luboš Nový vystudoval matematiku a fyziku na Karlově univerzitě v Praze a v roce 1953 obhájil doktorskou disertaci na téma Bolzanova logika. V roce 1956 se stal vedoucím oddělení dějin věd a techniky Historického ústavu ČSAV (v období normalizace Ústavu československých a světových dějin ČSAV), kde pracoval do roku 1985. Jeho kandidátská disertace, kterou obhájil v roce 1957, byla věnována učebnicím praktické geometrie používaným v Čechách ke konci první poloviny 18. století, dále stavu matematiky ve druhé polovině téhož století a také základům matematické analýzy u Bolzanových pražských současníků.

Pod vedením L. Nového vyšla v roce 1961 kniha *Dějiny exaktních věd v českých zemích do konce 19. století*, do dnešních dnů jediná souhrnná práce z historie oboru u nás. Vedle toho jeho zájem směřoval k problémům teorie grup jako důsledku předchozího rozvoje algebry. Jeho stěžejní dílo *Origins of Modern Algebra* (vydané anglicky v roce 1973) toto studium završilo. Práce měla značný ohlas v zahraničí a stala se podkladem k jeho obhajobě doktorátu historických věd v roce 1977. Společně s Jaroslavem Foltou vydali v roce 1979 encyklopedii *Dějiny přírodních věd v datech* a přispěli významně k vydání kolektivního díla *Dějiny techniky v Československu* v roce 1974.

Snahy L. Nového soustřeďovat početné vědecké pracovníky k systematickému studiu dějin svých oborů byly podporovány Československou společností pro dějiny věd a techniky při ČSAV, založenou v roce 1968 a navazující na práci Komise pro dějiny přírodních věd a techniky. L. Nový vedl Společnost mnoho let stejně jako redakční radu jejího členského časopisu *Dějiny věd a techniky*. Byl členem i dalších redakčních kolektivů vědeckých historických periodik.

Od začátku osmdesátých let se L. Nový zabýval především obecnějšími problémy dějin vědy – otázkami vědeckých revolucí, vytvářením vědeckých disciplín, úlohou nacionalismu ve vědeckém vývoji počátku 20. století, vědou jako formou sociální komunikace, problémy obecného, teritoriálního či národního vývoje vědy, aspekty širšího pojetí vědy jako sociálního jevu provázaného s životem společnosti. Nepřestal se však věnovat dějinám algebry, které zpracoval od jejích počátků až do poloviny 19. století.

V roce 1985 byl jmenován ředitelem Ústředního archivu ČSAV, kde pracoval do roku 1990. Snažil se tu ve-

dle archivní činnosti vytvořit také podmínky pro další práci v oboru dějin vědy se zaměřením nejen na dějiny Akademie věd a jejich předchůdky a dějiny dalších vědeckých institucí, ale i na širší problémy s nimi souvisejícími. Přestože byl penzionován, jeho oddanost vědě a svému oboru a zahraniční kontakty i publikační aktivita ho neopustily až do roku 2014.

V devadesátých letech minulého století Luboš Nový spolupracoval intenzivně s historiky vědy z Aragonské univerzity v Zaragoze, kde v Seminárii dějin vědy a techniky vedl kurzy dějin algebry. Rovněž se účastnil programu přípravy doktorandů v oboru dějin vědy. Byl pravidelným přednášejícím na mezinárodních sympoziích Galdeano v letech 1991–1999 a stal se členem redakční rady časopisu *Llull*, který vydává Španělská společnost pro dějiny věd a techniky.

Četné studie L. Nového vycházely zpočátku jeho vědecké činnosti ve *Sborníku pro dějiny přírodních věd a techniky*, dále pak převážně v časopise *Dějiny věd a techniky*, ve sborníku *Práce z dějin přírodních věd*, v cizojazyčném sborníku *Acta historiae rerum naturalium necnon technicarum* a v některých dalších domácích i zahraničních časopisech.

Léta byl Luboš Nový předsedou Československého národního komitétu pro dějiny vědy, který účinně pomáhal uplatnit československou historii vědy a techniky na mezinárodních konferencích a kongresech. Oceněním jeho práce bylo členství v Mezinárodní unii pro dějiny a filozofii vědy a v Mezinárodní akademii dějin věd. V roce 1981 se stal na několik období sekretářem Mezinárodní komise pro dějiny matematiky.

Vítězslava Francková

Za Masarykovým životopisem Stanislavem Polákem

Dne 2. prosince 2017 zemřel náhle v Příbrami český archivář a historik PhDr. Stanislav Polák, autor dosud nejrozsáhlejší biografie T. G. Masaryka.

Narodil se 4. ledna 1936 v Orlové ve Slezsku, převážnou většinu svého života však spojil s Příbramí, kde roku 1954 maturoval na gymnáziu a následujících osmatřicet let působil jako archivář. V letech 1957–1961 vystudoval historii a archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a 1959–1992 byl ředitelem příbramského okresního archivu. Původně se systematicky zabýval dějinami Příbrami, Příbramska a Sedlčanska; v roce 1966 stál u zrodu Vlastivědného sborníku Podbrdsko, jehož pokračovatelem je dnešní sborník Podbrdsko, a v letech 1978–1988 byl jeho vedoucím redaktorem. Z příbramského okresního archivu vybudoval vzorové archivní pracoviště a položil základy moderního regionálního dějepisectví Příbramska. Vedle své činnosti archivářské a regionálně historiografické se věnoval též některým otázkám pomocných věd historických, grafologii a – v hlubokém soukromí – studiu života a díla T. G. Masaryka.

Po listopadovém převratu 1989 se rozhodl plně zúročit své dosavadní masarykovské bádání a napsat podrobnou životopisnou monografii T. G. Masaryka. V letech 1992–2004 působil jako vědecký pracovník v Ústavu T. G. Masaryka a posléze v Masarykově ústavu AV ČR, v letech 1993–2003 byl vedoucím redaktorem Masarykova sborníku a 2000–2003 předsedou vědecké rady. V devadesátých letech postupně publikoval několik drobnějších masarykologických prací, například stručnou populární biografii T. G. Masaryka (1990) a Charlotty Masarykové (1992), a studii *Masarykovi rodiče a antisemitský mýtus* (1995), napsal textovou část reprezentační obrazové publikace ke 150. výročí Masarykova narození *TGM obrazem a slovem / His Life in Words and Pictures* (2000) a připravil kritické vydání

několika Masarykových děl v rámci Spisů TGM, v jejichž ediční radě zasedl.

Současně intenzivně pracoval na velké biografii T. G. Masaryka, kterou pak vydal v letech 2000–2014 v sedmi dílech pod titulem *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*. Jde o dosud nejrozsáhlejší Masarykův životopis, psaný kultivovaným, čtivým, místy až beletrizujícím stylem a doplněný minuciosním vědeckým aparátem, odkazujícím na archivní prameny a literaturu, na nichž autor svůj výklad založil. Vzdor svým vlastním pochybnostem i pochybnostem svých kolegů velkoryse založené dílo nakonec dokončil. Přes obsahové disproporce mezi jednotlivými díly, resp. obdobími Masarykova života, a přílišnou fascinací Masarykovou osobností představuje Polákova monografie úctyhodné dílo, jež se zařazuje ke klasickým titulům masarykovské literatury. V roce 2012 převzal Stanislav Polák medaili Za zásluhy o české archivnictví, jinak se však v posledním desetiletí uzavíral do své pracovny a veřejného ani vědeckého života se neúčastnil. Na sklonku roku 2017, v předvečer svých 82. narozenin, tiše odešel na Věčnost.

Josef Tomeš

Výzkumná činnost

Výzkumné projekty

Vedle institucionálních prostředků Masarykův ústav a Archiv AV ČR pravidelně získává podporu také z nejrůznějších veřejných soutěží. Tyto finanční prostředky umožňují další rozvoj odborné činnosti a meziinstitucionální spolupráce stejně jako zapojování nových spolupracovníků a spolupracovníků většího mladé generace do výzkumu. Celkově tak přispívají k rozšiřování spektra aktivit, jimž se pracoviště věnuje. V následující části představujeme několikaleté výzkumné projekty, rozdělené mezi nově získané (začínají v roce 2018), projekty aktuálně řešené a projekty ukončené v roce 2017. Na kratší projekty, často pouze jednoleté, upozorňuje navazující část o programech Strategie AV21.

Velká část nových výzkumných projektů získala finanční podporu v grantové soutěži GA ČR, Masarykův ústav a Archiv AV ČR v nich zastává roli navrhovatele nebo spolunavrhovatele. Od 1. ledna 2018 probíhá výzkum následujících projektů:

GA ČR, č. 18-16793S, **Občané země nikoho. Židovští uprchlíci a eroze občanství ve středovýchodní Evropě, 1935–1939**, řešitel Michal Frankl

Projekt, jehož východiskem bude zkoumání země nikoho pro uprchlíky, se zabývá vzestupem restriktivní uprchlické politiky a analyzuje posun k etnickému chápání občanství ve středovýchodní Evropě v druhé polovině 30. let 20. století. Specificky se věnuje prehistorii, průběhu a důsledkům čtyř velkých případů vypovídání Židů, jež vedly k uzavření hranice a přijetí tvrdšího přístupu k židovským uprchlíkům v roce 1938, a dále denaturalizací židovských občanů. Projekt usiluje o lepší porozumění vztahu mezi marginalizací židovských uprchlíků a erozí občanství zbylé židovské komunity. Důraz bude klást na pochopení komplexní interakce a vzájemného ovlivňování mezi protizidovskou politikou nacistického Německa, nacionalismem a konstrukcí občanství v národních státech na východ od Německa a politikou vůči židovským uprchlíkům. V tomto procesu byli židovští občané stále více popisováni a kategorizováni jako uprchlíci, marginalizovaní „východní Židé“, či jako občané země nikoho.

GA ČR, č. 18-02760S, **Inscenování politického exilu. Českoslovenští politici v Londýně za druhé světové války**, řešitel Pavel Horák (FF UK), spoluřešitel Richard Vašek (MÚA)

Projekt analyzuje československý politický exil v Londýně za druhé světové války. Rekonstruuje exilové prostředí, včetně struktur tamních mocenských vztahů a sleduje, jak byl politický exil inscenován. Hlavním výstupem bude kolektivní monografie, dvě kritické edice deníků a pamětí a několik odborných studií.

GA ČR, č. 18-06264S, **Nalezen v překladu. Emil Sauddek a židovsko-česko-německé interakce v „kreativním prostředí“ Vídně**, řešitelka Lucie Merhautová

Projekt se zaměřuje na překladatelství a kulturní transfery na příkladu Emila Saudka, významného překladatele O. Březiny, J. S. Machara, V. Rakouse či T. G. Masaryka, v kontextu „kreativního prostředí“ Vídně první čtvrtiny 20. století. Předmětem výzkumu jsou židovsko-česko-německé interakce, prolínání a propojování různých skupin a okruhů prostřednictvím překládání, a to jak na poli umění a politiky ve Vídni, tak v literatuře mezi Vídni, Prahou a dalšími prostory (Berlínem, Lipskem, Vysočinou, Brnem či Jaroměřicemi). Překlad bude zkoumán jednak jako prostředek Saudkovy sociokulturní integrace, jednak ve svém významu pro rozvoj české a německé literatury, obzvláště v momentu estetických proměn kolem roku 1910. Sledováno bude utváření Saudkova konceptu Vídně jako „mostu do Evropy“ pro českou literaturu a proměny sbližovacího programu zapříčiněné jednak první světovou válkou a rokem 1918, jednak proměnami estetické moderny (symbolismus, expresionismus, poválečná avantgarda). Projekt je řešen ve spolupráci s Institutem pro studium literatury, výzkumný interdisciplinární tým tvoří L. Merhautová, I. Koeltzsch, V. Doubek, V. Petrbock (za MÚA) a M. Topor, J. Vojvodík a Š. Zbytovský (za IPŠL).

GA ČR, č. 18-20451S, **Jaroslav Bidlo a Milada Paulová: zakladatelské osobnosti historické slavistiky v kontextu vývoje české vědy**, řešitel Marek Ďurčanský (Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy), spoluřešitelka Daniela Brádlarová (MÚA)

Projekt je zaměřen na zakladatelské osobnosti české historické slavistiky Jaroslava Bidla (1868–1937) a Mi-

ladu Paulovou (1890–1970). Má sledovat jejich životní osudy, odbornou kariéru, dílo, bibliografii, zahraniční odborné kontakty, a především jejich roli v širším kontextu vývoje českých společenskovedních disciplín i jejich přesahování do kontextu evropského. Úzká souvislost mezi oběma osobnostmi je dána skutečností, že v jejich kariéře a částečně i odborném zaměření hraje velkou roli vzájemný vztah a přímá návaznost: Paulová byla Bidlovou žačkou a po jeho smrti de facto převzala výuku dějin střední a východní Evropy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zároveň byla první docentkou a první vysokoškolskou profesorkou v českých zemích. Projekt tedy zasahuje nejen do oblasti dějin historiografie a dějin vědy, dějin univerzitní vzdělanosti, ale také genderových studií. Dvě monografie jako hlavní publikační výstup z projektu mají přiblížit jejich odborné kariéry, dílo, odborné kontakty a především roli ve vývoji české a evropské vědy.

GA ČR, č. 18-02843S, **Nejisté mandáty. Volby a jejich legitimizace v českých zemích a Československu 1848–1939**, řešitel Jan Rychlík (TU Liberec), spoluřešitel Pavel Fabini (MÚA)

Projekt se věnuje výzkumu volebních podvodů a procedurám legitimizujícím zisk poslaneckých mandátů na území českých zemí a Československa. Chronologicky je vymezen obdobím 1848–1939 a tematické členění je rozděleno do dvou rovin. Ta první se zaměřuje na charakteristiku a typologii volebních podvodů uplatňovaných při parlamentních volbách a na případné proměny ve vnímání termínu „volební podvod“ v kontinuálním devadesátiletém vývoji. Druhá část výzkumu je zacílena na objasnění role institucí, které disponovaly právem legitimizovat (potvrdit, nebo anulovat) zisk poslaneckého mandátu. Zkoumán je způsob konstituování těchto institucí, obsah jejich agendy a potenciální vliv na politický vývoj tehdejší společnosti.

GA ČR, č. 18-03921S, **Sociální otázka in situ: sociální politika průmyslových podniků v českých zemích, 1879–1914**, řešitel Zdeněk Nebřenský (FF UK), spoluřešitel Svatopluk Herc (MÚA)

Projekt se zabývá sociální politikou soukromých průmyslových podniků v českých zemích v letech 1879–1914 v kontextu dobových diskusí o sociální otázce a na pozadí kritiky ekonomického liberalismu. Na příkladu čtyř vybraných podniků (Ringhofferovy závody v Praze, Škodovy závody v Plzni, Vítkovické železářny a První brněnská strojírna) analyzuje, jaké typy sociálních politik podniky rozvíjely a jakým způsobem byly tyto politiky realizovány. Projekt se ptá, za jakých historických podmínek vznikala v podnicích sociální, zdravotní, vzdělávací a kulturní zařízení (např. jídelny, konzumy, byty, nemocnice, školy apod.) a jak jejich

podobu utvářel průmyslový paternalismus, sociální zákonodárství a požadavky dělnického hnutí. Projekt dále přihlíží k přenosu znalostí mezi českými zeměmi a západním světem a také k tomu, zda výstavba sociálních zařízení generovala etnické a genderové konflikty.

K novým projektům se od roku 2018 rovněž řadí dva projekty Programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI II), jehož poskytovatelem je Ministerstvo kultury ČR, a dále dva projekty podpořené Technologickou agenturou České republiky (TA ČR). Všechny čtyři projekty se vyznačují širokou kooperací s dalšími výzkumnými institucemi a individuálně stanoveným časovým harmonogramem.

NAKI, č. DG18P02OVV025, **Vývoj moderní parlamentní kultury v českých zemích a Československu** Na projektu spolupracuje Masarykův ústav a Archiv AV ČR s Národním muzeem a Ústavem pro studium totalitních režimů. Projekt bude probíhat od 1. března 2018 do 31. prosince 2022.

Hlavním cílem projektu je zpracování vývoje české moderní parlamentní kultury s využitím metod a nástrojů digital humanities a jeho prezentace široké veřejnosti. Dílčí cíle v tomto záměru jsou: 1) Vytvoření elektronické a veřejně přístupné databáze všech volených (a kooptovaných) parlamentních zastupitelů (poslanců i senátorů) na našem území v letech 1848 až 1992; 2) Na základě této databáze vznikne specializovaná mapa analyzující na základě statistických a prosopografických metod formování moderního parlamentarismu a parlamentní kultury na našem území. Na základě komparace dat (s okolními zeměmi, resp. se zastupiteli národních menšin na českém území) se podaří charakterizovat národní, resp. regionální specifika české parlamentní kultury. Rovněž bude umožněno zkonstruovat obraz ideálního parlamentního zastupitele; 3) Tyto a další výsledky výzkumu budou prezentovány široké veřejnosti formou výstavy (a kritického katalogu) prezentující osm století vývoje českého parlamentarismu (včetně stavovských sněmů středověku a raného novověku) s důrazem na období moderních a soudobých dějin; 4) Dalším cílem je zdokumentovat vývoj české parlamentní kultury formou odborné monografie (syntetického charakteru), která přístupnou formou a s účastí předních odborníků nabídne široké veřejnosti obraz vývoje českého parlamentarismu a parlamentní kultury. V souvislosti s touto publikací vznikne i řada odborných časopiseckých studií, dvě další kolektivní monografie; 5) Bude uspořádána mezinárodní konference. Projekt obecně

usiluje nejen o zpracování důležitého a u nás zatím opomíjeného tématu (neexistuje souhrnné zpracování dějin českého parlamentarismu), ale i o jeho prezentaci široké veřejnosti a zejména o zdůraznění důležitosti parlamentarismu a parlamentní demokracie.

NAKI, č. DG18P02OVV026, **Mezinárodní korespondenční síť T. G. Masaryka a vznik Československa v roce 1918**

Na projektu spolupracuje Masarykův ústav a Archiv AV ČR se Střediskem společných činností AV ČR. Práce na projektu budou probíhat od 1. března 2018 do 31. prosince 2021.

Cílem druhého projektu NAKI je mapování mezinárodních korespondenčních sítí akademika a politika T. G. Masaryka v letech 1870–1918. Prostřednictvím shromáždění a digitalizace Masarykovy korespondence se zahraničím vznikne specializovaná mapa s odborným obsahem, která ukazuje vytváření korespondenčních sítí T. G. Masaryka před první světovou válkou. Projekt analyzuje, jakým způsobem Masaryk využil své předválečné korespondenční síť na podporu své politické akce během války, zda tyto kontakty měly nějaký přínos pro vznik Československa v roce 1918, jak díky nim Masaryk dokázal představit do té doby víceméně neznámý středoevropských národ v globálním kontextu. Na základě digitalizace mezinárodní korespondence TGM a jejího shromáždění v oxfordské databázi EMLO přispěje projekt dále k ochraně, uchování a zpřístupnění velkého množství dosud neznámých či špatně přístupných pramenů k životu a činnosti prvního československého prezidenta T. G. Masaryka. *Více o záměrech a personálním obsazení projektu se dočtete i v rozhovoru s jeho koordinátorem Martinem Jemelkou na s. 37.*

TA ČR, č. TL01000366, **Integrace a segregace v prostoru města: dějiny holokaustu v Praze prostřednictvím mobilní webové aplikace**

Řešitelkou projektu je Tereza Štěpková (Institut Terežínské iniciativy, o. p. s.), spoluřešiteli Michal Frankl (MÚA), Zuzana Schreiberová (Multikulturální centrum Praha) a Petr Mazánek (DEEP VISION). Práce na projektu budou probíhat od května 2018 do dubna 2021.

Cílem projektu je do prostoru města Prahy promítnout data o více než 30 000 obětech holokaustu, včetně desítek tisíc digitalizovaných fotografií a dokumentů, místech pronásledování a interakci s ostatními obyvateli. Usiluje o využití technologií k multikulturálnímu vzdělávání tak, aby uživatelé, mezi něž patří zejména studenti a místní obyvatelé, promýšleli sdílený prostor obce novým způsobem. Projekt tak přispívá k prevenci rasismu a segregace ve společnosti. Reaguje na nedostatečné využití potenciálu public history mimo

vzdělávací a paměťové instituce, ve veřejném prostoru a za použití pokročilých technologií založených na současném stavu výzkumu. Zatímco srovnatelné projekty zprostředkují pouze omezené datové soubory, tento projekt zpřístupní rozsáhlé databáze a soubory digitalizátů.

TA ČR, č. TL01000046, **Historylab: využití technologií k rozvoji historické gramotnosti**

Řešitelem projektu je Kamil Činátl (Ústav pro studium totalitních režimů), spoluřešiteli Michal Frankl (MÚA), Miroslav Bureš (České vysoké učení technické v Praze), Hana Havlůjová (Univerzita Karlova), Matěj Spurný (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR) a Radovan Lovčí (Nakladatelství Fraus) Práce na projektu budou probíhat od března 2018 do února 2021.

Stávající pokusy o technologické inovace vzdělávání o historii kultivují historickou gramotnost společnosti nedostatečně. Projekt Historylab chce vyvinout komplexní řešení – soubor modulů nabídne garantovaný výběr pramenů, doplní je digitálními nástroji pro analýzu, katalogizuje objekty metadaty a nabídne prostor pro správu výstupů, včetně nástrojů hodnocení. Záměr vychází ze zkušeností konsorcia s vývojem a pedagogickým výzkumem a integruje koncepty didaktiky a historiografie. Interdisciplinární reflexe vzdělávacího potenciálu technologií se promítne do experimentálního vývoje softwaru, jenž se zaměří na modelová publika (učitelé a žáci ZŠ a SŠ, studenti učitelství, laická veřejnost) a zprostředkuje uživatelům nástroje pro kreativní reflexi historie (podporu historické gramotnosti).

Zpřístupnění knihovny T. G. Masaryka

Projekt, který obdržel mimořádnou dotaci podle usnesení vlády č. 353/2017, umožní v letech 2017–2019 systematicky zpracovávat obsáhlou knihovnu prvního československého prezidenta T. G. Masaryka. Před zahájením projektu bylo nutné zajistit personální obsazení pro katalogizaci a její řízení: vybrat 10 katalogizátorů, 1 koordinátora a 1 manipulanta. Část pracovníků nastoupila v září 2017, zbývající většina v následujícím měsíci. Na konci roku již bylo zpracováno 9350 svazků podle pravidel RDA ve formátu MARC 21 na úrovni minimálního záznamu. Každý měsíc narůstá tento počet zkatalogizovaného fondu o 3500 – 4000 svazků (monografií a periodik). Důraz byl kladen na zachování řádu a oborové klasifikace, který chtěl knihovník tehdejší TGM knihovny tomuto fondu vtisknout. Bude možné vyhledávat celé zpracované obory podle signatur (v katalogu KTGM a v Souborném katalogu AV ČR). Velkou vědeckou hodnotu mají četné poznámky a glosy TGM v textu knih,

hodnotné jsou svazky s dedikacemi a podpisy autorů a umělců Masarykovy doby. Na konci roku 2017 můžeme v katalogích knihoven MÚA najít 41 089 svazků. Předpokládá se, že v polovině roku 2018 bude mít Knihovna T. G. Masaryka spolu s Knihovnou Masarykova ústavu AV ČR a Knihovnou Archivu AV ČR pro badatele k dispozici více než 71 000 svazků, na konci roku 2018 až 98 500 zpracovaných svazků.

V současné době, tj. k začátku roku 2018, jsou v MÚA řešeny následující projekty:

- GA ČR, č. 16-11252S, **Maffie – mýtus a realita. Formování obrazu domácího protirakouského odboje v kolektivní paměti meziválečného Československa**, řešitel Jan Hálek
- GA ČR, č. 16-15083S, **Éra nuncia Pietra Ciriaciho: Československo-vatikánské vztahy 1928–1934**, řešitel Pavel Helan (Husitská teologická fakulta UK), spoluřešitelka Eva Hajdinová (MÚA)
- GA ČR, č. 16-04364S, **Náboženský život průmyslového dělnictva českých zemí (1918–1939): instituce, religiozita a sociální otázka**, řešitel Martin Jemelka
- GA ČR, č. 16-12145S, **Raně novověká městská historiografie a kolektivní paměť. Obraz města v kronikách raně novověkých Čech**, řešitelka Marie Tošnerová
- GA ČR, č. 17-01279S, **Okresní hejtman jako představitel státní správy v regionu. Proměny výkonu státní moci v letech 1868–1945**, řešitel Martin Klečáček
- GA ČR, č. 17-02610S, **Katolická emigrační vlna z Čech a Moravy za husitských válek**, řešitel Ondřej Vodička
- GA ČR, č. 17-22085S, **Habitus českých vědců v letech 1918–1968. Příklad dvou generací**, řešitel Martin Franc
- GA ČR, č. 17-02120S, **Česko-německé vztahy v předvečer I. světové války. Edice dokumentů ze smířovacích jednání v Čechách v letech 1913 a 1914**, spoluřešitel Luboš Velek
- GA ČR, LA projekty, č. I 3125-G28, **Veteráni první světové války v Československu a Rakousku 1918–1938**, řešitel Rudolf Kučera

- NAKI, č. DG16P02H015, **Knihověda.cz: Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800**
- MŠMT, **Zhodnocení a interpretace fotografického fondu Archivu Akademie věd ČR**

V roce 2017 byly dokončeny následující grantové projekty:

GA ČR, č. GA15-03346S, **Historiografie ve službách politiky: historik Josef Kalousek a česká společnost 2. poloviny 19. století**, řešitel Bohumil Jiroušek (FF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích), spoluřešitel Pavel Fabini (MÚA)

Projekt byl založen na rozsáhlém výzkumu archivních fondů v České republice a v Rakousku se zaměřením na činnost Josefa Kalouska (1838–1915), zejména s ohledem na jeho vědecké a politické kontakty s tehdejším centrem habsburské monarchie. Josef Kalousek byl významným spojníkem mezi světem české vědy (pražské univerzity, ale i Národního muzea či Královské české společnosti nauk) a české politiky, mj. v souvislosti se státoprávním bojem a se vztahy k rodině Františka Palackého. Cílem projektu se stalo zmapování životních osudů, vědeckých aktivit a Kalouskovo zapojení do tehdejší politiky, včetně jeho publicistického působení. K výstupům projektu patří biografie Josefa Kalouska, publikace editované korespondence J. Kalouska s českými historiky a především jeho mimořádně rozsáhlé deníky zachycující Kalouskův myšlenkový horizont i působení na poli české kultury, vědy a politiky v 19. století.

GA ČR, č. GJ15-17658Y, **Od tkalcovského stavu k tovární výrobě: industriální architektura českých zemí v evropském kontextu, 1848–1914**, řešitel Zdeněk Nebřenský

Projekt představil nový přístup spojující perspektivu sociálních a hospodářských dějin habsburské monarchie, resp. českých zemí ve druhé polovině 19. století. Projekt ukázal, že výstavba továrních budov, jejich vnitřní uspořádání a vznik sociálních zařízení nebyly pouze iniciativou jednotlivých průmyslníků, nýbrž musí být viděny v kontextu rozvoje sociálního zákonodárství imperiálního státu. Dosavadní výzkumy dostatečně nezohlednily legislativní dopady na vznik sociálních institucí na vnitropodnikové úrovni. Relevance provedeného výzkumu spočívá ve zprostředkující perspektivě mezi státní, veřejnou a soukromou sférou, která v některých podnicích vyústila v synergický efekt. Pokud představitelé zákonodárných sborů, vládních ministerstev, okresních hejtmanství, živnostenské inspekce nebo komunální samosprávy přihlíželi k sociálním požadavkům např. řadových zaměstnanců,

nebo dokonce továrních dělníků a dělnic, dokázali svojí kontrolní činností změnit podmínky na pracovišti. Postupem doby, jak byly v Předlitavsku zakládány a provozovány nové továrny, hrál důležitou roli transfer vědění. Podnikatelé, inženýři, technici nebo někteří dělníci měli „nadnárodní“ mobilitu. V tomto ohledu lze vysledovat britské, francouzské, švýcarské a německé inspirace. Na obecné úrovni projekt ukázal, jak výše uvedené přispívalo k „humanizaci“ českých, moravských a slezských podniků, a to ještě před první světovou válkou.

GA ČR, č. GA15-00941S, Iluminované rukopisy v českých archivech, řešitel Pavel Brodský

V archivech na historickém území Čech je uloženo téměř dvě stě iluminovaných rukopisů, počítaje v to i památky, které jsou zde pouze deponovány, ale jsou majetkem jiných subjektů. V odborné literatuře byly doposud podchyceny nesystematicky a z tohoto důvodu byly předmětem badatelského zájmu jen nahodile. Katalog iluminovaných rukopisů v českých archivech, vytvořený v souladu s požadavky soudobé kodikologie a vybavený rozsáhlou obrazovou přílohou, poprvé v úplnosti podchytil podrobným uměleckohistorickým popisem všechny výtvarně zdobené rukopisy příslušných institucí v časovém rozmezí od konce 11. století do poloviny 17. století. Publikace tak umožní badatelům orientovat se v rozsáhlém fondu vyobrazení nejrůznějších námětů a jako spolehlivá pomůcka se může stát východiskem práce nejen historiků, kodikologů a historiků umění, ale i odborníků v dalších vědeckých disciplínách, domácích i zahraničních, jimž slouží anglická sumarizující stať a ikonografický rejstřík.

GA ČR, č. GA15-17092S, Papežství, kurie a katolická církev v českých zemích 1820–1938. Vzájemné vztahy, česká specifika a fenomén ultramontanismu, řešitel Miroslav Kunštát

Cílem projektu, jehož spoluřešitelem byla Filozofická fakulta MU Brno (Lukáš Fasora) a partnerskou organizací Graduiertenkolleg Religiöse Kulturen in Europa im 20. Jahrhundert na Ludwig-Maximilians-Universität München (Martin Schulze Wessel), bylo 1) zachytit vztah katolíků i celé společnosti českých zemí k Římu a papeži v perspektivě moderní éry, 2) analyzovat ideové zdroje ultramontánního myšlení, klást otázky po zemských a národních specifikách recepce ultramontanismu, včetně paralel k vývoji v okolních zemích, 3) mapovat pronikání autority papeže, ultramontánního myšlení a posléze i politického katolicismu do tradičních církevních institucí, vnitřního světa kléru i do náboženské praxe, 4) zabývat se recepcí ultramontanismu v liberálním, kon-

zervativně-aristokratickém a socialistickém prostředí českých zemí, mj. v podobě proměn diskursu o papežství a jeho autoritě, o vztahu římské církve k moderně, demokracii, nacionalismu nebo k sociální otázce, o roli ultramontanismu v místní podobě tzv. kulturního boje, asynchronně probíhajícího v obou jazykových prostředích, 5) formulovat širší definice ultramontanismu v jeho časově podmíněných, místně specifických a ideologicky příznakových variacích.

Badatelský výzkum, na nějž se tým celé tři roky soustředil, zachytil první tři cíle zejména v souvislosti s problematikou kněžských identit. Vedle kolektivní monografie byla předložena řada studií zabývajících se lokální náboženskou kulturou a duchovenským povoláním. Recepce a domácí inkulturace ultramontanismu (spolu s jeho pracovní definicí pro střeoevropské poměry) se zabývá zejména závěrečná monografie a další dílčí studie. Monografie obsahuje i reflexi ultramontanismu v nekatolickém konfesním prostředí a jeho komparaci s vybranými „národními katolicismy“ ve střední Evropě (Německo, Rakousko, Polsko, Slovinsko).

GA ČR, č. GA15-03754S, Mezi státním plánem a badatelskou svobodou. Etnografie a folkloristika v českých zemích v kontextu vývoje kultury a společnosti v letech 1945–1989, řešitelka Lydia Petráňová (EÚ AV ČR), spoluřešitelka Marie Bahenská (MÚA)

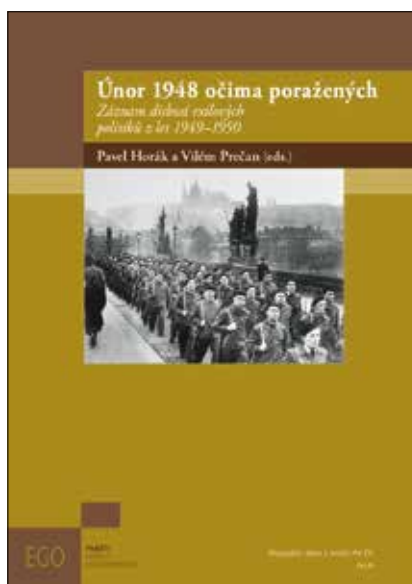
V rámci projektu byly zpracovány informace z rozsáhlého, dosud neuspořádaného fondu Ústav etnografie a folkloristiky ČSAV, včetně údajů o dobových oborových časopisech a institucích. Jako součást orálně-historického výzkumu bylo v rozhovorech s pamětníky získáno jedinečné svědectví o vývoji etnografie/etnologie a folklóru v českých zemích po roce 1945. Přínosem byla především oblast editačních a autorizačních rozhovorů s vypravěči z takzvaných intelektuálních elit. V tomto ohledu byla výrazně upravena metodika ortohistorického výzkumu, což se odrazilo i v návrzích dalších výzkumných projektů zaměřených na podobnou problematiku. Velká pozornost byla věnována historii teorie a metodologie oboru, jeho mezinárodní „networking“, reakci na český výzkum v zahraničí, uznávání výsledků českého výzkumu, přijímání zahraničních přístupů, teorií a témat. V rámci tematických oblastí projektu byl výzkum zaměřen především na státní plány základního vědeckého výzkumu, ideologické „řízení“ vědy a stanovení výzkumné agendy orgány KSČ, interní organizační rozvoj a teoreticko-metodické otázky, vztah mezi etnografií a folkloristikou, činnost významných představitelů etnografie a folklóru v exilu a rozvoj specializovaných souvisejících oborů.

Strategie AV21

Výzkumné programy pod hlavičkou Strategie AV21 poskytují od roku 2015 specifickou formu podpory projektům, které spojuje heslo „špičkový výzkum ve veřejném zájmu“. Mnohem větší důraz je zde řešiteli kladen na prezentaci výsledků vědecké práce na veřejných fórech a na probouzení zájmu širší veřejnosti. Masarykův ústav a Archiv AV ČR se v roce 2017 podílel na třech výzkumných programech: *Paměť v digitálním věku*, *Evropa a stát: mezi barbarstvím a civilizací* a *Formy a funkce komunikace*.

Program **Paměť v digitálním věku**, jehož koordinátorem je ředitel Masarykova ústavu a Archivu AV ČR Luboš Velek, obsahuje čtyři hlavní tematické rámce: výzkum historické paměti, jejího utváření a proměny; oblast Digital Humanities, věnovanou zpřístupňování, uchovávání a záchraně pramenů v digitálním věku; kritické zpřístupňování a interpretace pramenů českých dějin a kultury a v neposlední řadě encyklopedickou bázi digitálního věku. Masarykův ústav a Archiv AV ČR v různé míře participuje na prvních třech uvedených tématech. Své výstupy prezentuje v hlavních projektech, jimiž jsou edice ego-dokumentů k českým moderním dějinám, digitalizace pramenů k českým moderním dějinám a vytváření databází.

První hlavní projekt umožňuje budovat bázi dokumentů osobní provenience, které doposud nebyly přístupné širší veřejnosti. Většina textů vychází v renomované knižní řadě EGO v Nakladatelství Lidové noviny. Jednou z publikací připravovanou v loňském roce byl ediční projekt Pavla Horáka a Viléma Prečana s názvem *Únor 1948 očima poražených*. Záznam diskusí exilových politiků z let 1949–1950. Edice přináší stenografické záznamy diskusí mezi uprchlými aktéry únorové krize. Rozhovorů, které probíhaly v letech 1949–1950, se účastnil kancléř prezidenta Beneše Jaromír Smutný, ministři Československé strany národně socialistické Jaroslav Stránský a Hubert Ripka, sociálnědemokratictí lídři Václav Majer a Blažej Vilím, novináři Ferdinand Peroutka a Lev Sychrava či slovenský demokrat Martin Kvetko.

Více než záznamy rozhovorů jsou pro řadu EGO typické memoárové a deníkové texty významných osobností politického, společenského či vědeckého života. V rámci téhož programu připravují Boris Moskovič a Hana Barvíková k vydání *Paměti českého přírodovědce a politika Bohumila Němce*. Oproti vydání prvnímu z roku 2002, které bylo z valné části zničeno při povodních, se jedná o rozšířené, a hlavně komentované vědecké vydání. Další připravované výstupy tvoří *korespondence Tomáše G. Masaryka s anglosaským světem* a kritická edice týkající se *Masarykova národního fondu (1919–1921)*, který vznikl v souvislosti s přípravou oslav 70. narozenin prezidenta T. G. Masaryka za účelem financování vědeckých, kulturních a sociálních institucí v mladém Československé republice.

Velká část aktivit je spojena s digitalizací pramenů k českým moderním dějinám, včetně dějin Akademie věd. Archiváři preferují zejména obrazové a kartografické archiválie či větší korpusy dokumentů. V rámci druhého rámcového projektu je digitalizace primárním cílem a někdy cestou, jak dále zpřístupnit pozůstalosti zajímavých osobností veřejného a vědeckého života. Patřil mezi ně také český geograf Jiří Viktor Daneš, který v letech 1921–1923 zastával roli československého konzula v Sydney. Digitalizací *fotografií z Danešovy cesty kolem světa* a jejich knižním vydáním se řešitel Tomáš W. Pavlíček zajímal o to, jak Daneš se-

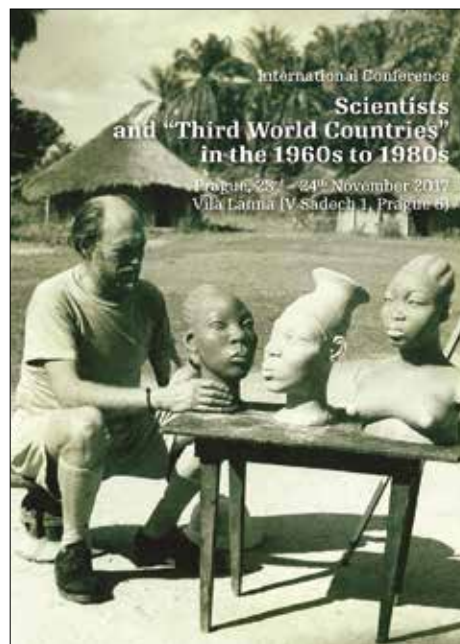

znamoval veřejnost s cizími kulturami, vytvářel obraz druhého zobrazováním kulturních jevů a chování. Současně projekt ukazuje míru poškození těchto unikátních archiválií v důsledku povodně v roce 2002, jakož i možnosti konzervace a restaurování fotografického fondu. V tomto rámcovém projektu se dále realizovala *digitalizace archivního fondu Vládní komise pro vybudování ČSAV, fotografie ze všedního života univerzitního profesora Zdeňka Nejedlého (1878–1962), hudebniny z rodinného archivu Zdeňka Nejedlého a v neposlední řadě rukopis deníku literárního kritika a spisovatele Václava Tilleho.*

Součástí třetího rámcového tématu programu Paměť v digitálním věku jsou obvykle databázové projekty. V loňském roce se zpřístupňovaly bibliografické záznamy k bohemikálním rukopisům v Rakousku. Oddělení pro soupis a studium rukopisu realizovalo tento úkol se záměrem zpřístupnit retrospektivní bibliografické záznamy uložené v rakouských knihovnách a archivech v rámci databáze rukopisů a bibliografie kodikologické literatury.

Druhým programem, kterého se Masarykův ústav a Archiv AV ČR účastní, je **Evropa a stát: mezi barbarstvím a civilizací**. Z jeho prostředků vznikají dva unikátní projekty, jejichž společným jmenovatelem je osobnost Tomáše G. Masaryka. První s názvem *Encyklopedie života a díla TGM* představuje v českém prostředí neobvyklý pokus vyložit Masarykova bohatou činnost a jeho biografii prostřednictvím encyklopedických hesel. Druhým projektem je *webový portál Po stopách T. G. Masaryka*, který vznikl u příležitosti série výročí spojených s prvním československým prezidentem a vznikem samostatného Československa. Masarykovské projekty doplnily další dva související s dějinami parlamentarismu a studiem politické kultury. Vytváření *databáze československých poslanců a senátorů 1920–1939* směřuje k soustředění informační báze určené k dalšímu vyhodnocování. Dalším projektem byla organizace mezinárodní konference *1867 and the Formation of Austria-Hungary. Political Culture and Democratic Traditions in Central Europe*, která se uskutečnila od 29. do 30. června 2017 v Zámku Liblice.

Formy a funkce komunikace je název třetího programu Strategie AV21, v jehož rámci Masarykův ústav a Archiv rozvíjí své aktivity na poli organizace workshopů, konferencí, výstav a případně také publikací. Jak plyne z názvu programu, projekty komunikují poznání širší veřejnosti nejen svou formou, ale rovněž zprostředkovávají látku týkající se forem komunikace v dějinách. Oddělení dějin Akademie věd zorganizovalo ve dnech 23.–24. listopadu 2017 ve vile Lanna konferenci *Vědci a „třetí země“ v 60.–80. letech 20. století*. Konference se věnovala období, kdy docházelo k velkým politicko-hospodářským změnám v tzv. třetích zemích. Největší pozornost byla věnována „exportu“

vědců ze socialistických zemí, ale též z Izraele a Portugalska do subsaharské Afriky. Tematicky s konferencí volně souvisí také kolektivní monografie *Věda překonává hranice? Mezinárodní vědecké konference, sjezdy a kongresy ve 20. a 21. století*. Její editoři si kladou za cíl zohlednit v českém prostředí dosud poměrně málo reflektované téma, a sice fenomén mezinárodních vědeckých setkávání ve 20. století. Rukopis vznikl během loňského roku a jeho vydání se předpokládá v dubnu 2018.

Ve stejném programu se uskutečnil rovněž workshop *Workplace Redesign: Spaces of Work and the Transformation of Industrial Modernity in Central Europe, 1848–1945*, který se konal ve dnech 1.–2. prosince 2017. Explicitně komunikační rovinu prezentovala výstava *Češi a Čechy polským očima (1830–1848)*, jejíž hlavní přípravné práce proběhly v roce 2017 a výstava se dočkala prezentace od 12. března 2018 do 13. dubna 2018 v prostorách Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Cílem výstavy bylo představit, jak Poláci v polovině 19. století vnímali Čechy jako zemi a Čechy jako formující se národ. Podobně tomu je také u publikace s titulem *„Jakž lidé hodnověrní zprávu činí“: Formy písemné komunikace v raném novověku* (eds. Marta Hradilová, Marie Tošnerová), která je věnována jednotlivým druhům písemné komunikace v období raného novověku od 16. do 18. století a vychází z tradičního nahlížení komunikace jako jednoduché sociální interakce. První rovinu představuje korespondence, druhou tvoří rukopisné i tištěné zpravodajské písemnosti.

Webová stránka programu Strategie AV21 Paměť v digitálním věku: <http://www.mua.cas.cz/pamet-v-digitalnim-veku-751>
Více o výzkumných programech Strategie AV21: <http://av21.avcr.cz/vyzkumne-programy/>

Archivní činnost

Archiv AV ČR se od roku 2007 řadí mezi akreditované specializované archivy. Dlouhodobě koordinuje předarchivní péči a dohlíží nad spisovou službou na pracovištích a v organizačních složkách AV ČR. Spravuje fondy týkající se dějin vědy a vědeckých institucí na našem území, osobní fondy vědců, umělecké sbírky a fotosbírku. Samostatné oddělení pečuje o písemnou pozůstalost Tomáše G. Masaryka, Edvarda Beneše, členů jejich rodiny a nejbližších spolupracovníků. Všechna oddělení se kromě tradiční archivní práce a servisu pro badatele trvale podílejí na vědecké činnosti ústavu. Průběžně zpracovávané materiály jsou také významným zdrojem pramenů při vydávání edic nebo monografií a přípravě tematických výstav.

Následující řádky shrnují výsledky akviziční činnosti, skartačních řízení a uvádějí nové fondy, které se nám podařilo získat do správy a péče. Číselné vyjádření našich aktivit obsahuje kompletní Výroční zpráva Archivu Akademie věd České republiky za rok 2017, jejíž podstatnou část připojujeme formou přehledných tabulek.

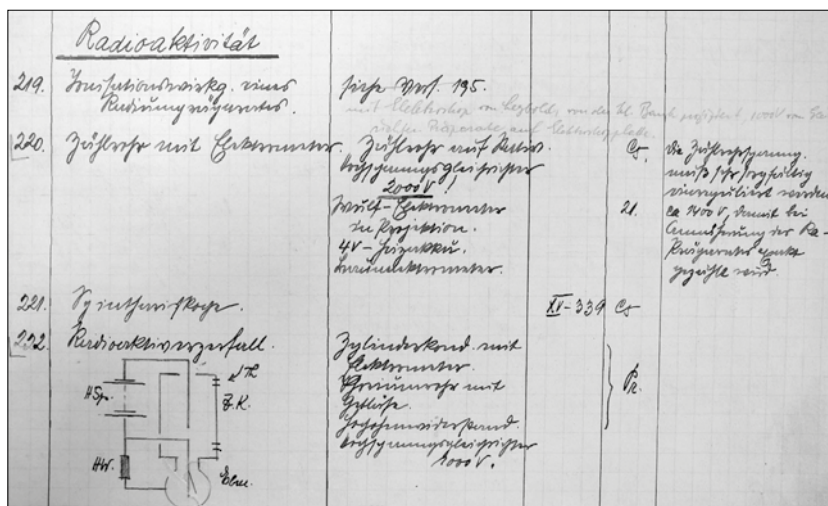
Následující řádky shrnují výsledky akviziční činnosti a skartačních řízení v průběhu loňského roku. Kompletní přehled našich aktivit obsahuje Výroční zpráva Archivu Akademie věd České republiky za rok 2017, kterou lze nalézt na našich webových stránkách (http://www.mua.cas.cz/sites/default/publicFiles/SOUBORY/vyrocní_zpravy/2018/02/22/10-39-43/vz-aav-2017.pdf).

K 31. prosinci 2017 disponoval Archiv AV ČR archíváliemi o celkovém rozsahu 5 500,22 bm a 676 záznamy v základní evidenci NAD, z nichž 644 tvoří archivní soubory v naší přímé péči a zbývajících 32 archivních

souborů je u nás uloženo na základě smlouvy s dalšími subjekty. Více než polovina z tohoto množství (367 souborů, tj. 55 %) je zpřístupněna nebo částečně zpřístupněna pro badatelské účely, přibližně třetina fondů (32 %) je zpracována a k většině z nich (27 %) existuje jako archivní pomůcka tištěný nebo elektronický inventář. Služeb studovny využilo v loňském roce 181 badatelů, z toho 24 zahraničních, kteří uskutečnili celkem 540 návštěv.

V rámci pěti skartačních řízení, která v roce 2017 proběhla na pěti pracovištích Akademie věd ČR, bylo posouzeno celkem 71,12 bm dokumentů, z nichž bylo 42,62 bm vybráno jako archiválie k trvalému uložení. Tyto archiválie byly převzaty z Filozofického ústavu AV ČR (2,76 bm), Kanceláře AV ČR (0,48 bm), Ústavu fyziky materiálů AV ČR (2,16 bm), Ústavu pro jazyk český AV ČR (0,60 bm) a Ústavu státu a práva AV ČR (36,62 bm).

V mimoskartačním řízení jsme v roce 2017 převzali archiválie osobní i institucionální provenience o celkovém rozsahu 50,29 bm, kterými byly doplněny fondy stávající či vytvořeny nové. Díky darům rodinných příslušníků a spolupracujících institucí můžeme k nejnovějším a obsáhlejším akvizicím zařadit pozůstalost diplomata Jana Jíny (0,84 bm), slavistů a filologů Oldřicha Lešky (1,56 bm) a Františka Václava Mareše (37 bm), právníka a tajemníka Astronautické komise při ČSAV Vladimíra Kopala (2,40 bm), fyzika Julia Pouchlého (0,36 bm) a biologa Jana Svobody (0,24 bm nový osobní fond, 6 bm jako součást fondu Ústavu molekulární genetiky AV ČR). Koupí se do fondů A AV dostala drobnější, ale zajímavá pozůstalost profesora fyziky na pražské Německé univerzitě Rein-

Poznámkový sešit. instrukce k tématu radioaktivita (A AV, fond Reinhold Fürth)

holda Fürtha (0,12 bm). Své písemnosti, především korespondenci a rukopisy, nám postupně předávají bývalý ředitel Výzkumného ústavu kovů profesor Ladislav Kubíček (v roce 2017 přírůstek 0,18 bm) a filozof a sociolog Otakar Antoň Funda (0,84 bm). Drobné přírůstky zaznamenal také Archiv ÚTGM. Kromě zmíněného nového osobního fondu Jana Jíny byly doplněny fondy Olgy Masarykové-Revilliodové (pohlednice s portréty TGM, 0,01 bm), Anny a Herberthy Masarykových (dary od Charlotty Kotíkové, 0,24 bm); do fondu ÚTGM II byly získány pohlednice s portréty TGM a zámku v Lánech a složka dokumentů s materiály legionáře Zdeňka Rejmana. Do fondu Sběrka varií byly zařazeny busty Jana Masaryka a Edvarda Beneše, darované Milenou Královou.

Inventáře byly zpracovány k následujícím fondům:
Zdeněk Nejedlý (fotografie do roku 1945), rozsah 1,20 bm.
Masaryk Garrigue Tomáš (fotografie), rozsah 0,84 bm.

Oldřich Leška při oslavě šedesátin, 1987 (A AV, fond Oldřich Leška)

Výběr archiválií ve skartačním řízení – 2017

Předávající pracoviště AV ČR	Počet skartačních protokolů	Posuzováno (bm)	Skartováno (bm)	Skartováno (%)	Převzato (bm)
Filozofický ústav AV ČR	1	3,16	0,40	12,66	2,76
Kancelář AV ČR	1	3,78	3,30	87,30	0,48
Ústav fyziky materiálů AV ČR	1	2,16	0,00	0,00	2,16
Ústav pro jazyk český	1	0,60	0,00	0,00	0,60
Ústav státu a práva AV ČR	1	61,42	24,80	40,38	36,62
celkem	5	71,12	28,50	-	42,62

Výběr archiválií mimo skartační řízení – 2017

Fond	Posuzováno (bm)	Skartováno (bm)	Skartováno (%)	Převzato (bm)
Funda Otakar A.		0,00	0,00	0,84
Fürth Reinhold				0,12
Jína Jan				0,84
Kopal Vladimír		0,00	0,00	2,40
Kubíček Ladislav		0,00	0,00	0,18
Leška Oldřich		0,00	0,00	1,56
Mareš František Václav		0,00	0,00	37,00
Masaryková Anna				0,12
Masaryková Herberta				0,12
Masaryková Olga				0,01
Pouchlý Julius		0,00	0,00	0,32
Sběrka varií				0,50
Svoboda Jan				0,24
Ústav molekulární genetiky AV ČR		0,00	0,00	6,00
Ústav T. G. Masaryka II (dokumentační sbírka)				0,04
celkem	0,00	0,00	0,00	50,29

Inventarizace – 2017

Název archivního souboru / pomůcky	Zpracováno bm	Inventarizováno bm
Nejedlý Zdeněk (fotografie do roku 1945)	1,20	1,20
Masaryk Garrigue Tomáš (fotografie)	0,84	0,84
celkem	2,04	2,04

Badatelna – 2017

Počet badatelů celkem	Z toho cizinců	Počet badatelských návštěv
181	24	540

Výzkum, zpřístupňování a popularizace díla T. G. Masaryka

Výstavbě nové budovy, nových knižních depozitářů a projektu Knihovna T. G. Masaryka se věnuje ve svém editoriale Luboš Velek, ředitel MÚA. V souvislosti s tímto „přelomovými událostmi“ a v souvislosti s 80. výročí úmrtí TGM v září 2017 a se 100. výročí založení Československé republiky představujeme nejdůležitější ediční, badatelské, digitální a popularizační projekty spojené s Masarykovou osobností, které se na půdě Masarykova ústavu a Archivu AV ČR připravují. Soustředili jsme se jak na dlouhodobé směry, tak na záměry nové a zvolili formu rozhovorů, aby vynikl jak profesionální, tak osobní rozměr masarykovského bádání.

Spisy T. G. Masaryka

Otázky pro Jiřího Brabce, vedoucího redaktora Spisů T. G. Masaryka

Spisy T. G. Masaryka představují zřejmě největší projekt sebraných spisů po roce 1989, v čem spatřuješ jejich smysl?

Když jsem se kdysi začínal seznamovat s Masarykem, připadalo mi nepochopitelné, že desítky, stovky textů klíčové osobnosti českého myšlení, politiky, národního života jsou více méně ukryty v dobovém tisku. Není obtížné dojít k závěru, že například známá a často diskutovaná Česká otázka bez znalosti Masarykových úvah, které ji provázely a knižně nebyly vydány, je jen obtížně interpretovatelná. A to nemluvím o nesčetných článcích, polemikách, glosách, komentářích, které i pečliví badatelé nechávali bez povšimnutí. Ale hlavní důvod uspořádat „spisy“ spočíval ve vědomí diskrepance mezi mýtem prezidenta a Masarykem, který více než padesát let tak výrazně spoluvytvářel českou společnost. Naše čtyřicetisvazkové spisy vytvářejí základní východiska pro výklad Masarykovy tvorby. A zároveň tvoří jakousi hráz proti dezinterpretacím Masarykova odkazu.

V roce 2017 vyšly dva nové svazky, Naše doba. Texty z let 1894–1897 (ed. Jiří Flaišman) a Válka a revoluce III. Články, memoranda, přednášky a rozhovory (ed. K. Pichlík a V. Kessler), přibližují zcela rozdílné etapy Masarykovy činnosti. Co v nich čtenáři najdou?

Svazky, které připomínáš, jsou názorným příkladem obsahového i žánrového rozpětí Masarykova díla. V tom prvním se setkáme s autorem významné analýzy Dostojevského, náboženských pojednání, počínaje polemikou s kanovníkem Lenzem a konče rozбором náboženských faktorů ve francouzské revoluci, dále s recenzentem a polemikem, otvírajícím cesty mladé generaci. Do druhého svazku jsou zařazeny „články, memoranda, přednášky, rozhovory“ z roku 1918, tedy texty bezprostředně připravující zrod republiky. Už z tohoto konstatování je zřejmé, že historikové, sociologové, literární vědci, nejrůznější čtenáři naleznou – tak jako v ostatních dílech – pramennou základnu, bez níž si nelze vytvořit představu o Masarykovi, ale i představu o proměnách české společnosti

Jak náročná je ediční příprava jednotlivých svazků?

Každý svazek je opatřen ediční poznámkou a vysvětlivkami a čtenář má možnost si představit, jak obtížná byla příprava jednotlivých svazků. Samozřejmě, že jsou svazky, kde byl redaktor spisů nadšený nebo spokojený nebo nevrlý, ale u tak velkého projektu to není nic divného. Důležité je, že se základní koncept rozvržení díla osvědčil. Je i při tak velkém rozsahu přehledný.

Souhlasil bys s tím, že nejpodstatnější jsou právě ty svazky Spisů, které přinášejí soubory především časopisecky publikovaných textů?

Rozhodně jsou nejobvčetnější. Stačí srovnat všechny bibliografické soupisy Masarykových děl se souborem

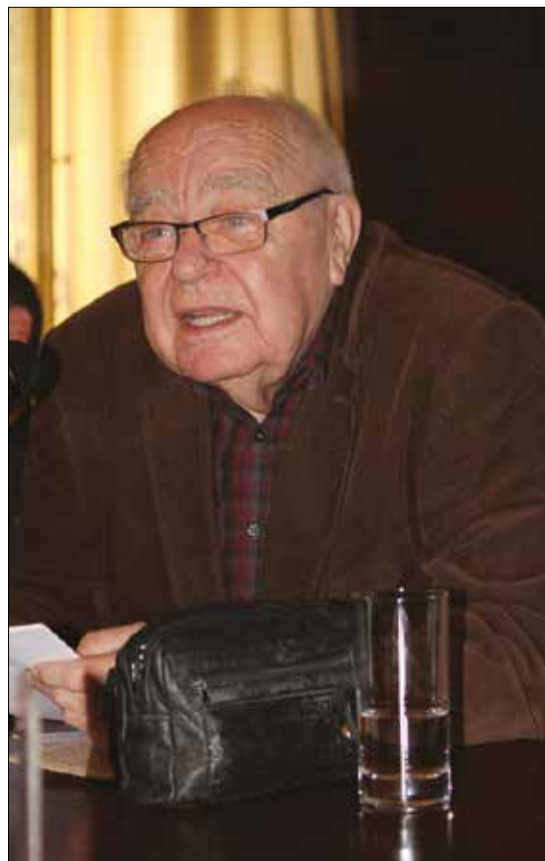
textů zprostředkovaným Spisy. Naprosto převažují práce, které tiskneme knižně poprvé.

Dokončení Spisů je již na dohled, které svazky vyjdou v nejbližší době?

Zbývají tři svazky, které shrnují časopisecké a v brožurkách vydané práce z let 1895–1900 a 1907–1910. Svazek Doba programů (editor Jiří Flaišman) přinese práce, které vznikaly v bouřlivých polemikách, provázecích proměny české společnosti, která se, nepříliš připravená, vyrovnávala s moderními proudy konce století. Masaryk sociolog, interpret moderní literatury (Zola, Vrchlický) je poměrně méně známý, než by si svými pracemi, shrnutými do tohoto svazku zasloužil. Je tomu tak také proto, že v této době vyšly Česká otázka, Naše nynější krize, Jan Hus, které dodnes zastihují význam textů, které vznikaly paralelně. Následující svazek bude velkým objevem. Ačkoli se jedná o svazek nazvaný Hilsneriáda, vztahující se mj. k známé aféře, editor Luboš Merhaut shledal velké množství českých i cizojazyčných textů, které vytvářejí vskutku impozantní, vnitřně ovšem velmi obsahově diferencovaný celek. Třetí svazek nazvaný Americké přednášky a texty z let 1907–1910 přináší práce, které badatelé dosti opomíjeli ať již proto, že je přitahoval Masaryk-poslanec říšské rady nebo témata, která vykrystalizovala v textech zařazených do dalšího svazku spisů. Vedle těchto edic brzy vyjde ještě svazek soustřeďující texty politických programů, který edičně připravila Jana Malínská.

Proměňuje se nějak tvůj pohled na Masaryka i pod vlivem vydávaných Spisů? V čem vidíš jeho aktuálnost dnes?

Nemohu být nikdy dost vděčný, že jsem mohl být přítomen onomu zjevování nových a nových textů, z kterých promlouvá známým, ale mnohdy i překvapivě novým hlasem osobnost tak zcela výjimečná jako byl Masaryk. Ne „tatiček“, ne moudrý filozof na trůně,

ale polemik, který neuznával vnější autority, vzdělanec, Evropan, který vstupoval s jakousi samozřejmostí do veřejné arény. V čem spatřuji aktuálnost Masaryka? Pro mne je podstatné konstatování, že než se stal prezidentem (ovšem částečně i poté), byl velkou částí české společnosti nenáviděný. Zdůrazňuje se jeho moudrost, ale málo jeho statečnost, se kterou čelil vlastencům, když ho vyhazovali z národa, do kterého přece kosmopolité a židomilé nepatří. A hlavně: nikdy si nedělal iluze o lidu, o davu. Nechtěl se líbit, podržel si svobodu navzdory. Toto navzdory je dnes aktuální. A není to jen otázka mravní odolnosti.

Korespondence T. G. Masaryka

Otázky pro Vratislava Doubka, předsedu ediční rady Korespondence TGM

Ediční řada Korespondence TGM vychází od roku 2001, dosud vyšlo 13 svazků, byl jsi spolueditorem historicky prvního svazku (korespondence s Bedřichem Hlaváčem) a hlavním editorem dvou svazků třídílné monumentální edice Masaryk a Slované. V čem spatřuješ smysl a cíl této ediční řady?

Byl bych rád, aby cíl byl dohlédnutelný. Od počátku prací na edici jsme koncepci jednotlivých svazků defi-

novali tak říkáje za pochodu. Na rozdíl od Spisů, jejichž příprava se mohla z velké části opřít o odhadnutelný rozsah prací a stanovit předpokládaný časový harmonogram, my jsme na tom jinak. Mimo jiné proto, že dodnes není katalogizovaná větší část Masarykova archivu. Jinými slovy editoři a badatelé si až do konce svého projektu nemohou být jisti, do jaké míry plní obecné zadání shromáždit maximálně dostupné množství dokumentů. Domácí korespondence je určována na základě přirozených rodinných, pracovních i zájmových korespondenčních skupinových vazeb, jež se formovaly během Masarykova dlouhého života a v závislosti na jeho bohatých aktivitách. Korespondence zahraniční je oproti tomu definována areálově, podle jednotlivých jazykových oblastí opět vymezených nejvýraznější styky Masaryka (Slované, Anglosasové, německojazyčné oblasti). V této době už vykrystalizovaly prakticky všechny reálné korespondenční soubory, které bychom chtěli v rámci této ediční řady zpracovat.

Tato edice je metodologicky a koncepčně velmi náročná, s jakými úskalími se například potýkáte?

Konkrétním úskalím jsou pochopitelně vystavení editoři jednotlivých projektů. Každý soubor má svoje specifika. Z pohledu celé řady jde především o vyvažování mezi potřebami každého jednoho zvláštního svazku a snahou o obecnou formální jednotu přístupu. Do závěrečné fáze prací se nyní dostává příprava druhého dílu edice korespondence TGM se Slováky (editoři Jan Rychlík a Richard Vašek). U svazku domácí korespondence editoři dokumenty psané v cizích jazycích pre-

zentovali v původním znění doplněném o jejich překlady, u zahraniční korespondence nikoli. Museli jsme proto řešit, podle kterého modelu přistupovat ke slovenské edici. Editoři se nakonec rozhodli cizojazyčné dokumenty uvádět rovněž v překladu.

Jaké korespondenční celky se nyní zpracovávají?

O svazku korespondence se Slováky již byla řeč. Vedle něj jsou v různé míře rozpracované dvě edice zahraniční a jedna domácí korespondence. Pod vedením Dagmar Hájkové se připravují dva svazky Masarykovy korespondence vedené s partnery z Velké Británie; na počátku je edice korespondence s Německem (ed. Jana Malínská). Helena Kokešová ve spolupráci s Irenou Kraitlovou a Petrem Kotykem již dokončila první svazek rozsáhlého korespondenčního konvolutu, který prezentuje Masarykovy styky s J. S. Macharem, nyní pokračují práce na druhém svazku.

Otázky pro Helenu Kokešovou nad svazkem Korespondence T. G. Masaryka a Josefa Svatopluka Machara I. 1893–1895 (ed. H. Kokešová – I. Kraitlová – P. Kotyk, úvodní studie V. Doubek – L. Merhautová, Praha 2017)

Korespondence T. G. Masaryka s J. S. Macharem z let 1893–1895 je již 13. svazkem ediční řady Korespondence TGM, na níž se takřka od počátku podílíš. Jak podle tebe nová publikace doplňuje předchozí svazky, co obsahuje a čím se liší?

Časově je tato kniha doplněním svazků, které zachycují události první poloviny 90. let 19. století, a to ze-

jména z politického hlediska. Na rozdíl od nich je korespondence s J. S. Macharem více zaměřena literárně a kulturně, detailně odhaluje zákulisí vzniku a rozpadu české moderny. Liší se také osobním, až intimním charakterem. Oba pisatelé se krátce po seznámení sblížili a svěřovali si i důvěrné informace, které v korespondenci s ostatními kolegy a přáteli TGM nenajdeme. Machar byl také jedním z mála, s kým si Masaryk tykal. Jejich přátelství trvalo téměř 40 let a máme ho zmapováno v 800 dopisech. To je opravdu unikát.

Publikace zaznamenala možná až nečekaný ohlas. Český rozhlas Vltava odvysílal desetidílný seriál komentovaného čtení a hodinový pořad sestavený na základě hojně navštíveného uvedení v Knihovně Václava Havla. Knihu si kupují nejen odborníci, ale i laičtí čtenáři. Čím si tento zájem vysvětluješ?

Zájem médií byl opravdu velký, kromě zmíněných pořadů se též vysílala reportáž na ČT Art v pořadu Události v kultuře (14. 9. 2017) a v pořadu ASAP (18. 10. 2017). Publikace je téměř vyprodaná a zvažuje se její dotisk. O Masarykových dopisech Macharovi se vědělo, ale podařilo se je získat teprve nedávno. Myslím si, že zájem budí i nepřehlédnutelná osobnost J. S. Ma-

chara, kterého by měl znát každý student. Přitažlivé je samozřejmě i téma moderny. Svazek tak oslovuje nejen historiky, politology, literární historiky, ale i širší čtenářskou obec.

Proč považuješ kritické vydávání Masarykovy osobní korespondence za důležité?

Podílela jsem se na vydání pěti svazků Korespondence TGM a součástí mého článku v ČČH byla edice korespondence TGM s Gustavem Eimem. Zpřístupnění korespondence specifickým způsobem doplňuje vydávání Spisů TGM a pomáhá poznat Masarykův život a jeho dílo. Dopisy často umožňují bezprostředně nahlédnout do tvůrčí dílny autora a ukazují jeho různé strategie, názory, myšlenky v daném období. Jako v „přímém přenosu“ můžeme sledovat životní osudy pisatelů, jejich kariéru, rodinné a přátelské vztahy i problémy, se kterými se potýkají. Zajímavé jsou vzpomínky a interpretace událostí, které již proběhly (např. rukopisné boje, hilsneriáda). Kritické vydání je navíc opatřeno podrobnou úvodní studií a rozsáhlým poznámkovým aparátem, které v souladu s nejnovějším vědeckým výzkumem vysvětluje dopisy v širších souvislostech. Vždy jde o zásadní obohacení našich badatelských vědomostí a také určitou službu veřejnosti.

Encyklopedie života a díla T. G. Masaryka

Otázky pro Josefa Tomeše, hlavního redaktora encyklopedie

Encyklopedie, či rukověti, spojené s činností významných osobností umělecké, filozofické či politické sféry jsou zavedeným žánrem například u našich německých sousedů, kde je vydává mj. nakladatelství Metzler. U nás je takováto osobnostní encyklopedie spíše novátorským činem. Co Vás k němu vedlo, jaká je koncepce encyklopedie?

V české naučné literatuře bude tato encyklopedie opravdu prvním dílem svého druhu. Ve formě alfabetycký řazených, vzájemně provázaných slovníkových hesel (věcných i biografických) poskytne specifickou syntézu Masarykova života, díla a odkazu a instruktivní orientaci jak v Masarykově biografii a bibliografii jeho děl, tak v širokém záběru reálií, personálií a problémů, spojených s jeho působením a jménem. Masarykova biografie se pro takový způsob zpracování hodí navýsost: jeho život byl epicky bohatý a dramatický, činnost velmi široká, zasahující do mnoha oborů, dílo obsáhlé, významné a v českém prostředí v různých dobách různě přijímané, a zvláště početný a různorodý byl zástup osobností kolem něho, ať již jejich vztah

k němu byl obdivný, kritický či odmítavý. Zájemce o konkrétní událost z Masarykova života, o některý problém jeho díla, o vybraný jeho spis nebo instituci či místo, k nimž měl podstatný vztah, najde zde rychleji-

ší, ucelenější a lapidárnější poučení než v životopisné monografii.

Komu je encyklopedie určena?

Nejširší české kulturní veřejnosti: historikům, filosofům, sociologům a dalším vědeckým pracovníkům, novinářům a politikům, učitelům, vysokoškolským i středoškolským studentům a všem zájemcům o Masarykovu osobnost a dílo nebo novodobé české dějiny... Odborník (historik, filosof, politolog) zde najde potřebnou faktografii a odkazy na literaturu, ale i rychlé a přesné poučení o problému, kterým se sám badatelsky nezabývá (například znalec Masarykova filozofického díla se informuje o okolnostech vzniku Washingtonské deklarace a historik prvního odboje o vzniku spisu *Sebevražda*), učitel či student celkovou informaci o tom či onom Masarykově díle, které ho právě zajímá (o čem pojednává, kdy a za jakých okolností je autor psal, kolikrát a v jakých edicích vyšlo, jak bylo přijato v době svého vydání i později), regionalista o Masarykově vztahu k místu, jehož dějiny zpracovává... Encyklopedie by neměla chybět ve veřejných knihovnách, ani v příručních knihovnách akademických pracovišť – již jako specializovaný doplněk všeobecných encyklopedií.

Jak široký je autorský kolektiv?

Zatím se na encyklopedii podílelo více než padesát autorů, vesměs renomovaných odborníků na problematiku příslušných hesel. Jsou mezi nimi vědečtí pra-

covníci z Masarykova ústavu ústavu a Archivu AV ČR, masarykovští badatelé z pražské i brněnské filosofické fakulty a z Historického ústavu AV ČR i mnozí zahraniční odborníci (Alain Soubigou, Francesco Leoncini, Pavel Machotka, Johannes Gleixner aj.), ale také někteří archiváři, muzejníci a regionální badatelé, zpracovávající například hesla míst, významně spjatých s Masarykovými pobyty. Tato spolupráce také často vede k dalším projektům a akcím přibližujícím Masarykovu osobnost populárnější formou, tak například vznikl webový portál *Po stopách T. G. Masaryka*, ve spolupráci s autorkou hesla Masaryk a film Lucii Česálkovou z Národního filmového archivu byly v září 2017 promítány prvorepublikové dokumentární filmy o Masarykovi v pražském kině Ponrepo.

Jaké obtíže přináší zpracovávání hesel?

Největší problém spočívá v tom, že značná část autorů nemá zkušenost s lexikografickým literárním žánrem a místo encyklopedických hesel vzdor předchozímu poučení a zaslání vzorových textů píše odborné studie, někdy i s poznámkovým aparátem. Nepočtené redakci pak zabere dosti času, než texty přepracuje do odpovídajícího encyklopedického tvaru. Pracovní přetíženost řady autorů působí také obtíže s termíny zpracování a dodání hesel. Nezastupitelnou roli zde jako u všech encyklopedických děl hraje redakce: ideální by proto bylo, kdyby se mohla po několik měsíců věnovat výlučně práci na encyklopedii; urychlilo by to dokončení díla v žádoucí kvalitě.

Bibliografie T. G. Masaryka

Otázky pro Janu Malínskou, historičku, editorku a specialistku na bibliografii TGM

Masarykovou bibliografií se zabýváš dlouhodobě, zásadní je pro vydávání Spisů TGM. Nyní je v závěrečné fázi příprava soupisu Masarykova díla dovedeného až do současnosti, který by měl v tištěné či elektronické podobě doprovázet vydání Encyklopedie T. G. Masaryka. Jak rozsáhlá je bibliografie Masarykových prací a jaká jsou největší úskalí při jejím sestavování?

Dovolím si na položenou otázku odpovědět šířeji, aby bylo zřejmé, jak bibliografie vznikala. Teprve obnovou činnosti Ústavu T. G. Masaryka dne 4. ledna 1990 a zřízením Masarykova ústavu v rámci Akademie věd ČR k 1. dubnu 1995 byla oficiálně dána možnost nejen pokračovat v kritickém vydávání Masarykových spisů, ale zároveň zahájit výzkumné práce pro bibliografii Masarykových prací a ohlasů na ně. Systematicky zpra-

covaná bibliografie chyběla již editorům Masarykova díla v meziválečném Československu, neboť dílčí bibliografické soupisy vycházející nepravidelně od roku 1910 zdaleka nepokryly široké spektrum Masarykových publikačních aktivit. Stejný problém pocítovali též editoři Spisů TGM, které vycházejí od poloviny 90. let 20. století.

Společně s Jiřím Brabcem se mi podařilo získat podporu Ministerstva kultury ČR pro léta 2000–2004 pro projekt Bibliografie publikovaných textů Tomáše Garrigua Masaryka a prací o jeho životě a díle v letech 1875–1937. Výsledkem je jednotná databáze bibliografických záznamů v elektronické podobě, k níž má dnes přístup laická i odborná veřejnost. Bohužel nefunguje tak, jak by bylo potřeba.

Základem v současné době zpracovávané bibliografie Masarykových prací, která bude samostatnou publikací v rámci Encyklopedie T. G. Masaryka, je právě tato elektronická databáze a vedle ní též dosud vydané

svazky Masarykových spisů a některé z příležitostných či tematických bibliografií. Na rozdíl od elektronicky zpracované bibliografie bude dovedena až do současnosti, ale nebudou v ní uváděny práce o T. G. Masary-

kovi a ohlasy na jeho aktivity. Soubor bude obsahovat stovky záznamů, což s sebou přináší nejen jeden problém jak při sestavování, kdy je potřeba například dohledávat pokud možno všechny jazykové mutace významných monografií, studií či článků, tak i při korekturách vyžadujících maximální soustředění a pečlivost. S touto mravenčí činností mi pomáhají dva mladí kolegové Tereza Šnellerová a Lukáš Holeček. Oběma za dosud vykonanou práci upřímně děkuji.

Jak vidíš budoucnost personální bibliografie T. G. Masaryka?

Budoucnost závisí především na dlouhodobém finančním a personálním zajištění pracovního týmu. Pokud by toto bylo splněno, mohl by tým pokračovat ve výzkumu a následném elektronickém zpracování dat. Kromě toho bude potřeba vytvořit profesionální databázi odpovídající současné technické úrovni.

Základem této nové personální bibliografie T. G. Masaryka by byla v současnosti dokončovaná bibliografie, do níž by se ze stávající databáze a současných bibliografií po kontrole doplnily záznamy týkající se ohlasů na aktivity a dílo T. G. Masaryka. Samozřejmě poté by měl pokračovat výzkum a elektronické zpracování nejen v českých, ale i v zahraničních knihovnách.

Čtení o T. G. Masarykovi. Literatura – člověk – svět (1910–1938)

Otázky pro literární historičku Lucii Merhautovou, spolueditorku antologie

Zařazení Masaryka do ediční řady antologie Institutu pro studium literatury, může být překvapivé, dosud tu vycházela „čtení“ zachycující recepti výrazných osobností spojených s literaturou (J. Hašek, J. Seifert, E. Krásnohorská, B. Hrabal, K. Teige, R. Weiner aj.).

Masaryk samozřejmě nebyl spisovatel, ačkoliv měl i nenaplněné literární ambice (napsal několik básní a náčrt k románovému dílu). Byl ovšem velmi sečtělý a literární světy velkých autorů myšlenkově i emotivně prožíval. Ve své době významně ovlivnil českou estetiku, literární dějepisectví i moderní literární kritiku. Literaturu také často využíval k osvětlení zásadních duchovních i politických problémů moderní doby. Antologie zachycuje různorodé vyrovnávání se s tímto vlivem u významných osobností převážně české literární vědy i filozofie.

Antologie se však nevrací do období 80. a 90. let 19. století, kdy Masaryk psal své významné estetické a literárně kritické práce, a začíná až rokem 1910. Proč?

Vzhledem k obrovskému množství materiálu, který jsme popravdě zprvu ani neočekávali, jsme se rozhodli soustředit na období, kdy reakce na Masarykovy postoje a texty již nebyly primárně polemické a kdy podle nás v souvislosti s jeho šedesátkou započalo bilanč-

ní, kritické, a přitom většinou uznalé vyrovnávání se s jeho dílem. Antologie symbolicky končí rokem 1938 a výzvou Jana Patočky a Václava Navrátila k neadorujícímu a „nezmechanizovanému“ čtení Masaryka.

Co bylo při přípravě antologie nejprekvapivější?

Masarykovské bádání je z historických důvodů přetřité, vraceli jsme se k množství zasutých podnětů a interpretačních pokusů, u řady vynikajících autorů (F. X. Šalda, Otokar Fischer, J. L. Fischer, J. B. Čapek, Pavel Fraenkl, Jindřich Vodák ad.) šlo o sérii studií, v nichž bylo masarykovské téma promyšleno stále znovu s neměnnou naléhavostí. Překvapila mě i protichůdnost interpretací a to, že si jejich autoři zachovávají kritičnost úsudku a určitou míru skepse v podstatě blízkou Masarykovi, ačkoliv texty mnohdy vyšly v oficiálních platformách jako byl Masarykův sborník či časopis Naše doba. Tuto oživující tradici antologie připomíná a také vynikající myšlenkovou a stylistickou úroveň meziválečné kritiky, filologie a filozofie.

Portál Po stopách T. G. Masaryka www.tg-masaryk.cz

Počátkem září 2017 byl spuštěn webový portál Po stopách T. G. Masaryka. Vytvářejí jej Lucie Merhautová a Jakub Štofanič, autorem grafické úpravy je Jaroslav Němec, technicky jej zaštilil Radek Smutný ze Střediska společných činností AV ČR. Projekt vzniká s finanční podporou programu Strategie AV21.

Otázky pro Lucii Merhautovou a Jakuba Štofaniča

Jak vznikla myšlenka vytvořit tento portál?

LM: Myšlenka vznikla na začátku roku 2017, když jsme se zamýšleli, jakými způsoby připomínat osobnost T. G. Masaryka v souvislosti s 80. výročím jeho úmrtí v září 2017 a s blížícími se oslavami stého výročí založení Československé republiky. Zároveň jsme se chtěli přiblížit širší veřejnosti, a nejlepší nám přišlo prostředí internetu.

JŠ: Zamerali sme sa na miesta spojené so životom a odkazom T. G. Masaryka, ktoré sme zanesli do mapovej aplikácie. Cieľom bolo nielen zoznámiť užívateľov s Masarykovým životom prostredníctvom miestopisných hesiel, ale aj mapovať často kontroverzné pripomínanie Masarykovej osobnosti. Našou snahou je v prvom pláne pokryť územie prvej Československej republiky od malých obcí po veľkomestá.

V čem spočívá práce na heslech?

LM: Prvních zhruba třicet míst vzniklo na základě připravované Encyklopedie života a díla T. G. Masaryka, zachycují zejména místa Masarykova dětství na Moravském Slovácku, jeho pražská působiště nebo letní pobyty jeho rodiny. Autory jsou naši kolegové a kolegyně, především hlavní redaktor encyklopedie Josef Tomeš. Dalších více než sedm desítek dosavadních hesel vznikalo ponejvíce ve spolupráci s různými externími partnery.

JŠ: Dnes spolupracujeme nielen s inštitúciami ako múzeá, archívy, knižnice či miestne samosprávy, ale aj s lokálnymi nadšencami pre dejiny, vysokoškolskými učiteľmi a študentami, ktorí nám pomáhajú vytvárať obsah stránok a prispievajú aj obrazovým materiálom.

V čem spatřujete hlavní přínosy portálu?

LM: Přínosů je jistě hned několik, ať již na poli heuristiky, kdy objevujeme Masarykovy různorodé osobní, politické, kulturní vazby k místům, které dosud nestály v centru systematické odborné pozornosti. Forma webového portálu nám dává možnost popularizovat historickou látku a vztáhnout ji k lokálním dějinám. V tomto směru jsou například důležité příběhy Masarykových pomníků, soch či pamětních desek, které se nám často daří dokumentovat i prostřednictvím fotografií.

JŠ: Otvárajú sa však aj otázky historickej pamäte a pripomínania si osobností a udalostí, ktoré často majú aj konfliktný ráz a silný presah do súčasnosti.

Jak vidíte budoucnost portálu?

LM: Plánujeme nadále zpracovávat místa v jednotlivých regionech, zaměřit se chceme na zmapování jednak větších prezidentských cest na území první republiky, jednak přednášek, které Masaryk proslavil do roku

1914. Také připravujeme zajímavou fotosoutěž o nejpůsobivější fotografii Masarykova pomníku.

JŠ: Vo výhlade máme aj spracovanie európskych miest spojených s Masarykovým životom ako Viedeň, Lipsko, Londýn, Paríž či Zürich. Samozrejme by stálo za úvahu zaniest do mapy aj jeho cesty do Ruska, USA či do Izraela. Tieto plány však predstavujú dlhodobšie ciele a závisia na ďalšej podpore.

Seriál Lidových novin Tomáš Garrigue Masaryk. Život – politika – kult

Otázky pro historičku a editorku Dagmar Hájkovou a historika a editora Pavla Horáka, redaktory seriálu

Třicetidílný seriál o Masarykovi vycházel v Lidových novinách denně od 8. září do 13. října 2017, můžete přiblížit jeho koncepci a obsah?

O koncepci seriálu jsme diskutovali s kolegy v ústavu i editorem Lidových novin Lukášem Rousem. Věděli jsme, že v zásadě musíme postupovat chronologicky, ale zároveň jsme chtěli vybrat takové problémové okruhy z Masarykova života, které mohou zajímavě nasvítit mnohovrstevnatost jeho aktivit, postojů, zájmů, vlivu. Chtěli jsme přinést informace pokud možno nové, či nově interpretované. Snažili jsme se také o to, aby témata měla nějaký aktualizací náboj či přesah do současnosti. Překvapilo nás, že některá témata noviny odmítly jako nezajímavá (např. Masaryk a Slovensko).

Novináři v poslední době často volají po demystifikaci Masaryka, představují si však pod tím hlavně bulvární detaily z intimního života, což pak vede k deproblematizaci a banalizaci. Čelili jste také tomuto požadavku? V seriálu se mu totiž podařilo vyhnout a přitom vykreslit poměrně pestrý obraz Masarykova života a jeho činnosti, který byl podle ohlasu pro čtenáře často překvapivý či neznámý.

To není pouze v současné době, již více než dvacet let se objevuje touha Masaryka „snést z piedestalu“ a „polidštit“ ho. To spočívá především v neobratném a povrchním hledání Masarykova „skutečného“ otce a odkrývání detailů milostných vzplanutí starce. K tomu se přidá pár frází o „tatickovi“ a obraz se vztyčeným prstem je hotov. Ferdinand Peroutka v roce 1936 napsal: „Krátko – je neznámé vše, na čem záleží. Za takového stavu zůstává bohužel Masaryk pro novou generaci pouhým slovem. Snad jsme neměli tak rychle tesat jako pomníky z kamene... Obávám se, že tyto pomníky

budou pro mladé lidi bez duše, dokud nebudou vydány spisy, v nichž sídlí.“ Spisy budou zakrátko vydány, teď je ještě potřeba, aby se i četly. Pokud jsme Masaryka v seriálu představili jako inspirativní osobnost, nebyla to marná práce.

V čem je práce s denním tiskem specifická a upozornila Vás příprava seriálu na nějaká témata, která jsou pro širší veřejnost zajímavá, a dalo by se jim věnovat?

Jednak jsme museli akceptovat zrychlené novinářské pojetí času a zároveň se naše práce přizpůsobila pravidlům novinového žánru. Daleko více jsme museli myslet na čtenáře, který listuje novinami třeba někde ve vlaku nebo tramvaji, je unavený, ale my ho musíme přilákat k četbě a udržet jeho zájem. Záměrem seriálu bylo čtenáře poučit, ale zároveň mu neklást zbytečné překážky. Na předpoklad, že „je obecně známo...“, jsme museli zcela zapomenout. Novinářský styl má navíc jednu úžasnou výhodu. Pokud je nějaké autorovo sdělení banální, v odborném žánru to lze sice někdy zakrýt vědeckým „pseudojazykem“, ale novinový žánr něco takového nedovolí a ihned vágnost obnaží. „Zjednodušením“ výkladu jsme přitom nechtěli dělat ze čtenářů „hlupáky“. Naopak. Proč by obecně nemohlo platit, že i složitá myšlenka může být řečena srozumitelně a česky, a ne v dlouhých a zbytečně složitých souvětích? Obecně nám pak připadá, že život první republiky nabízí stále netušené možnosti bádání a že například jeho každodenní rovinu vlastně stále ani příliš neznáme.

Podíli se v současné době na nějakých dalších projektech spojených (třeba i v širším smyslu) s osobností T. G. Masaryka?

Společně s Nakladatelstvím Lidové noviny připravujeme k jubilejnímu roku 2018 obsáhlou reprezentativní publikaci o první republice. Projekt je součástí ambiciózní nakladatelské řady představující jednotlivé epochy dějin českých zemí. V této sérii vyšly například Přemyslovci, Lucemburkové nebo Habsburkové. Na knize se podílí přes 40 autorů, jejichž texty je třeba v rámci možností skloubit do srozumitelného celku.

V dohledné době vyjde v nakladatelství Academia kolektivní monografie Sláva republice!, v níž jsme analyzovali způsoby oslav státních svátků v meziválečném Československu. Doufáme, že přineseme novou perspektivu do problematiky konstruování československé státní identity.

K 100. výročí založení republiky připravujeme také dvě výstavy. První mapuje proměny 28. října od roku 1918 do současnosti a uskuteční se v květnu v budově Akademie věd České republiky na Národní třídě. Druhá výstava, kterou chystáme s kolegou Pavlem Fabiniem, bude pouliční a putovní. K vidění bude od září do listopadu ve 24 městech České republiky.

Korespondenční síť T. G. Masaryka a vznik Československa

Za uvedeným názvem se ukrývá projekt NAKI, který je v Masarykově ústavu a Archivu AV ČR ve spolupráci se Střediskem společných činností AV ČR řešen od 1. března 2018. Členy badatelského týmu nejsou jen zaměstnanci MÚA, ale i pracovníci kooperujících organizací v čele s Národním archivem a mnichovským Collegium Carolinum. Na badatelské směřování projektu, jeho personální obsazení a budoucí využití shromážděných údajů jsme se zeptali Martina Jemelky, koordinujícího činnost řešitelského týmu.

Co je cílem projektu?

Vlastním cílem projektu ukrytého za delším, ale přece jen výstižným názvem je rekonstrukce mezinárodních korespondenčních sítí T. G. Masaryka, ať již v jeho životní úloze akademika nebo politika. Čtyřletý projekt plánovaný na léta 2018 až 2021 usiluje o analýzu Masarykových korespondenčních sítí a klade si celou řadu otázek, z nichž ta nejpodstatnější krouží kolem využívání korespondenčních sítí pro podporu Masarykových politických aktivit, které nakonec vyústily v angažmá při vzniku Republiky československé. Projekt by měl prezentovat Masaryka jako intelektuála a politika globálního rozhledu a kontaktů, angažujícího se ve prospěch českého a budoucího československého národa, jehož existenci chápal jako otázku světovou.

Na projektu participují jak zaměstnanci MÚA AV ČR, tak pracovníci dalších organizací. Můžeme je představit?

Samozřejmě a rád. Projekt NAKI je jedním z řady projektů řešených v MÚA AV ČR ve spolupráci s dalšími pamětovými institucemi a badatelskými pracovišti, nebo alespoň pracovišti AV. Proto je v něm zastoupeno Středisko společných činností AV ČR, s nímž bychom měli spolupracovat na přípravě výstavy na jaře 2020. Masarykovy korespondenční partnery by měla ve výstavních prostorech v budově na Národní třídě představit nejširší veřejnosti, na prvním místě žákům a studentům základních a středních škol. Na projektu participuje personálně i Národní archiv a Collegium Carolinum, základem projektu je ovšem účast zaměstnanců MÚA AV ČR, kteří se Masarykově osobnosti, dílu a době soustavně věnují po dlouhá léta a mají také bohaté zkušenosti s moderní ediční praxí. Na myslí mám kolegyně a kolegy Vratislava Doubka, Evu Hajdinovou, Dagmar Hájkovou, Pavla Horáka, Janu Malínskou a Richarda Vaška, kteří vlastním badatelským směřováním a odbornými zkušenostmi mohou projektu propůjčit různé perspektivy odborného tázání. Neměl bych zapomenout zdůraznit, že projekt se opírá i o spolupráci se studenty historie a neobejde se

bez pomoci našich mladých kolegů, archivářů a odborných pracovníků. Jmenovat bych měl proto na prvním místě Jitku Jindříškovou a Soňu Martinovskou nebo Tomáše Gecka. Věřím, že je tým osobnostně i odborně sestaven tak, aby v kolegiální atmosféře naplnil očekávání členů týmu, odborné veřejnosti a poskytovatele grantové podpory, kterým je Ministerstvo kultury.

Se kterými výstupy projekt počítá?

Už jsem zmiňoval výstavu na jaře 2020 ve výstavních prostorech AV ČR na Národní třídě, kterou doprovodí i vydání katalogu. Publikáčními výstupy projektu by měly být vedle několika odborných studií tři publikace s moderními edicemi Masarykovy korespondence s pisateli z anglosaského prostředí a německy mluvících zemí. Projekty NAKI Ministerstva kultury jsou ovšem primárně orientovány do oblasti aplikovaného výzkumu, proto je v projektu počítáno s vytvořením specializované mapy s odborným obsahem, která bude zachycovat vytváření Masarykových korespondenčních sítí před první světovou válkou. Velká očekávání, ale i spousta otázek jsou pak spjaté s digitalizací Masarykovy mezinárodní korespondence a jejím zpřístupněním ve veřejně dostupné databázi EMLO. Projekt by se tak měl alespoň částečně postarat o ochranu, uchování a zpřístupnění neznámých, nebo nesusnadno přístupných pramenů k životu a politickým či akademickým aktivitám TGM, které měly zásadní společenský a politický dopad.

Rozhovor s Miroslavem Hrochem

Profesor Miroslav Hroch oslavil v červnu 2017 osmdesáté páté narozeniny. Jeho celoživotním tématem jsou dějiny národních hnutí. Do diskuse o dílčích problémech národotvorných procesů a nacionalismu přispívají i pracovníci Masarykova ústavu a Archivu AV ČR. Z perspektivy dějin vědy je rozhovor subjektivním ohlédnutím za historickými výzkumy národa.

Rozhovor nemůžeme začít jinak než otázkou na první Československou republiku a její dědictví. Narodil jste se na začátku třicátých let 20. století, vyrůstal jste v době vyhrocených sociálních, politických a hlavně národnostních rozporů. Myslíte si, že na vaši práci mělo nějaký vliv vypjaté národní cítění, např. v době nacistické okupace nebo bezprostředně po druhé světové válce?

Nemluvil bych o vypjatém národním cítění, spíše o národní identitě. Okupace hrála jistě důležitou roli. Pak samozřejmě konec druhé světové války a obnovení Československa. Mnohem důležitější ale bylo, v jakých kategoriích v této době uvažovali lidé kolem mne. Nejdůležitější pro ně byla kategorie národa. Zkušenost ohrožené existence vlastního národa nutně poznamenala vztah každého jedince k národu, a to nikoliv ve smyslu nacionalismu nebo nějakých xenofobních pocitů, nýbrž v rovině sdílení abstraktní hodnotové pospolitosti kultury a společného osudu. Když se řeklo společnost, myslela se tím národní společnost. Národ a společnost byly svým způsobem synonyma. Být prospěšný společnosti znamenalo být prospěšný národu. To platilo pro období do února 1948, potom se to postupně začalo měnit.

Historické výzkumy národa jste začal v prosemináři prof. Polišínského rozborem sociální skladby přispěvatelů na Matici Českou. Jaký byl důvod zkoumat v roce 1952 (v době procesů s tzv. buržoazními nacionalisty) sociální strukturu národního hnutí, které stalinisté zredukovali na „třídu buržoazie“ a její boj za ovládnutí národního trhu? To byla náhoda. Někdy hrají náhody velkou roli. V prosemináři jsme pracovali s různými typy pramenů. Já jsem dostal s několika dalšími kolegy za úkol podívat se na seznamy přispěvatelů na Matici Českou, které byly publikovány jako příloha Časopisu českého muzea. Časopis byl od svého prvního čísla v příruční knihovně historického semináře. Práce s ním byla

snadná. Kdybych musel někam do archivu, pravděpodobně by se mi do toho nechtělo. Když jsem začal s rozborem, vycházelo mi, že přispěvatelé byli především příslušníci drobné inteligence svým původem spjatí s řemeslníky a živnostníky z malých měst. Až v druhé řadě stáli početně vlastenci, kteří přicházeli z „venkovských chaloupek“, jak se do té doby tradovalo. Na základě empirických dat bylo možné doložit, že největší skupina vlastenců v žádném případě nepocházela z řad „reakční buržoazie“. Otevřeně jsem to napsal, že české národní hnutí nebylo „buržoazní“, spíše „maloměstské“. Polišíenskému se to líbilo. Dali jsme to do ČsČH, ale redakce článek vrátila, protože tam nebyla „buržoazie“ ani „prostý lid“. Byl to pro některé vedoucí pracovníky v oboru politický problém, poněvadž to odporovalo Stalinově koncepci národa. Později jsem tuto „revizionistickou“ otázku absence buržoazie i nižších vrstev sledoval již vědomě.

V padesátých a šedesátých letech vyšly práce K. W. Deutsche, H. Kohna nebo E. Lemberga, považované dnes za klasické studie k problematice nacionalismu. Jakým způsobem a proč vlastně historik z komunistického bloku sáhl k západní, navíc teoreticky zaměřené literatuře?

Já jsem to vnímal jako samozřejmé, znát všechno, co se o daném problému napsalo. Považoval jsem to za jeden ze základních principů vědecké práce. Některé problémy navíc nelze vůbec řešit, pokud se historik nepodívá za hranice svého oboru. Když jsem si mohl vypsát vlastní přednášku po dvou letech na fakultě v akademickém roce 1957/58, věnoval jsem ji otázce, co je a jak vznikl národ. Základním problémem bylo ujasnit si definici národa. V meziválečném období to bylo velké politikum, ke kterému vyšlo obrovské množství odborné, zejména sociologické, ale i politologické a historické literatury. V rámci zevrubné heuristiky jsem se seznámil mimo jiné s prací Hanse Kohna, ale také např. Otto Bauera, který byl tehdy na indexu. Ale půjčili mi ho v univerzitní knihovně. Lemberg vyšel až v šedesátých letech, kdy jsem si pořádně přečetl i Deutsche. To už ale bylo za jiných politických okolností a já se sociální skladbě národních hnutí mohl věnovat soustavně.

V sedmdesátých a osmdesátých letech jste se mj. zabýval úlohou historického povědomí a vědomí v národních hnutích, tzn. tématy takřka z kultur-

ních dějin. Jste schopen v retrospektivním pohledu identifikovat důvody tohoto zájmu?

Můj zájem o historické povědomí a vědomí byl trochu staršího data. Počátkem šedesátých let jsem vedl na obecných dějinách výběrový seminář pro studenty kombinace čeština a dějepis. Čeština byla jejich hlavní obor, dějepis je moc nebavil. Přemýšlel jsem, jak je motivovat a napadlo mne, že budeme analyzovat historickou realitu a evropské historické romány. V rámci přípravy na seminář jsem objevil knihu György Lukácse o historickém románu. Lukácsovo rozlišení vnitřní a vnější pravdy, resp. historické hodnověrnosti se mi líbilo. V sedmdesátých letech jsem pak byl členem česko-polské komise historiků, ve které jsme dělali několik let konference na téma *świadomośc historyczna*. V návaznosti na to jsem zpracoval koncepci historického vědomí a povědomí, kterou dodnes považuji za nosnou. Přidala se k tomu i trocha teorie např. pojetí tradice u Jerzy Szackiho. Ve druhé polovině osmdesátých let jsem se k historickému vědomí vrátil, mimo jiné na neformálních seminářích, které jsme pořádali s několika kolegy a bývalými studenty.

Devadesátá léta se nesou, přinejmenším ve stře-doevropské historiografii, ve znamení tzv. lingvistického obratu. Souviselo Vaše zkoumání jazykových požadavků národních hnutí s důrazem, který historici a historičky na zkoumání jazyka kladli?

Nesouviselo. Požadavky národních hnutí, včetně těch jazykových, jsem chtěl zkoumat již v sedmdesátých letech. Doba ale nebyla příliš nakloněna nezávislému studiu národotvorných procesů. K tématu jsem se mohl vrátit až na začátku devadesátých let, kdy

jsem se účastnil ve Florencii na EUI mezinárodního projektu věnovanému regionálním a národním identitám. V jeho rámci jsem se zabýval komparací jazykových požadavků. V této souvislosti jsem se podíval i na několik prací k „linguistic turn“ z osmdesátých let. Lapidárně řečeno, záleží na tom, jakých termínů se v jaké situaci užívá a jak tyto termíny různí badatelé chápou. Chápání slov ovlivňuje i rekonstrukci historické reality. Ale to není nic objektivního.

V návaznosti na Rogera Brubakera se pokusili někteří naši kolegové ukázat, že pro národní hnutí měly ve druhé polovině 19. století význam české diaspory vznikající v důsledku vystěhovalectví po celém světě. Nezdá se, že by Vaše práce tyto transnacionální, popř. globální souvislosti zohledňovala.

Musím sebekriticky přiznat, že je to moje zanedbání. Emigraci by se slušelo mezi národotvornými faktory uvést. Nicméně si nemyslím, že by měla zásadní význam. Vliv emigrace na národní společnost ve staré vlasti může být jeden ze střípků mozaiky. Emigrace není důležitá pro formování národa jako takového, pro vytváření národa jako sociální entity, popř. národa jako abstraktní hodnotové společenosti. Je důležitá pro politický zápas národa, resp. pro zápas ve jménu národa. Takový význam měla emigrace jistě pro polskou, ukrajinskou nebo litevskou národní problematiku koncem 19. a ve 20. století. V českém a slovenském případě to platí pro specifickou situaci první světové války. Masarykova přítomnost v Americe hrála určitě velkou roli. Co se týče Brubakera, tak s ním mám problém. S jeho sofistikovanými teoretickými výklady

o nationness a popírání identity si nevím rady, to je na mně příliš vyumělkované.

V roce 2016 organizovala naše kolegyně Radka Šustrová workshop ke konceptu národní indifference. Zejména někteří američtí historici a historičky tvrdí, že ve druhé polovině 19. století se v českých zemích, přinejmenším v některých oblastech, setkáme s početnými skupinami obyvatelstva, které nebyly zasaženy národní agitací, popř. si k ní udržovaly značně rezervovaný postoj. Dynastické, náboženské, regionální, lokální či profesní identity měly často navrch nad identitou národní. Nemyslíte, že to reviduje některé závěry Vaší práce?

Není mi jasné, co je národní indifferencí vlastně myšleno. Jestli to, že k některým lidem myšlenka národa ještě vůbec nedolehla a/nebo, že lidé odmítají nacionalismus. V momentě, kdy použijete výlučně termín nacionalismus, tak se výrazně zúží možnosti kategorizovat lidské postoje a jednání. Někdo nacionalistické volání slyší, někdo zase neslyší. Když ho někdo neslyší, nemusí to však znamenat, že by postrádal národní identitu, tedy že by se nepovažoval za příslušníka národa. Chybí mi tady ještě jeden článek. Jeden fenomén je nacionalistická agitace a druhý národní identita, z níž nacionalistický postoj může, ale nemusí vyrůstat. Výrazná národní angažovanost nemusí u každého člověka najít ohlas. Když někdo není aktivní národovec, neznamená to však automaticky, že se neidentifikuje s národem. Pokud tedy „národní indifferencí“ označují postoj lidí, kteří se považují za příslušníky národa, ale odmítají nacionalismus, nemám s tím problém.

V okamžiku kdy české národní hnutí dosáhlo úplné sociální skladby a zformovaly se národní elity advokátů, učitelů nebo umělců, stává se mimořádně důležitou participace ve vyšších úřadech a ministerstvech. Jedná se o české specifikum nebo obecnější rys, s kterým se setkáme i jinde?

Je to jistě obecnější rys. Ale teprve v momentě, kdy

se taková možnost objeví. Tedy poté, co se uvolní politická situace natolik, že lidé mají příležitost k sociálnímu vzestupu. Představitelé národního hnutí formulují požadavky a usilují o jejich splnění, k nim patří mj. získat pozice ve státní správě, které mohou pootevřít dveře ostatním. Řada záležitostí, která dosud nebyla politická, se politizuje, zejména jazyk. V Předlitavsku existovaly poměrně příznivé politické poměry pro uplatnění vlastenců ve státní správě. Finsko mělo sice autonomii, ale když jejich předák získal pozici v Petrohradě, bylo to vítáno jako přístup k carskému dvoru.

Podle posledních výzkumů se zdá, že první světová válka představuje jistý předěl pro české národní hnutí. Díky masovému charakteru války a válečné zkušenosti dochází k národnímu uvědomění a identifikaci u statisíců vojáků. Řečeno s nadsázkou: nebylo by na místě hovořit o fázi D národního hnutí?

Nemluvil bych o fázi D. Pořád je to období národní agitace popř. masového národního hnutí, ačkoliv jsem byl kritizován, že neumím definovat co je určující kritérium masovosti. Jinak je význam války pro posílení národního uvědomění nesmírně zajímavé téma, které by si zasloužilo komparaci. Stálo by za to, udělat k tomu pramenný výzkum. Jakým způsobem jsou vojáci na frontě motivováni, zda myslí na císaře pána, bezmyšlenkovitě opakují bojové parole nebo máme co do činění s prostou rezignací. Proč, resp. zda někteří čeští zajatci vstupovali do legií z národního přesvědčení, zatímco jiní raději pracovali u sedláků, aby neriskovali život, ale přesto většinu z nich můžeme označit za příslušníky národa. Zda motivace bojového nasazení byla obecně lidská jako v případě německých Kamaradschaftsbundů nebo zda se díky nasazení na frontě národně identifikovali a během bojů došlo k posílení jejich národní identity. Nicméně poté, co se ustanovil národní stát už nelze mluvit o národním hnutí, protože jeho požadavky byly splněny.

Rozhovor vedl Zdeněk Nebřenský

Na výletech

Slánskem k Ohři Výlet na severozápad středních Čech

Dne 16. června 2017 se za příznivého počasí konal tradiční jarní poznávací výlet pracovníků MÚA po méně známých historických památkách a pamětihodnostech České republiky. Tentokrát jsme v hojném počtu navštívili oblast na severozápad od Prahy. První zastávkou se stalo městečko Smečno, které je neodlučitelně spjato s rodem Clam-Martiničů. Kromě prohlídky exteriéru jinak nepřístupného smečenského zámku a zámeckého parku (s průhledem na místní „řopík“ a vystavenou vojenskou techniku) jsme se díky laskavosti obecního úřadu mohli podívat i do zdejší Clam-Martiničské rodové hrobky na starém hřbitově. Ze Smečna jsme pokračovali do půvabného skanzenu v Třebízi, který nabízí prohlídku nejen celé řady venkovských objektů (různé typy venkovských usedlostí a staveb) z průběhu celého 19. a počátku 20. století, ale zejména i rodného domku českého historika, spisovatele a vlasteneckého kněze Václava Beneše Třebízského. Po Třebízi následovala krátká zastávka v Panenském Týnci, údajně „nejmagičtějším místě Čech“, kde jsme zhlédli dochované pozůstatky nedokončeného gotického chrámu. Po obědě v Libochovicích následovala prohlídka zdejšího zámku spojeného zejména s rodem Herbersteinů. Tečku za nabitým programem pak představovala prohlídka gotického hradu v Budyni nad Ohří, která všeobecně překvapila nejen coby památka jako taková, ale i věcným a mimořádně poučeným výkladem místní paní průvodkyně.

Společně do Krkonoš

Ve dnech 6.–8. října 2017 se uskutečnil společný víkendový výlet pracovníků MÚA a jejich rodin do Krkonoš. Ubytování bylo zajištěno v příjemném horském penzionu Hromovka nad Špindlerovým Mlýnem. Přes poměrně špatné počasí se podařilo v sobotu 7. října uskutečnit pěší výstup na chatu Klínovku, vzdálenou 7 km. Večer pak proběhlo promítání fotografií z letní cesty pracovníků ústavu do Kosova, severní Albánie a Černé Hory.

Výběrová anotovaná bibliografie*

Marie **Bahenská** – Adéla **Jůnová Macková**, *Střípky dějin – brněnské pracoviště Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v korespondenci Karla Vetterla s Jiřím Horákem*, Práce z dějin Akademie věd 9/2 (2017), 63–106.

Dopisy Karla Vetterla (1898–1979), muzikologa a hudebního folkloristy (od roku 1965 vedoucí brněnské pobočky Ústavu pro etnografii a folkloristiku), Jiřímu Horákovi (1884–1975), českému literárnímu vědci, slavistovi a folkloristovi (do roku 1963 ředitel Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV), se nacházejí v osobním fondu Jiřího Horáka a pokrývají období 1955–1968. Odrážejí rovinu privátní i odbornou, najdeme mezi nimi osobní přání a pozdravy jak Jiřímu Horákovi, tak jeho manželce. Většina korespondence má však pracovní charakter. Karel Vetterl se na Jiřího Horáka obracel s prosbami o radu nebo se svěřoval s potížemi na pracovišti. Řešili spolu například problematiku domácích etnografických institucí, spolupráci se zahraničím (možnost výjezdů na konference, výzkumné pobyty v cizině) nebo kontakty pražského a brněnského pracoviště.

Marie **Bahenská** – L. Heczková – D. Musilová, *Nezbytná, osvobozující, pomlouvána. O ženské práci*, České Budějovice 2017.

Knihla představuje formy a proměny ženské práce v 19. a 20. století. Přibližuje dobové diskuse a reflektování ženské práce, její vývoj a determinaci genderem, třídou, náboženstvím nebo regionem. Zabývá se otázkou, kam sahají počátky placené ženské práce, jak a kdy vznikaly specificky ženské profese, za jakých

okolností a s jakými výsledky se ženy domáhaly vstupu do tzv. mužských povolání a rovného přístupu na trh práce. Zahrnuje rovněž problematiku skloubení profese s prací v domácnosti, s důrazem na fenomén dvojího zatížení, a pohled veřejnosti na profesní aktivity žen. Interdisciplinární přístup a různé úhly pohledu (genderový, třídní a etický) umožnily vytvořit dynamický, do středoevropského kontextu zasazený obraz, v němž se proměňovaly názory na ženskou práci, její status a formy.

Pavel **Brodský** – Martina **Šumová**, *Iluminované rukopisy v archivech na území Čech*, Praha 2017.

V archivech na historickém území Čech je uloženo téměř dvě stě iluminovaných rukopisů, počítaje v to i památky, které jsou zde pouze deponovány, ale jsou majetkem jiných subjektů, zejména církevních. V odborné literatuře byly doposud podchyceny nesystematicky a z tohoto důvodu byly předmětem badatelského zájmu jen nahodile. Katalog iluminovaných rukopisů v českých archivech, vytvořený v souladu s požadavky soudobé kodikologie a vybavený rozsáhlou obrazovou

přílohou, proto poprvé v úplnosti podchytil podrobným uměleckohistorickým popisem všechny výtvarně zdobené rukopisy příslušných institucí v časovém rozmezí od konce 11. století do poloviny 17. století. Publikace tak umožní badatelům orientovat se v rozsáhlém fondu vyobrazení nejrůznějších námětů

a jako spolehlivá pomůcka se může stát východiskem práce nejen historiků, kodikologů a historiků umění, ale i odborníků v dalších vědeckých disciplínách, domácích i zahraničních, jimž slouží anglická sumarizující stať a ikonografický rejstřík.

Pavel **Brodský** – Martina **Šumová**, *K podílu iluminátorů v Bibli Petra Zmrzlíka ze Svojsína*, Umění 65/2 (2017), 150–160.

Bible Petra Zmrzlíka ze Svojsína, datovaná do let 1411–1414, je hojně malířsky zdobena, ale dosavadní bádání ji necenilo příliš vysoko. Výzdoba Bible podrobila nové revizi Markéta Pražáková. Lze souhlasit s tím, že hlavním iluminátorem byl Mistr knihy Žalmů. Jeho pojetí se blíží další iluminátor, z jehož ruky pochází výzdoba většiny Pavlových epištol.

* Kmenoví zaměstnanci MÚA AV ČR jsou vyznačeni tučně

Lze rozpoznat též podíl Mistra Pražského Exameronu, především však Mistra Bible Zikmunda z Domažlic. S identifikací Mistra Malachiášova prorocství je možno souhlasit, naproti tomu je třeba odmítnout určení malíře nazvaného Mistr Joelova prorocství. Tři z „jeho“ miniatur lze připsat Mistru Mandevillova cestopisu, u zbývajících jde o dílo Mistra Antverpské bible.

Martin **Franc**, *Auf der Suche nach einer Position. Die Tschechoslowakische Akademie der Wissenschaften in den Jahren 1952–1962*. In: W. Reiter – J. Mikoletzky – H. Matis – M. Ash, *Wissenschaft, Technologie und industrielle Entwicklung in Zentraleuropa im Kalten Krieg*. Berlin 2017, 117–138.

Kapitola analyzuje postavení ČSAV v československém vědeckém systému od jejího založení podle sovětského modelu v roce 1952 až do její reorganizace na počátku šedesátých let 20. století.

Martin **Franc**, *Zpráva o české vědě z bodu nula? Materiál Mojžíra Vaňka Organizace vědy z archivního fondu dr. Edvarda Beneše*, *Práce z dějin Akademie věd* 9/1 (2017), 85–99.

K informaci prezidenta sloužil důvěrný materiál o stavu české vědy v ČAVU a na vysokých školách zachycující stav k 10. září 1945, který připravil kulturní rada prezidentské kanceláře a prezidentův osobní tajemník Mojmír Vaněk (1911–1992), působící v letech 1937–1945 jako prezidiální tajemník ČAVU. M. Vaněk ji rozdělil na dvě části – první nazvaná vědecké ústavy se koncentruje na situaci v ČAVU, kterou považoval za instituci, kolem níž se měla soustředit všechna mimouniverzitní badatelská pracoviště. Stávající ČAVU ovšem kritizoval za nízkou aktivitu ve vědní oblasti, výrazný pragocentrismus a úzké provázání s Univerzitou Karlovou. V oblasti vysokých škol se soustředil na aktuální otázku zřizování nových vysokých škol, nedostatek vědeckého dorostu

i na sociální zabezpečení přednášejících. Materiál nabízí zajímavé svědectví o stavu české vědy v jakémsi bodu nula, kdy do její struktury ještě nedopadly bouřlivé změny následujících let. Již od října 1945 se situace kvůli novým dekretům prezidenta republiky a následně novým zákonům začala rapidně měnit.

Michal **Frankl**, *Free of Controversy? Recent Research on the Holocaust in the Bohemian Lands*. *Dapim: Studies on the Holocaust* 31, no. 3 (2017), 262–270.

Článek (součást historiografického fóra o holokaustu ve východní Evropě) kriticky shrnuje hlavní problémy současného stavu výzkumu o holokaustu v českých zemích.

Michal **Frankl**, *Photographing Refugee Deportation: On Visual Representation of Refugees*. *EHRI Document Blog*, 1 January 2017. <https://blog.ehri-project.eu/2017/01/01/photographing-refugee-deportation/>.

Príspevek rozkrýva históriu fotografie židovského uprchlíka zadržaného v roce 1939 na letišti Croydon (Londýn) a na jejím příkladu rozebírá otázky fotografické reprezentace uprchlíků.

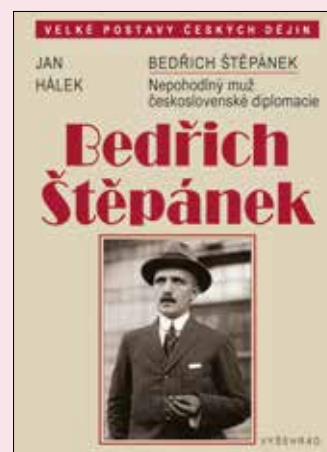
Dagmar **Hájková**, *Der Tod im Hotel Metropol. Hätte der Zusammenbruch Österreich-Ungarns durch den Tod von Masaryk abgewendet werden können?* In: *Was wäre wenn? Alternative Gegenwarten und Zukunftsprojektionen um 1914*, Paderborn 2017, 161–176.

Studie je založena na hypotetickém scénáři, že T. G. Masaryk byl zabit v revolučním Rusku na podzim 1917. Autorka popisuje možné eventuality vývoje v zahraničním odbojovém hnutí po kontrafaktuální Masarykově smrti. Sleduje spory o vedoucí postavení v hnutí o nezávislost mezi Edvardem Benešem, Milanem Rastislavem Štefáníkem a Karlem Perglerem. Argumentuje, že Masarykova smrt by byla využita jako

symbol vítězného boje za nezávislý československý stát. Na základě mezinárodního politického kontextu a vývoje na frontách dochází k závěru, že by se habsburská monarchie stejně rozpadla. Příspěvek je zakončen krátkým přehledem možného vývoje v nově založené československé „Masarykově republice“ bez Masaryka pod vedením národně demokratického politika Karla Kramáře.

Jan **Hálek**, *Bedřich Štěpánek. Nepohodný muž československé diplomacie*, Praha 2017.

Kniha se zabývá životními osudy prvního československého vyslance v USA Bedřicha Štěpánka. Po několikaletém působení v rakousko-uherské konzulární službě se Štěpánek v průběhu první světové války stal jednou z výrazných postav českého

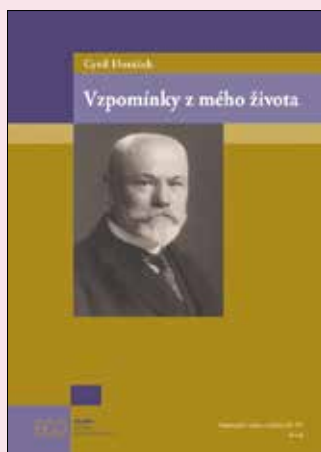
domácího protirakouského odboje (tzv. Maffie). Po skončení války se výrazně podílel na formování pražského ministerstva zahraničních věcí a v letech 1920–1922 působil jako první československý vyslanec ve Spojených státech amerických. Svě angažmá předčasně ukončil pro přetrvávající neshody s legačními úředníky a s pražským ústředím. Štěpánek rezignoval na své další působení v československé zahraniční službě a uchýlil se do dobrovolného exilu v kalifornském San Francisku.

Jan **Hálek** – Boris **Moskovič**, *“The Milada Paulová’s Syndrome” – The Life’s Work of the Czech Scholar and*

its Influence on the Historiography in the Socialist Yugoslavia, Acta Historiae 25/4 (2017), 1071–1092.

Studie se zabývá složitými okolnostmi, za kterých na počátku dvacátých let 20. století vznikala práce české historičky Milady Paulové věnovaná dějinám Jihoslovanského výboru za první světové války („Jugoslavenští odbor. Povijest jugoslavenške emigracije za svjetskog rata od 1914.–1918.“). Autoři zároveň sledují následnou recepci této knihy ze strany jugoslávské historiografie po roce 1945. V první části studie jsou na základě archivních pramenů a vydané korespondence sledovány dobové vlivy a specifické podmínky, provázající vznik uvedené práce. V této souvislosti jsou zohledněny i osobní, finanční, logistické a další faktory, ovlivňující výslednou podobu zmíněné publikace. Druhá část studie se zaměřuje na analýzu konkrétního dosahu a celkového vlivu knihy na narativní a interpretační postupy v jugoslávské historiografii v letech 1945–1991.

Svatopluk **Herc** (ed.), *Cyril Horáček: Vzpomínky z mého života*, Praha 2017.

Cyril Horáček (1862–1943) byl národohospodář a profesor politické ekonomie na právnické fakultě české univerzity v Praze. Po vzniku Československa se za agrární stranu aktivně angažoval v politice. V roce 1919 byl krátce ministrem financí a v roce 1920 se stal historicky prvním předsedou senátu Národního

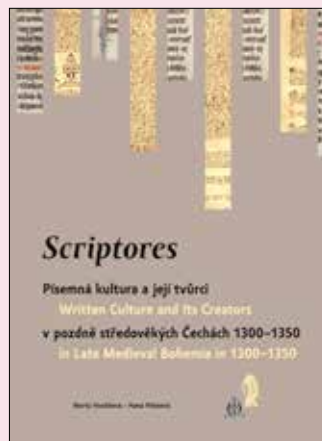
shromáždění. Horáčkovy rozsáhlé paměti, zachycující jeho životní úděl od narození do roku 1939, jsou unikátní sondou do myšlenkového a společenského světa předního českého vědce, který měl ambice prosadit se v politice a bedlivě sledoval a komentoval veřejný život. Současně jsou i osobní kritickou reflexí českého politického, hospodářského a vědeckého života za Rakouska-Uherska a během první republiky. Edice pamětí je uvozena studií, která přibližuje Horáčkovu osobnost a jeho celoživotní působení.

Marta **Hradilová**, *„Liber monasterii de Chrumpnaw comparatus per honorabilem dominum Petrum de Rosenberch“ – knižní dar Petra II. z Rožmberka českokrumlovskému klášteru*. In: D. Rywiková – R. Lavička, *Ordo et paupertas. Českokrumlovský klášter minoritů a klarisek ve středověku v kontextu řádové zbožnosti, kultury a umění*, Ostrava 2017, 219–228.

Příspěvek je věnován knižnímu daru Petra II. z Rožmberka českokrumlovskému klášteru.

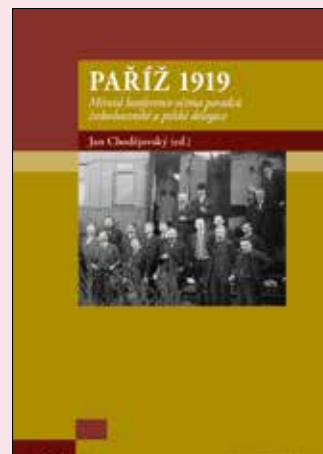
Marta **Hradilová** – H. Pátková, *Scriptores. Písemná kultura a její tvůrci v pozdně středověkých Čechách 1300–1350*, Praha 2017.

Jádrum knihy je katalog písem a písařů z Čech z období před založením pražské univerzity (1300–1350), tedy z období prosazování gotických, zběžnějších (kurzivních) písem v diferencujícím se systému

písemností (úředních i knižních). Vedle listinného písma je sledována činnost písařů panovnické kanceláře (v době prvních Lucemburků), písařů pražských biskupů a veřejných notářů. Pozornost je věnována zemským deskám, městským a cechovním knihám, urbářům a účetním knihám. Zvláštní oddíl se zabývá knižními písmi na základě studia rukopisných kodexů. Kniha vychází ve dvojjazyčné, česko-anglické podobě a je provázena velkým množstvím ukázek.

Jan **Chodějovský**, *Paříž 1919. Mírová konference očima poradců československé a polské delegace*, Praha 2017.

Československá delegace v Paříži v roce 1919 sice měla ve svém čele dva politiky, jimž sekundovalo několik sekretářů, ale většinu z jejích členů tvořili odborní poradci – inženýři, univerzitní a středoškolské profesory, vojáci a lidé řady dalších profesí. Tito lidé se „velké politiky“ přímo neúčastnili, nicméně stáli v pozadí a udržovali celý mechanismus konference v chodu. Jen někteří ale zanechali své svědectví ve formě deníků, memoárů a korespondence. Jejich postřehy jsou zajímavé především proto, že na významná diplomatická jednání pohlíželi z jiného úhlu než politici. Všimli si více atmosféry a dění v zákulisí, dostávali se do kontaktů či střetů se zahraničními kolegy, kteří obdobně jako

oni připravovali podklady pro své politické reprezentanty. Ve většině případů se však jedná o drobné stati nebo memoáry psané s časovým odstupem jednotek až desítek let. O to cennější zdroj informací představuje dosud takřka neznámý deník Adolfa Černého, zachycující události od 6. ledna (odjezd z Prahy) do 12. září 1919 (oficiální večer na rozloučenou před odjezdem z Paříže). Jeho edice doplněná o korespondenci, kterou si vyměnili s domovem další odborní poradci z české, resp. polské delegace Václav Vilém Štech a Kazimierz Ignacy Nitsch, nabízí neformální a autentický pohled do pracovní i společenské každodennosti lidí, kteří byli při tom, když se vytvářela podoba nové Evropy.

Martin **Jemelka**, „*Brüderliche Treffen zum Lesen des Evangeliums: die erste Generation des schlesischen Spiritismus (1897–1919)*“, *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* = *Journal of religious and intellectual history* 69/4 (2017), 323–347.

Česká historiografie se jen pomalu zaměřuje na studium náboženského života nižších společenských tříd (mj. dělnictvo) poloviny devatenáctého století. Ještě menší pozornost je věnována heterodoxním náboženským proudům a jejich recepci mezi továrními dělníky. Historie menších náboženských skupin a náboženských obcí na rozhraní ortodoxie a heterodoxie je však nejen těžko pochopitelným fenoménem, ale má svůj význam a analytickou hodnotu. Proto se tento příspěvek zaměřuje na spiritismus mezi průmyslovým dělnictvem v českých zemích, konkrétně na Ostravsku, které bylo centrem rakousko-uherského a pozdějšího československého těžkého průmyslu.

Martin **Jemelka**, *Being Modern Christian and Worker in the Czechoslovak National State 1918–1939*, *Prispevki za novejšo zgodovino* 57/3 (2017), 97–113.

Studie se zaměřuje na pracovní a náboženskou a národní identifikaci a změny v dnešním ostravském regionu. Vyhlášení nového československého státu v říjnu 1918 přineslo revoluční změny nejen na politické, společenské a kulturní scéně, ale i v náboženském životě. Nová československá národní církev vycházela z reformovaného duchovního hnutí, teologického modernismu, husitské a reformační tradice a protestu proti katolické církvi, zdiskreditované první světovou válkou. Nově vzniklá Československá církev získala podporu autorit a byla československými občany, především dělníky, vnímána jako dobrá volba. Současně však vyvolala násilné přeměny (1921, 1930) a místní konflikty (dvacátá léta).

Milena **Josefovičová**, *Německá vysoká škola technická v Praze (1938–1945)*. *Struktura, správa, lidé*, Praha 2017.

Historie Německé vysoké školy technické v Praze v letech 1938–1945 připomíná křižovatku – bod, kde se protínají dějiny vzdělanosti českých Němců, vysokých škol, techniky i dějiny okupace a nacistické třetí říše. Tvoří důležitý díl historického obrazu vysokého školství v českých zemích, a to jak ve vztahu k dějinám ČVUT, tak ve vztahu k Německé univerzitě. Předkládaná monografie se věnuje především vývoji institucionálnímu, biografickému a politicko-správnímu. Příběh pražské němec-

ké techniky, pojmávaný v širším historickém kontextu snah o vyrovnání se s paralelním působením českého a německého obyvatelstva, ilustruje mnohovrstevnatý vývoj technického vzdělání, myšlení a invence v českých zemích.

Adéla **Jůnová Macková** – H. Navrátilová, *Československá egyptologie ve světě studené války – doba Zbyňka Žáby*, *Pražské egyptologické studie* 18 (2017), 12–23.

Výročí Zbyňka Žáby (1917–1971) připomíná několik dekád československé egyptologie, její problematické ukotvení v novém režimu po roce 1948, boj o vznik Československého egyptologického ústavu, výzkum v Núbii prováděný pod záštitou UNESCO a v Abúsíru, kde Žába započal s výzkumem Ptahšepesovy mastaby.

Hana **Kábová** (ed.), *František Kutnar: Děkuji životu. Vzpomínky a zápisy českého historika*, Praha 2017.

Knižní edice přináší vzpomínky a zápisky předního českého historika Františka Kutnara (1903–1983), rodáka z Mlázovic v Podkrkonoší. Kutnar byl významným žákem Josefa Pekaře. Metodicky se orientoval na strukturalismus. Jako odborník na národní obrození se věnoval problematice vlastenectví a nacionalismu. Publikoval četné studie k dějinám zemědělství. Vzpomínkové texty z let 1972–1983 líčí atmosféru Kutnarova rodného kraje, jeho přírodní krásy a pro-

měny během čtyř ročních období. Historik v nich také vzpomíná na těžkosti provázející volbu životní partnerky a s věčností se vrací k společně stráveným letům. Připomíná i některé své generační druhy. V publikovaných zápiscích z let 1959–1980, zčásti deníkového charakteru, Kutnar popisuje především tíživé životní situace, v nichž se ocitá v padesátých a pak v sedmdesátých letech 20. století. Vyznává se ze svého souznění s venkovským prostředím, jež je jeho klíčovým inspiračním zdrojem. Život v souladu s přírodou a lidmi ke chvále prozřetelného Tvůrce je pro něj nejvyšší hodnotou.

Hana **Kábová**, *Josef Vítězslav Šimák a rukopisná komise ČAVU. Fakta a souvislosti*, Studie o rukopisech 47 (2017), 159–180.

Studie se věnuje historikovi J. V. Šimákovi jako hlavnímu iniciátorovi vzniku rukopisné komise České akademie věd a umění (1907). Impulz k jejímu ustavení vzešel z profesního Historického spolku a reflektoval soudobé trendy institucionalizace profilujících se oborů historického bádání. Šimák je zde představen jako metodik a autor katalogů rukopisů. Ačkoliv jeho hlavní vědecká díla měla jinou specializaci, jeho podíl na katalogizaci rukopisů je nezanedbatelný.

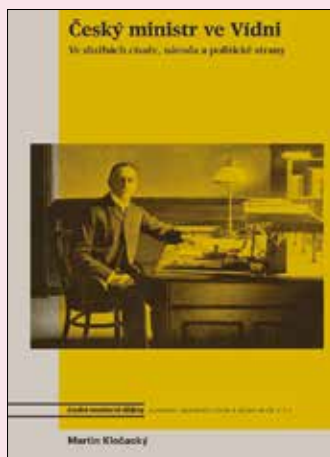
Martin **Klečacký** (ed.), *Český „konzul“ ve Vídni, II. Politická korespondence c. k. ministra krajana Anto-*

nína Rezka s mladočeskými politiky Václavem Škardou a Karlem Kramářem, Praha 2017.

Korespondence mezi českým ministrem ve Vídni Antonínem Rezkem a mladočeskými politiky Václavem Škardou a Karlem Kramářem navazuje na první díl dopisní výměny mezi A. Rezkem a Bedřichem Pacákem a ukazuje šíři a rozmanitost působnosti českého ministra ve vídeňské vládě stejně jako rozličné osobní a stranické zájmy jeho mladočeských spolupracovníků a přátel. Zároveň Kramářova korespondence představuje příspěvek k jeho životopisu a politickým aktivitám v období před první světovou válkou, v případě Václava Škardy jde o vůbec první zhodnocení role a působení tohoto politika na české a rakouské politické scéně přelomu 19. a 20. století. Kniha je uvozena studií vzájemného vztahu všech tří pisatelů, ediční poznámkou, doplněna obrazovou přílohou, seznamem editovaných dokumentů a jmenným rejstříkem.

Martin **Klečacký**, *Český ministr ve Vídni. Ve službách císaře, národa a politické strany*, Praha 2017.

Roku 1900 zasedl ve vídeňské vládě ministr bez portfeje, jehož posláním bylo hájit české zájmy v rámci mnohonárodnostní monarchie. Vedle poslanců v říšské radě se tak český zástupce objevil i na ministeruském postu a následujících deset let cíleně podporoval český průmysl, umění nebo školství. Čeští mi-

nistři ve spolupráci s poslanci v té době nejsilnější mladočeské strany cíleně prosazovali české úředníky na vedoucí místa ve státním aparátu a vytvářeli si tím síť oddaných spolupracovníků. Monografie sleduje snahu mladočeské strany o prosazení svého vlivu ve státní správě prostřednictvím českého ministra, věnuje se utváření tohoto úřadu a podrobně se zabývá jeho činností nejen na úrovni celé říše a korunní země, ale i na lokálním příkladu jednoho města.

Ines **Koeltzsch**, *Utopia as Everyday Practice. Jewish Intellectuals and Cultural Translation in Prague before and after 1933*. In: F. Laczó – J. von Puttkamer (Eds.), *Catastrophe and Utopia. Jewish Intellectuals in Central and Eastern Europe in the 1930s and 1940s*, München 2017, 15–44.

Studie pojednává o bohatých překladatelských aktivitách židovských intelektuálů v Praze před rokem 1933 a po něm. Autorka ukazuje, že transnacionální aktivity těchto autorů lze chápat jako vynikající příklad „strukturálního pacifismu“, který Victor Karady definoval jako jedno z paradigmat evropských židovských dějin. Kulturní překlad coby každodenní praxe a utopie prvních dekád 20. století nebyl odsouzen k zániku, protože přežil v paměti.

Helena **Kokešová** – P. Kotyk – Irena **Kraitlová** (ed.), *Korespondence T. G. Masaryka a J. S. Machara. Svazek I (1893–1895)*, Praha 2017.

Kniha se zaměřuje na počátek a první roky vztahu T. G. Masaryka a J. S. Machara. Obsahuje úvodní monografickou studii, založenou na souborech korespondence, pramenném výzkumu a dosavadní literatuře týkající se daného období. Edice obsahuje 183 dokumentů z období 1893–1895, tedy od navázání spolupráce iniciované T. G. Masarykem, jenž se snažil získat talentovaného básníka jako pravidelného přispěvatele časopisu *Naše doba*, až po vzrušenou debatu vyvolanou publikováním

prohlášení Česká moderna. Tento celek obsahuje 99 Masarykových dopisů, jednu jeho dopisnici a jeden telegram a 80 Macharových dopisů a dva fragmenty jeho dopisů. Je však zřejmé, že korespondence se nedochovala celá. Aparát edice zahrnuje ediční úvod, očíslované, chronologicky seřazené a edičně upravené dokumenty opatřené poznámkami a seznam editovaných dokumentů. Anotovaný jmenný rejstřík zachycuje osobnosti vyskytující se v úvodní studii, textech dokumentů a v poznámkách.

Ota **Konrád**, *Die tschechoslowakisch-österreichischen Beziehungen vom Ende des Ersten Weltkriegs bis zu Beginn der Dreißigerjahre: Grundzüge der Entwicklung*. In: M. Kunštát – J. Šebek – H. Schmoller, *Krise, Krieg und Neuanfang. Österreich und die Tschechoslowakei in den Jahren 1933–1948*, Münster 2017, 7–22.

Studie se věnuje diplomatickým vztahům mezi Československem a Rakouskem v meziválečném období. Zaměřuje se především na jejich obecný kontext, který tyto vztahy významně utvářel a zároveň stanovil jasné hranice jejich možností.

K. Kaiserová – Miroslav **Kunštát**, *Deutsche und Tschechen im Museum. Neue Wege der Institutionalisierung der öffentlichen Erinnerungen im deutsch-tschechischen Verhältnis: das Collegium Bohemicum (Ústí nad Labem) und das Sudetendeutsche*

Museum (München). In: D. Kováč – M. Řezník – M. Schulze Wessel, *Erinnern – Ausstellen – Speichern. Deutsch-tschechische und deutsch-slowakische Beziehungsgeschichte im Museum*, Essen 2017, 137–149. Článek se zabývá koncepčními problémy dvou plánovaných muzejních výstav o dějinách Němců v českých zemích, které připravily Collegium Bohemicum v Ústí nad Labem a nově založené Sudetoněmecké muzeum v Mnichově. Oba projekty odrážejí specifické formy paměťové kultury a jejích nositelů, tj. největší část české populace nebo druhá a třetí generace sudetských Němců žijících v Německu. Oba koncepty muzea jsou poměrně konzervativní a strukturálně podobné, v obou případech za nimi stojí politický a veřejný zájem.

Miroslav **Kunštát** (ed.) – J. Šebek (ed.) – H. Schmoller (ed.), *Krise, Krieg und Neuanfang. Österreich und die Tschechoslowakei in den Jahren 1933–1948*, Münster 2017.

Předmětem zájmu této monografie je období mezi lety 1933 a 1948, které začíná zřízením autoritářského státu v Rakousku a končí komunistickým převzetím moci v Československu. Autoři věnují pozornost vývoji rakousko-československých vztahů po rozpadu monarchie, postavení a roli obou států v mezinárodním systému kolektivní bezpečnosti a obnovení obou států v roce 1945. Zaměřují se zejména na té-

mata, o nichž se hojně diskutovalo v obou zemích – státní stát, protektorát a vyhoštění.

Miroslava **Květová**, *Lukáš Bernard Schneider a jeho kronikářská činnost. Obraz města Českých Budějovic pohledem měšťana druhé poloviny 18. století*, Studie o rukopisech 47 (2017), 93–123.

Článek se zabývá českobudějovickými kronikami k dějinám města z druhé poloviny 18. století, jejichž autorem byl pekařský mistr Lukáš Bernard Schneider. Studie se věnuje rozboru vnějších a vnitřních znaků rukopisů a osobě jejich autora. Důležitá je také otázka filiace a komparace s ostatními kronikami měšťanů Českých Budějovic z období raného novověku. Podrobný rozbor zápisů odhaluje obraz města ve druhé polovině 18. století a také kolektivní identitu obyvatel města.

Miroslava **Květová**, *Obraz hilsneriády ve vzájemné korespondenci Tomáše Garrigua Masaryka a Josefa Adolfa Bulovy*, Práce z dějin Akademie věd 9/1 (2017), 51–84.

Edice korespondence karlínského lékaře Josefa Adolfa Bulovy (1839–1903) a T. G. Masaryka obsahuje 21 dopisů z let 1899 až 1903. Korespondence zachycuje zejména problematiku Hilsnerovy aféry, ale také další náboženské a filozofické otázky. Edice těchto dokumentů představuje příspěvek k hlubšímu poznání Masarykových postojů týkajících se hilsneriády. V širších souvislostech korespondence odhaluje společenskou situaci té doby, protknutou silnými antisemitskými náladami.

V. Smrčka – Vlasta **Mádlová**, *Válečná poranění a provizorní pražské nemocnice v roce 1915*. In: J. Láník – T. Kýkal a kol., *Léta do pole okovaná 1914–1918*. Svazek II., 1915 – noví nepřátelé, nové výzvy, Praha 2017, 433–447.

Příspěvek se zabývá posádkovou nemocnicí v Praze, včetně jejích po-

boček, a pražskými záložními a provizorními nemocnicemi během první světové války, a to s důrazem na rok 1915. Seznamuje s umístěním, kapacitou a se specializacemi každé z nemocnic. Lékařskou službu v pražských nemocnicích vykonávali většinou pražští univerzitní profesori a docenti, dále úřední, starší nebo k vojenské službě nezpůsobilí civilní lékaři, jimž autoři v příspěvku rovněž věnují velkou pozornost. Všímají si i systému transportu pacientů v rámci Prahy.

Lucie **Merhautová** – L. Merhaut (eds.), *Čtení o T. G. Masarykovi. Literatura – člověk – svět (1910–1938)*, Praha 2017.

Kniha zahrnuje devětadvacet textů z období 1910–1938, kdy byly identifikovány důležité masarykovské otázky a výzvy. Podtitul upozorňuje na komplexnost Masarykova estetického myšlení, na jeho mezioborovou souvztažnost. Chronologicky řazený výběr z obsáhlého materiálu zahrnuje texty různých žánrů a rozmanité povahy, usiluje o reprezentativnost zejména z hlediska tematického a zároveň volbou významných autorů (F. X. Šalda, J. Vodák, O. Fischer, A. Novák, E. Rádl, J. L. Fischer, B. Markalous, J. Patočka ad.). Úvodní slovo editorů charakterizuje zásadní tematické okruhy (reflexe Masarykovy estetiky a jejích proměn, jeho osobité kritické a polemické praxe ve vztahu k české a světové literatuře a ze-

jména k některým otázkám literárně-filozofickým a historickým a autorským osobnostem).

Lucie **Merhautová**, *Vermittlung der tschechischen Moderne*. In: P. Becher – S. Höhne – J. Krappmann – M. Weinberg, *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der Böhmisches Länder*, Stuttgart 2017, 174–181.

Jedno z hesel příručky věnované dějinám německé literatury z českých zemí shrnuje zprostředkování české literatury v německém jazykovém prostoru v letech 1880–1910. Zaměřuje se především na prostředníky, periodika a knižní překlady.

Zdeněk **Nebřenský**, *Marx, Engels, Beatles. Myšlenkový svět polských a československých vysokoškoláků*. 1956–1968, Praha 2017.

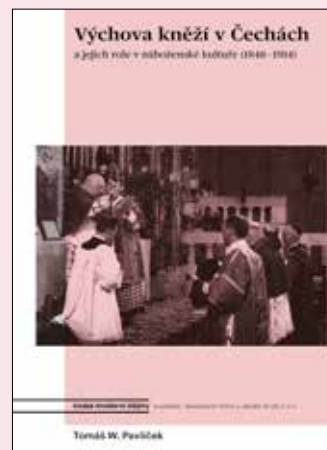
Kniha je příspěvkem k sociálním a kulturním dějinám poválečné generace ve střední Evropě v padesátých a šedesátých letech 20. století. Na příkladu diskusí o každodenním životě studentů a studentek zkoumá poststalinskou emancipaci a diferenciaci polské, české a slovenské společnosti. Zajímá se, jak vysokoškoláci a vysokoškolačky chápali komunistickou ideologii, jak si vykládali stranická doporučení a jak na uskutečňování těchto doporučení spolupracovali s představiteli oficiálních orgánů. Mezi klíčové pojmy, které jsou v knize analyzovány, patří manželství, zaměstnanost a kluby.

Zdeněk **Nebřenský**, „*Tovární komíny nejsou samy tím objektem, o němž se jedná.*“ *Představy živnostenských inspektorů o uspořádání továrního prostoru v Předlitavsku v letech 1884–1914*, *Hospodářské dějiny/Economic History* 30/1 (2015), 39–74.

Článek se zabývá představami živnostenských inspektorů o uspořádání a vnitřním členění továrních budov v Předlitavsku v letech 1884–1914. Klade si otázku, jakým způsobem veřejné orgány reflektovaly, že prostor má vliv na pracovní a sociální život zaměstnanců. Z jakých důvodů se živnostenští inspektoré pokoušeli uspořádání továren změnit? Jaké typy úředních nařízení, připomínek a doporučení navrhovali? Na základě analýzy výročních zpráv živnostenských inspektorů článek ukazuje, jak veřejný dohled nad soukromými podniky přispíval k diferenciaci, racionalizaci a humanizaci industriálního prostoru ještě před první světovou válkou.

Tomáš **W. Pavlíček**, *Výchova kněží v Čechách a jejich role v náboženské kultuře (1848–1914)*, Praha 2017.

Autor zkoumá náboženskou kulturu v Čechách v závěru 19. století. Navzdory obecně rozšířené sekularizační tezi a převažujícím názorům o výrazném poklesu religiozity v české společnosti se snaží objasnit, jak spolu souvisejí sociální a náboženské změny. V mezích konceptů sekularizace a odkouzlení se soustředil na tři jevy: nábo-

ženské praktiky, náboženskou změnu a povolání duchovního, s nimiž pracuje jako s náboženskými pojmy a zároveň je analyzuje v historickém výzkumu.

Tomáš W. **Pavliček**, *Kulturní výměna a zprostředkování obrazu Nového Zélandu. Fotografie českého geografa J. V. Daneše*, Český lid. Etnologický časopis 104/4 (2017), 495–511.

Cílem této studie je představit cestu českého geografa Jiřího Viktora Daneše (1880–1928) po Novém Zélandě, vysvětlit genezi fotografické sbírky a ukázat, jak Daneš jako vědec a zároveň jako bývalý československý konzul v Sydney prezentoval české společnosti svůj pohled na cizí kultury. Uplatněním archivních metod a metody kulturní výměny bylo možné obnovit původní fotografický fond. Studie ukazuje strukturu archivní sbírky (pozitiv, skleněné negativy a diapozitivy) a také rozsah jejího poškození povodněmi v roce 2002.

Michal **Pehr**, *Křesťanské odbory v meziválečném Československu*, Moderní dějiny 25/1 (2017), 113–152.

Studie se zabývá problematikou prvorepublikových křesťanských lidoveckých odborů, které tvořily jednu z klíčových složek tehdejšího odborového hnutí v Československu, budovaném primárně na stranickém principu.

Michal **Pehr**, *Slovenský diplomat Ilja Rath v československých službách u Svatého stolce. Únor 1948 a konec československého diplomatického zastoupení u Svatého stolce*, Historický časopis 65/2 (2017), 335–351.

Studie přibližuje problematiku situaci ve vzájemných vztazích mezi Československem a Svatým stolicem po únoru 1948, kdy komunisté poté co získali plně moc do vlastních rukou, zakrátko zlikvidovali na jaře 1950 čs. diplomatické zastoupení u Svatého stolce. Cílem je především na základě archivních pramenů ministerstva zahranič-

ních věcí objasnit roli, jakou v tomto procesu sehrál slovenský diplomat Ilja Rath, který byl pověřen vedením této diplomatické mise v březnu 1949.

Jan **Rychlík**, *Idea českoslovákismu versus dotváření svébytného slovenského politického národa v první Československé republice*, Studia historica Nitriensia 21/2 (2017), 431–440.

Českoslovákismus je založen na kulturní a jazykové blízkosti Čechů a Slováků, který má své kořeny v raném romantickém národním hnutí. Teorie byla zásadní pro vznik Československa v roce 1918.

Jan **Rychlík**, *The Slovak Army on the Eastern Front During World War II*, Slovakia 43 (2017), 61–80.

Studie podává vojenské aspekty účasti slovenské armády na tažení proti SSSR v letech 1941–1944. Ukazuje, že jakkoliv byla válka mezi Slováků nepopulární, z čistě vojenského hlediska nebyli slovenští vojáci o nic horší ani o nic lepší než vojska ostatních spojenců Německa. Oproti starší literatuře studie ukazuje, že počet slovenských vojáků, kteří dezertovali, byl ve skutečnosti velmi malý. Vyvrací také starší tvrzení o tom, že by se slovenští vojáci hromadně vzdávali do sovětského zajetí. Ke kapitulaci slovenských jednotek docházelo ve skutečnosti tam, kde se pro ně situace stala vojensky bezvýhodná.

Jan **Rychlík**, *Slovakia*. In: D. Stahel (ed.), *Joining Hitler's Crusade. European Nations and the Invasion of the Soviet Union, 1941*, Cambridge 2017, 107–133.

Kapitola je součástí knihy o tažení armád německých satelitních států a dobrovolníků z Německem obsazené Evropy proti SSSR v letech 1941–1944 a všímá si účasti Slovenska na válce proti Sovětskému svazu. Ukazuje politické a diplomatické pozadí budování slovenské armády v letech 1939–1941 a zapojení Slovenska do války proti Polsku v roce

1939 a proti SSSR, resp. formálně také proti USA a Velké Británii v roce 1941, a rovněž vojenské a politické aspekty účasti dvou slovenských divízií na tažení proti SSSR v letech 1941–1943.

Jakub **Štofanič**, *Medzi krížom a kladivom: recepcia sociálneho myslenia v katolíckej cirkvi v prvej polovici 20. storočia*, Praha 2017.

Knihou sleduje konštituovanie, rozvoj, transfer a adaptáciu sociálneho katolicizmu v prvej polovici 20. storočia. Sociálny katolicizmus nie je chápaný len ako koncept definovaný oficiálnym učením cirkvi v podobe encyklik, ale predovšetkým ako kolektívna sociálna prax, prítomná v spoločnosti pod rôznymi podobami. Z tejto perspektívy sa práca snaží zamýšľať aj nad prístupom sekularizačných teórií a nad úlohou náboženstva v modernej spoločnosti. Analýza sociálno-katolíckeho hnutia je prezentovaná v dvoch rozdielnych národných kontextoch: belgickom a československom. Ich komparácii je venovaná predovšetkým druhá časť práce, ktorá mapuje pôsobenie sietí a aktérov sociálneho katolicizmu naprieč oboma krajinami. Zameraním sa na fenomén sociálneho katolicizmu, ku ktorému štúdia pristupuje ako k diskurzu i sociálnej praxi, sa autor snaží o posilnenie väzieb medzi cirkevnými, sociálnymi a kultúrnymi dejinami.

Jakub Štofanič, *Budovatelští národopisci? Etnografia robotníctva a štúdium religiozity*, Český lid 104 (2017), 71–80.

Štúdia sa venuje vytváraniu a rozvoju českej etnografie robotníctva v druhej polovici 20. storočia. Špeciálnu pozornosť venuje pohľadu dobových výskumov na otázky religiozity robotníctva a vplyvu náboženských komunit na toto sociálne prostredie.

E. Dziurzyńska – Martina Šumová (eds.), *Korespondencia Adama Vetulaniego z Mirosławem Boháčkiem / Korespondence Adama Vetulaniho s Mirosławem Boháčkiem*, Kraków – Praha 2017.

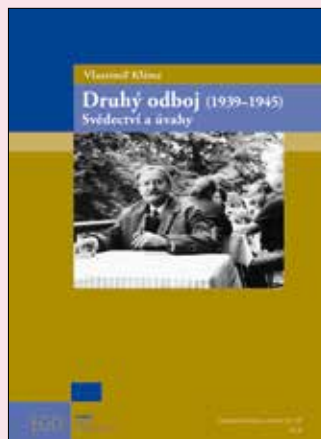
Vydávaná korespondencia Adama Vetulaniho s Mirosławem Boháčkiem, pochádzajúca z let 1956–1975, predstavuje zaujímavý príspevok k biografii oboch vedcov, ktorí po rade let nemali možnosť osobného kontaktu se zahraničnými, predovšetkým ale západnými badateľmi, zbierkami a publikáciami. Je také cenným pramenom k poznaniu dejín poľského a českého výskumu stredovekých právnických rukopisů.

Radka Šustrová, *Von der Gesundheitsfürsorge zur politischen Kontrolle der Gesundheit: Das öffentliche Gesundheitswesen im Protektorat Böhmen und Mähren*, Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder 57/2 (2017), 367–393.

Článok sa zaoberá problematikou verejného zdravotníctva v Protektoráte Čechy a Morava. Autorka ukazuje, že zdravotní péče bola nejednoznačná v celkovom kontextu okupačnej politiky, ale uznávala také svoju tradičnú rolu. Inštitúcie sa pri poskytovaní sociálneho zaopatrenia orientovali jak na nemecké, tak české obyvateľstvo. Kritériom byl rasový pôvod a politická konformita.

R. Kvaček – Josef Tomeš – Richard Vašek – Pavel Horák – Martin Klečáček (eds.), *Vlastimil Klíma: Druhý odboj (1919–1945). Svědectví a úvahy*, Praha 2017.

Někdejší národně demokratický poslanec a publicista dr. Vlastimil Klíma (1898–1987) podává memoárové svědectví o své činnosti v českém protinacistickém odboji za druhé světové války a o svých odbojových spolupracovnících. Edice dokumentuje zejména aktivní podíl národních demokratů v této rezistenci a představuje zapomenuté oběti nacistické represe z jejich řad. Zároveň ze své ideové a politické pozice hodnotí roli druhého československého odboje a zamýšlí se nad jeho širšími historickými souvislostmi: nad německou otázkou v českých zemích v prvních desetiletích 20. století a záříjovou krizí roku 1938, nad mezinárodně politickým zakotvením meziválečného Československa i nad československými vztahy v tomto státě a jejich konfliktním vyústěním na konci třicátých let. Ve zvláštní kapitole pak srovnává

cesty českého a francouzského odboje za druhé světové války.

Josef Tomeš, Karel Löbl: *Od omylů k nadějím. Čtrnáct kroků Federálního shromáždění k demokracii za účasti poslanců Československé strany socialistické (listopad 1989 – květen 1990)*, Praha 2017.

Karel Löbl (*1925), profesor ČVUT, někdejší dlouholetý místopředseda Československé strany socialistické, v letech 1969–1989 ministr vlády bývalé České socialistické republiky a 1969–1990 poslanec Federálního shromáždění, reflektoval své prožitky revolučních měsíců po listopadovém převratu v Československu roku 1989 na půdě Federálního shromáždění a s dokumentární přesností a smyslem pro detail zachytil postupný přerod tohoto orgánu z formální inštituce autoritativního režimu ve fungující parlament demokratického státu. Přitom zasvěceně zaznamenal zejména podíl poslanců své strany, Československé strany socialistické, v tomto procesu. Na memoáry navazuje ještě řada různorodých příloh obsahujících jakási vzpomínková miscelanea, vztahující se k více než dvacetiletému autorovu působení ve vládě České republiky i v Československé akademii věd, k osobnostem, jež při něm poznal, k početným zahraničním cestám, které tehdy podnikl, i k reáliím každodenního života předlistopadové politické reprezentace.

Petra **Tomsová** – Miroslava **Květová**, *Digitalizace fotografií z archivních souborů Masarykova ústavu a Archivu AV ČR*, Archivum Trebonense 14 (2017), 268–279.

Studie informuje o digitalizaci fotografií z archivních fondů a sbírek Masarykova ústavu a Archivu AV ČR. Vedle prezentace již zpřístupněných fotografických celků z jednotlivých archivních souborů jsou v článku představeny i probíhající projekty a plány pro další zpracování fotografického materiálu.

Š. Borýsková – B. Hnulíková – Petra **Tomsová** – Tomáš W. **Pavliček** – Vlasta **Mádlová** – P. Vurma – J. Brandejs, *Cesta kolem světa. Výběr z fotografického fondu Jiřího V. Daneše* [hypertextový soubor], Praha 2017.

Š. Mašková Janotová – Marie **Tošnerová**, *Sedlčanské paměti ze 17. století*, Příbram – Praha – Sedlčany 2017.

Publikace autorek Šárky Maškové Janotové a Marie Tošnerové popisuje dějiny města Sedlčan v 17. století a věnuje se historii města od počátku jeho osídlení až po první čtvrtinu 18. století.

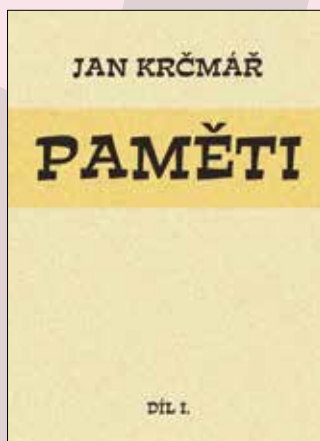
M. Čížek – A. K. K. Kudláč – Luboš **Velek** – V. Vlnas – J. Vykoukal (ed.), *Poslední staročeši. K 70. narozeninám Jiřího Raka*, Praha 2017. Jubilejní sborník k poctě předního znalce a badatele o ději-

nách habsburské monarchie v 19. a na počátku 20. století přináší zhruba dvacítka příspěvků kolegů, přátel a žáků Jiřího Raka. Tematicky se převážně jedná o studie k českým dějinám a dějinám české kultury „dlouhého 19. století“, o studie korespondující často úzce s vlastním badatelským zaměřením J. Raka (historická reflexe habsburské dynastie, nacionalismus, náboženství aj.). Jubilejní sborník je doplněn i o soupis oslavencovy odborné bibliografie a o jeho osobitý profesní medailon z pera Víta Vlnase.

Luboš **Velek** – A. Velková – Martin **Klečáček** (ed.), *Jan Krčmář, Paměti. Díl I. (do roku 1918)*, Praha – Pelhřimov 2017.

První díl rozsáhlých pamětí českého právníka, univerzitního pedagoga a v neposlední řadě i politika představuje kompaktní, informačně bohatou a literárně kultivovanou fresku vývoje české společenské elity na přelomu 19. a 20. století. Paměti

slouží nejen jako průvodce po vývoji a formování české univerzity a zejména moderní české právní vědy, ale též jako zajímavý a dosti ojedinělý pohled na zrození české turistiky a lyžování či na aktivity uměnímilovných amatérských společností. Krčmář pomocí četných osobitých črt zachytil životopisné portréty dlouhé řady českých právníků, soudců i justičních úředníků. Edice je doplněna rozsáhlou životopisnou studií J. Krčmáře a neméně rozsáhlým osobním rejstříkem.

Ondřej **Vodička**, *Výběrová bibliografie kodikologické literatury 36*, Studie o rukopisech 47 (2017), 336–406.

Tomáš **Zouzal**, *Sedlčanský vikariát, jeho duchovenstvo a správa v letech 1860–1870*, Podbrdsko 24 (2017), 33–58.

Studie seznamuje s rozsahem a strukturou sedlčanského vikariátu v letech 1860–1870, tj. v době, kdy úřad vikáře zastával kněz a spisovatel Beneš Metod Kulda. Zabývá se dále skladbou vikariátního kléru, způsobem obsazování beneficií, služebním postupem duchovenstva, agendou vikáře a jeho prací na poli rozvíjející se národní a občanské společnosti. Pramennou základnu tvoří materiály církevní správy na farní, vikariátní a diecézní úrovni. Průměrný věk duchovních v aktivní službě se pohyboval mezi 40–45 lety, v době, kdy Kulda vedl sedlčanský vikariát se zde vystříдалo 40 kněží. Vikář byl především prostředníkem mezi nimi a arcibiskupskou konzistoří, zároveň se ale společensky angažoval i nad rámec svých povinností. Podobně činili jeho podřízení, duchovenstvo bylo aktivní v různých spolcích, při sbírkách a tvorbě katolického tisku. Mělo snahu podporovat národně-církevní snahy více, nevalná finanční situace beneficií však jeho činnost limitovala.

L. Fasora – J. Hanuš – Tomáš W. **Pavliček** – R. Svoboda – M. Novotný – Tomáš **Zouzal** – T. Weber

– K. Kaiserová – J. Jonová – M. Skořepová – P. Husák – J. Šebek – Miroslav **Kunštát**, *Kněžské identity v českých zemích (1820–1938)*, Praha 2017.

Monografie sleduje proměny kněžské identity v moderní éře. Autorský kolektiv se zaměřil na otázku, jak sociologickou, psychologickou či filozofickou kategorii identity naplnit pevně založeným pramenným výzkumem. Publikaci tvoří biografie třinácti různě postavených kněží, kteří náleželi do několika generací. Jsou zde mj. zastoupeni kněží ve světské pastoraci, biskupové, řeholníci, teologové, politici i básníci a outsideři. Časové vymezení je rámováno z jedné strany snahou papežů o obnovu autority římskokatolické církve po Francouzské

revoluci a z druhé strany obdobím meziválečné Československé republiky s jejím komplikovaným hledáním konsensu s katolickou církví. Identitou rozumíme typ sounáležitosti s lidským společenstvím vymezený sebeuvědoměním

člověka. Zajímavá je otázka sebe-pojetí kněze a jeho reflexe okolím (identita osobní) i otázka hodnot a znaků vytvářejících sounáležitost s komunitou – farností, klérem, národem (identita sociální). Reflektujeme proto jednak fázi dospívání kněze, během níž je identita výrazným způsobem formována zvenčí, jednak další fáze života, profilující se snahou kněze dostat svému povolání či upravit si svou identitu podle rolí připsaných okolím, úřadem, očekáváním nadřízených, spolubratří nebo farníků. Právě moderní doba v důsledku zrychlujících se změn společnosti a sekularizačních tlaků generovala větší možnosti individuální volby a větší množství konfliktních linií, než bylo dříve obvyklé.

Časopisy a ediční řady

Práce z dějin Akademie věd 1/2017

V prvním čísle 9. ročníku byly publikovány studie Hany Navrátilové (Biografická prolegomena. K raným létům egyptologa Jaroslava Černého), materiálové statě Jany Gubášové Baherníkové (Metodika zpracovávání osobních fondov

v Ústřednom archíve Slovenskej akadémie vied) a Emilie Těšínské (Zlomek písemné pozůstalosti profesora fyziky na Německé univerzitě v Praze Reinholda Fürtha) a edice Miroslavy Květové (Obraz hilsneriády ve vzájemné korespondenci Tomáše Garrigua Masaryka a Josefa Adolfa Bulovy) a Martina France (Zpráva o české vědě z bodu nula? Materiál Mojžíra Vaňka Organizace vědy z archivního fondu dr. Edvarda Beneše). Ze zpracovaných archivních fondů uvádíme fond Ústav teorie hutnických procesů ČSAV, Ostrava v Archivu AV ČR (inventář sestavil Jan Hálek) a v kronice připomínáme oborové konference a semináře (Věda překonává hranice? Mezinárodní vědecké konference, sjezdy a kongresy ve 20. a 21. století, Zpracování složitých a rozsáhlých osobních a rodinných archivů se zřetelem k fondu Zdeněk Nejedlý).

Práce z dějin Akademie věd 2/2017

Ve druhém čísle loňského ročníku vyšly studie Věry Dvořáčkové (Technické obory a jejich začleňování do vznikající Československé akademie věd) a Jiřího Šoukala (Mezi resortem a ČSAV. Vznik Hornického ústavu ČSAV), materiálová stať Lukáše Výtlačila (Bibliografické soupisy českých muzikologických prací v časopise Hudební věda v letech 1964 až 2016) a edice Marie Bahenské a Adély Jůnové Mackové (Střípky dějin – brněnské pracoviště Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v korespondenci Karla Vetterla s Jiřím Horákem. Obširněji byly představeny nově získané archivní fondy (Oldřich Leška a jeho osobní fond v Archivu Akademie věd ČR aneb Archiválie mají své osudy; Fond dr. Edvarda Beneše

pro politické a sociální studium a fond Společnost Edvarda Beneše v archivním souboru Ústavu T. G. Masaryka.

Střed 1/2017

Jednotícím tématem prvního čísla bylo Community and Exclusion: State Authorities, Local Agencies, and Collective Violence in Interwar Central Europe. Studiemi do něho

přispěli Istvan Pal Adam (Paramilitary Extremism in Interwar Hungary and its Anti-Jewish Argumentation), Gábor Egry (Armed Peasants, Violent Intellectuals and Political Guards. Trajectories of Violence in a Failing Nation State, 1918–1940) a Pavel Baloun ("Let's Slaughter the Gypsies!" Anti-Roma Pogrom in Pobodim in 1928).

Střed 2/2017

V čísle nazvaném Pohled zvenčí. České národní hnutí 19. století v mezinárodní reflexi / Looking in from the Outside. The Czech 19th Century National Movement in International Thought byly publikovány studie Luboše Švece (Praha a česká společnost v pohledu tří generací polskolitevských a litevských

vlastenců), Miloše Řezníka (Češi a české národní hnutí v kašubské vlastenecké agitaci (do r. 1918)) a Romana Holce (Slovenská politika na křižovatce mezi Viedňou, Budapešťou a Prahou).

Studie o rukopisech XLVII (2017)

V posledním čísle byly publikovány studie Viktora Kubíka (Poznámky k Triptychu kardinála Stefanesciho a jeho mecenášství ve vztahu k Giottovi i dobové knižní a deskové malbě), Milady Svobodové (Odras zaniklých soukromých knihoven patnáctého a šestnáctého století z území kostnické diecéze v rukopisné sbírce pražské lobkowiczské knihovny),

Kamila Boldana (Eine unbekannte Handschrift mit einer Porträtgalerie der Wettiner), Marie Tošnerové (Kronikářské záznamy v Pamětní knize Velvar. Historiografické narativní prameny druhé poloviny 16. století) a Miroslavy Květové (Lukáš Bernard Schneider a jeho kronikářská činnost. Obraz města Českých Budějovic pohledem měšťana druhé poloviny 18. století). V rubrice Drobné články vyšly texty Tomáše Pražáka, Jindřicha Märka a Hany Kábové, část Materiály představuje první část práce Nadi Fiedlerové (Soupis rukopisů Rožmberské knihy).

EGO. Paměti, deníky, korespondence

*Společná ediční řada MÚA
a Nakladatelství Lidové noviny*

Vlastimil Klíma: Druhý odboj (1939–1945). Svědectví a úvahy, Robert Kvaček – Josef Tomeš – Pavel Horák – Martin Klečacký – Richard Vašek (eds.), sv. 11, Praha 2017.

Cyril Horáček: Vzpomínky z mého života, Svatopluk Herc (ed.), sv. 12, Praha 2017.

Český „konzul“ ve Vídni, II. Politická korespondence c. k. ministra krajana Antonína Rezka s mladočeskými politiky Václavem Škardou a Karlem Kramářem, Martin Klečacký (ed.), sv. 13, Praha 2017.

František Kutnar: Děkuji životu. Vzpomínky a zápisy českého historika, Hana Kábová (ed.), sv. 14, Praha 2017.

Paříž 1919. Mírová konference očima poradců československé a polské delegace, Jan Chodějovský (ed.), sv. 15, Praha 2017.

Korespondence T. G. Masaryka Vydává MÚA

Korespondence T. G. Masaryk – Josef Svatopluk Machar. Svazek I. (1893–1895), Helena Kokešová – Petr Kotyk – Irena Kraitlová (eds.), Praha 2017.

České moderní dějiny

*Společná ediční řada MÚA
a Nakladatelství Academia*

Zdeněk Nebřenský, **Marx, Engels, Beatles. Myšlenkový svět polských a československých vysokoškoláků.** 1956–1968, sv. 1, Praha 2017.

Tomáš W. Pavlíček, **Výchova kněží v Čechách a jejich role v náboženské kultuře (1848–1914),** sv. 2, Praha 2017.

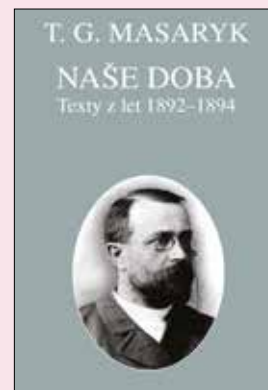
Martin Klečacký, **Český ministr ve Vídni. Ve službách císaře, národa a politické strany,** sv. 3, Praha 2017.

Spisy T. G. Masaryka

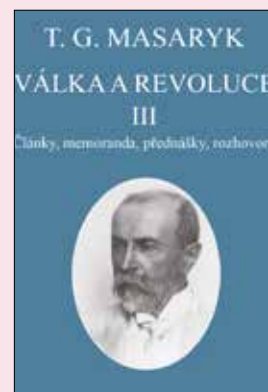
*Vydává Ústav T. G. Masaryka
ve spolupráci s MÚA*

Naše doba. Texty z let 1892–1894,

Jiří Flaišman (ed.), sv. 22, Praha 2017.

Válka a revoluce, III. Články, memoranda, přednášky, rozhovory, 1918, Karel Pichlík, Vojtěch Kessler (eds.), sv. 32, Praha 2017.

Studie o rukopisech – Monographia

Pavel Brodský – Martina Šumová, **Iluminované rukopisy v archívech na území Čech,** Praha 2017.

Ad honorem eruditorum

Poslední staročeši. K 70. narozeninám Jiřího Raka, Martin Čížek – Antonín K. K. Kudláč – Luboš Velek – Vít Vlnas – Jiří Vykoukal (eds.), Masarykův ústav a Archiv AV ČR a Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha 2017.

Konference, workshopy a výstavy pořádané v roce 2018

(bližší informace viz www.mua.cas.cz)

■ Výstava: Živel. J. V. Daneš a Tichomoří

Pořadatelé: MÚA AV ČR ve spolupráci s FAMU

Termín a místo: 31. 1.–4. 3. 2018, Galerie AMU, Malostranské náměstí 12, Praha 1

■ Výstava: Syn pouště. Cestovatel a fotograf Alois Musil (1868–1944)

Pořadatelé: AV ČR, Akademická společnost Aloise Musila, MÚA AV ČR, Středisko společných činností AV ČR

Termín a místo: 21. 2.–13. 4. 2018, Galerie věd a umění, Národní 3, Praha 1

■ Konference: Lídři, zákulisní aktéři či nečinní přihlížejíci? Česko-německé vyrovnání na přelomu 19. a 20. století z pozic představitelů státní správy a samosprávy

Pořadatelé: Národní archiv; MÚA AV ČR

Termín a místo: 2. 3. 2018, MÚA AV ČR (budova B), Gabčíkova 10, Praha 8

Kontaktní osoba: PhDr. Martin Klečacký, Ph.D., klecacky@mua.cas.cz

■ Workshop: Digitální edice v ČR. Problémy a perspektivy

Pořadatelé: MÚA AV ČR; Výzkumná infrastruktura pro diachronní bohemistiku

(RIDICS, Ústav pro jazyk český AV ČR); Ústav pro českou literaturu AV ČR

Termín a místo: 5. 3. 2018, MÚA AV ČR, Gabčíkova 10, Praha 8

Kontaktní osoba: PhDr. Michal Frankl, Ph.D., frankl@mua.cas.cz

■ Výstava: Čechy a Češi polským očima. 1830–1848

Pořadatelé: MÚA AV ČR ve spolupráci s FF UK a Polským institutem

Termín a místo: 12. 3.–13. 4. 2018, FF UK, nám. Jana Palacha 2, Praha 1

■ Seminář: Městská historiografie raného novověku

Pořadatel: MÚA AV ČR

Termín a místo: 28. 5. 2018, AKC, Husova 4, Praha 1

Kontaktní osoba: PhDr. Marie Tošnerová, Ph.D., tosnerova@mua.cas.cz

■ Výstava: Zdeněk Nejedlý známý – neznámý? Svědectví fotografií

Pořadatelé: MÚA AV ČR ve spolupráci s FF UK

Termín a místo: 29. 5.–27. 6. 2018, FF UK, nám. J. Palacha 2, Praha 1

Kontaktní osoby: PhDr. Petra Tomsová, tomsova@mua.cas.cz;

PhDr. Hana Kábová, Ph.D., kabova@mua.cas.cz

■ Workshop: Refugees and digital humanities. Hands-on workshop

Pořadatelé: MÚA a Evropská infrastruktura pro výzkum holokaustu (EHRI)

Termín a místo: září, Praha

Kontaktní osoba: PhDr. Michal Frankl, Ph.D., frankl@mua.cas.cz

■ Konference: Vanquished or victorious?

European Veterans of World War One in Comparative Perspective 1918–1938.

Pořadatelé: MÚA AV ČR, Paris-Lodron Universität Salzburg

(součást bilaterálního, česko-rakouského projektu GAČR-FWF)

Termín a místo: 19. 9.–21. 9. 2018, vila Lanna, V Sadech 1, Praha 6

Kontaktní osoba: doc. Dr. phil. Rudolf Kučera, Ph.D., kucera@mua.cas.cz

■ **Odborný seminář a výstava: Josef Dobiáš (1888–1972).
Mezinárodně uznávaný historik starověku a regionálních dějin**

Pořadatelé: MÚA AV ČR ve spolupráci s Muzeem vysočiny Pelhřimov, p. o.

Termín a místo: 20. 9. 2018, vila Lanna, Praha (odborný seminář); říjen 2018, Divadlo Lubomíra Lipského, Pelhřimov (slavnostní večer), Muzeum Vysočiny Pelhřimov (výstava)

Kontaktní osoba: PhDr. Hana Kábová, Ph.D., kabova@mua.cas.cz

■ **Konference: „1938“ and the Politics of Homogenization.
Protecting the Nation in Europe on the Eve of WWII**

Pořadatelé: MÚA AV ČR, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Termín a místo: 10. 10.–12. 10. 2018, vila Lanna, V Sadech 1, Praha 6

Kontaktní osoba: PhDr. Radka Šustrová, sustrova@mua.cas.cz

■ **Workshop: Kniha jako komunikační medium v českých zemích raného novověku**

Pořadatelé: MÚA AV ČR, Knihovna AV ČR

Termín a místo: 22. 10.–23. 10. 2018, Praha

Kontaktní osoba: PhDr. Marta Hradilová, Ph.D., hradilova@mua.cas.cz

■ **Výstava: Já jsem... Zdeněk Nejedlý**

Pořadatelé: Městská galerie Litomyšl ve spolupráci s MÚA AV ČR

Termín a místo: 11. 11. 2018 – 10. 2. 2019; Městská galerie Litomyšl

Kontaktní osoby: Mgr. Dana Schlaichertová, schlaichertova@galerie.litomysl.cz; PhDr. Hana Kábová, Ph.D., kabova@mua.cas.cz

■ **Konference: Sociální otázka, demokracie a sociální revolta:
boj o charakter sociálního státu**

Pořadatelé: Masarykovo muzeum v Hodoníně, MÚA AV ČR, Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Kabinet TGM při Katedře filozofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Termín a místo: Masarykovo muzeum v Hodoníně, 6.–7. 12. 2018

Kontaktní osoba: doc. PhDr. Martin Jemelka, Ph.D., jemelka@mua.cas.cz

■ **Vůdce národa F. L. Rieger a jeho místo v české politice, kultuře a vědě**

Pořadatelé: MÚA AV ČR, Národní muzeum, Univerzita Karlova

Termín a místo: 11. a 12. 12. 2018, Praha

Kontaktní osoba: Mgr. Pavel Fabini; fabini@mua.cas.cz

mua.cas.cz

Vydává Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8

www.mua.cas.cz

Zpravodaj připravily: Marie Bahenská, Lucie Merhautová, Radka Šustrová

Grafická úprava: Ondřej Huleš

Tisk: VH Print

ISSN 1803-8743 (Print)

ISSN 1803-8751 (Online)

Praha 2018

© Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

